

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE İZMİR'DE AZINLIK VE
YABANCI OKULLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PERVİN TURFAN

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ.DR. NEBAHAT ORAN ARSLAN

KARS-2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Pervin TURFAN'a ait "Osmanlı'dan Günümüze İzmir'de Azınlık ve Yabancı Okulları" konulu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Unvanı, Adı ve Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Nebahat ORAN ARSLAN (Danışman)

Prof. Dr. Selçuk URAL

Doç. Dr .Ali Osman ENGİN

İmza

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .... / ..... / 20 tarih ve ..... / ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

..... / ..... / .....

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, "Foreign Schools and Minorities in İzmir from Ottomans to Present" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2013

Adı Soyadı: Pervin TURFAN

İmza:

PLAGIARISM

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

...../...../2013

Name Surname: Pervin TURFAN

Signature:

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV
TABLO İSTESİ.....	V
GİRİŞ.....	1
1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim Sistemi.....	1
2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okulların Açılmasını Sağlayan Gelişmeler	1
2.1.Kapitülasyonlar.....	2
2.2. Misyonerlik Faaliyetler.....	3
3.Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okulların Azınlıklara Yönelik Faaliyetleri.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE AZINLIK ve YABANCI OKULLAR İÇİN YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER

1.1.Maarif-i Umumiye Nizamnamesi.....	7
1.2.Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE ve CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE AZINLIK -YABANCI OKULLARLA İLGİLİ YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1. Milli Mücadele Dönemi'nde Azınlık ve Yabancı Okullarla İlgili Yapılan Hukuki Düzenlemeler.....	12
2.1.1.Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin Uygulanışı.....	12
2.1.2.Milli Eğitim Kurultayı'nın Toplanması.....	15
2.2.Lozan Antlaşması 'nda Azınlık ve Yabancı Okulların Hukuki Durumu.....	18
2.2.1.Lozan Antlaşması'nda Azınlıkların Hukuki Durumu.....	18
2.2.2.Lozan Antlaşması'nda Yabancı Devlet Okullarının Hukuki Durumu.....	20

2.3.Cumhuriyet Dönemi'nde Azınlık ve Yabancı Okullarla İlgili Hazırlanan Hukuki	
Düzenlemeler.....	25
2.3.1.Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Yabancı Okullarla İlgili Hazırlanan	
Kanunlar.....	25
2.3.1.1.Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	25
2.3.1.2.Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı.....	29
2.3.1.3.Maarif Teşkilatına Dair Kanun.....	30
2.3.1.4. 23 Mart 1931 Tarih ve 1778 Sayılı Kanun.....	30
2.3.1.5.Tapu Kanunu.....	31
2.3.1.6. Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında	
Kanun.....	32
2.3.1.7. Özel Öğretim Kurumları Kanunu.....	32
2.3.1.8. Milli Eğitim Temel Kanunu.....	35
2.3.2.Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Yabancı Okullar İçin Yayınlanan Tamimler	
(Genelgeler) - Yönergeler-Yönetmelikler.....	37
2.3.2.1 1924 Yılı amimi.....	37
2.3.2.2. 1925 Yılı amimi.....	37
2.3.2.3.1926 Yılı amimi.....	38
2.3.2.4. Yabancı Okullar Yönergesi (1935).....	40
2.3.2.5. 1938 Yılı 2/542 Sayılı Genelge.....	46
2.3.2.6. 1938 Yılı 9/660 Sayılı Genelge.....	46
2.3.2.7.Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği.....	47
2.3.2.8.Yabancı Okulların Denetlenmesi İçin Alınan Diğer Kararlar.....	48
2.4. 1961 Tarihli T.C Anayasası'nda Yabancı Okulların Hukuki Durumu.....	50
2.5.1982 Tarihli T.C. Anayasası'nda Yabancı Okulların Hukuki Durumu.....	51
2.6.Yabancı Okulların Yapılan Düzenlemeler Karşısındaki Tutumları.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE İZMİR'DE AZINLIK VE YABANCI OKULLAR

3.1.Osmanlı Devleti'nde İzmir'deki Azınlık Okulları.....	57
3.1.1. Osmanlı Devleti'nde İzmir'deki Rum Okulları.....	57
3.1.2.Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Ermeni Okulları.....	65
3.1.3.Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Yahudi Okulları.....	68
3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Yabancı Devlet Okulları.....	72
3.2.1.Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Fransız Okulları.....	72
3.2.2.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İzmir'de Avusturya Okulları.....	76

3.2.3.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İzmir’de İtalyan Okulları.....	77
3.2.4.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İzmir’de Amerikan Okulları.....	80
3.2.5.Osmanlı İmparatorluğu’nda İzmir’deki Alman Mektepleri.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİNDE İZMİR’DE FAALİYET GÖSTEREN
AZINLIK ve YABANCI OKULLAR

4.1.Cumhuriyet Döneminde İzmir’de Faaliyet Gösteren Azınlık Okulları Yahudi Okulları.....	92
4.2. Cumhuriyet Döneminde İzmir’de Faaliyet Gösteren Yabancı Okullar.....	93
4.2.1. Cumhuriyet Döneminde, İzmir’de Amerikan Okulları.....	93
4.2.1.1.İzmir Uluslararası Koleji (International College).....	93
4.2.1.2. İzmir Amerikan Koleji (American Collegiate Institute).....	97
4.2.2. Cumhuriyet Döneminde İzmir’de Fransız Okulları.....	99
4.2.3. Cumhuriyet Döneminde İzmir’de İtalyan Okulları.....	102
SONUÇ.....	105
KAYNAKLAR.....	106
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	126

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde azınlık ve yabancı okulların açılmasını sağlayan en önemli gelişmeler 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ve 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'dır. Osmanlı İmparatorluğu, sınırları içinde faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okulları, Batı uygarlığını tanıma ve ayrı dinlere mensup olan topluluklar arasında Osmanlıcılık düşüncesini geliştirecek ve güçlendirecek kurumlar olarak gördü. Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren yabancı okulların amacı ise bu topraklarda kendi kültürlerini ve dinlerini yaymaktı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Avusturya, Fransa, İtalya, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne ait okullar açıldı. Bu okullar, kapitülasyonlar ile elde ettikleri ayrıcalıklar nedeniyle denetlenemiyordu. XIX. yüzyılda ve XX. yüzyıl başlarında gerçekleşen Yunan, Sırp ve Bulgar ayaklanmalarının elebaşları genellikle bu okullarda yetişmişlerdi.

Mustafa Kemal Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşmasında ve milli bir devlet haline gelmesinde eğitim ve öğretim kurumlarının katkısının çok önemli olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'le birlikte ülkemizde milli ve çağdaş eğitimin temelleri atıldı. Azınlıklara yönelik çalışmalarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasında önemli bir rol oynadıkları kabul edilen yabancı okulların, olumsuz yönleri göz önünde bulunduruldu ve bu okulların Türkiye aleyhinde faaliyetlerde bulunmamalarına yönelik düzenlemeler yapıldı.

Milli Mücadele sonrası imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nda, Türkiye'deki azınlık ve yabancı okulların, Türk kanunlarına, tüzük ve yönetmeliklerine uymaları kararı alındı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi öncesinde açılan azınlık ve yabancı okulların kazanılmış hakları gereği bu okulların faaliyetlerine devam etmesi uygun bulundu fakat bu tarihten sonra açılması düşünülen azınlık ve yabancı okullara izin verilmedi. Yabancı okullarla ilgili konular, ülkemizin bir iç meselesi olarak kabul edildi ve yabancı devletlerin bu konuya yönelik müdahalelerine fırsat verilmeyerek istenen amaca uygun çözümler ortaya konuldu. Türk Hükümeti'nin aldığı kararlara uymayan azınlık ve yabancı okullar kapatıldı.

ANAHTAR KELİMELER İzmir, Yabancı Okullar, Azınlık Okulları

ABSTRACT

In the era of the Ottoman Empire, the most important developments that enable the opening of the schools belonged to minorities and foreigners were the two edicts of reforms; one is called Tanzimat Declared in 1839 and the other one is the Islahat Declared in 1856. The Ottoman Empire regarded the active foreign schools located in its territories as the institutions that introduce the Western Civilization and reinforce and improve the Ottomanism among the communities of different religions. The purpose of the foreign schools active in Ottoman territories was to disseminate their own culture and religious belief.

In territories of the Ottoman Empire, Austrian, French, Italian, German and American school have been instituted. These schools were not being controlled due to the privileges arised from capitulations. The kingpins of the Serbian, Bulgarian and Greek Revolts broke out in XIX. Century and in the early years of XX. Century grew up in these schools.

Mustafa Kemal Atatürk was thinking that educational institutions must have a pivotal role in the modernization of the Republic of Turkey which was founded to replace the Ottoman Empire. Therefore, the foundations of national, secular and contemporary education system were laid by Mustafa Kemal Atatürk. The negative aspects of the foreign schools were considered as they had a crucial role in the collapse period of the Ottoman Empire, and regulations enacted and prepared to prevent these schools to act against the Republic of Turkey.

The schools belonged to the foreigners and the minorities located in the territory of Turkey were obliged to comply with Turkish laws, regulations and legislations as decided in the Lausanne Peace Treaty signed after the Turkish War of Independence. The schools belonged to the foreigners and minorities opened before Moundros Ceasefire Treaty signed in the 30th October 1918, were approved to continue to the educational activities due to the previously attained rights arised from Moundros Ceasefire Treaty, however, these kind of schools planned to be instituted after that date were not allowed. The issues regarding the foreign schools accepted as the internal problems of our country, and several solutions devoted the required target were suggested by obstructing the interventions of the foreign governments. The foreign and minority schools which were not in compliance with the regulations of Turkish Government were closed.

KEY WORD İzmir, Minority Schools, Foreign Schols

ÖNSÖZ

Batılı Devletler, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan azınlıkların yoğun olarak yaşadığı şehirlerde kendi okullarını açtılar. Bu şehirlerin en önemlilerinden biri de İzmir'dir. Bu şehir azınlık nüfusunun yoğun olduğu bir yer olmasının yanında aynı zamanda önemli bir liman şehridir. Batılı Devletler, bir taraftan kendi din, mezhep ve kültürlerini yaymak isterken diğer taraftan Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar arasında milliyetçilik bilincini uyandırarak Osmanlı İmparatorluğunu bölmeyi amaçladılar. Osmanlı İmparatorluğundaki eğitim sisteminin karmaşıklığı ile birlikte azınlık ve yabancı okulların yeterince denetlenememesi batılı devletlerin amaçlarına ulaşmasını kolaylaştırdı. 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ile azınlık ve yabancı okulların varlığı yasallaştı. Bu dönemden itibaren azınlık ve yabancı okulların sayısı giderek artmaya başladı.

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasında etkili olan azınlık ve yabancı okullar, Milli Mücadele Dönemi'nde de çoğu zaman batılı devletlerin istek ve amaçları doğrultusunda hareket etti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, ülkemizin varlığının devam etmesi ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkmasının eğitimi bir gençlikle gerçekleşeceğini düşünüyordu. Mustafa Kemal Atatürk, bu doğrultuda Türk gençliğinin milli ve çağdaş bir anlayışla eğitilmesi adına gerekli düzenlemeleri yaptı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizdeki azınlık ve yabancı okulların tam anlamıyla kontrolü ve denetlenmesi sağlandı. Böylece uzun bir dönem Türkiye'nin önemli sorunlarından biri olarak devam eden azınlık ve yabancı okullar sorunu ülkemizin menfaatleri doğrultusunda çözüldü.

Yüksek lisans tezi olarak yapılan bu çalışmada İzmir'de bulunan yabancı okulların yöneticilerinden bilgi alındı, İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü'nde özel okullardan sorumlu yöneticilerle görüşüldü, Ankara'da bulunan Cumhuriyet Arşivi belgelerinden yararlanıldı, İzmir Kent Kütüphanesi'ndeki kaynaklar incelendi, bununla birlikte İzmir'de yayımlanmış yerel gazeteler tarandı fakat bu gazetelerde yabancı okullarla ilgili haberlere büyük oranda yer verilmediği görüldü, Türkiye genelinde faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okullarla ilgili bilimsel çalışmalar bulunmakla birlikte İzmir'de faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okullarla ilgili araştırmaların kısıtlı olduğu tespit edildi.

KISALTMALAR

ABCM :American Board of Commisioners for Foreign Missions (Amerikan Dış Okullar İdare Komisyonu)

ABD :Amerika Birleşik Devletleri

ECIS :Uluslar arası Okullar Avrupa Konseyi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

UCLES :University of Cambridge Local Examinations Syndicate

YMCA :Young Man's Chiristian Association(Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti)

YWCA :Young Women's Christian Association(Hıristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti)

ÖÖKK: Özel Öğretim Kurumları Kanunu

ÖÖKY: Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 2.1: Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler.....	33
Tablo 3.1: Erkek Cemaat Okulları.....	63
Tablo 3.2: Kız Cemaat Okulları.....	63
Tablo 3.3: Özel Yatılı Erkek Okulları.	64
Tablo 3.4: Özel Yatılı Okulları.....	64
Tablo 3.5: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde İzmir'de Ermeni Okulları.....	67
Tablo 3.6: Yıllara Göre İzmir'deki Yahudi Okulları.....	70
Tablo 4.1: 1922-1923 Ders Yılında Faaliyet Gösteren Yahudi Okulları.....	92
Tablo 4.2: 1927-1928 Ders Yılında Faaliyet Gösteren Yahudi Okulları.....	93
Tablo 4.3: Fransız Okullarının 1933-1934 Yılları Arasındaki Durumları.....	100
Tablo 4.4: İtalyan Okullarının 1933-1934 Yılları Arasındaki Durumları.....	103

GİRİŞ

1. Osmanlı Devleti'nde Eğitim Sistemi

Osmanlı Devleti'nde eğitim çalışmalarının ve etkinliklerinin düzenlenmesi görevi Tanzimat'tan önce, Meclis-i Umuru Nafia adlı bir kuruluş tarafından yerine getiriliyordu. Daha sonra 1839'da Mekâtib-i Rüştiye Nezâreti adıyla bir Devlet Bakanlığı oluşturuldu. 1847'de Mekâtib-i Umumiye Nezâreti (Umumî Mektepler Nezâreti) kuruldu. 1857 tarihinde ise Maârif-i Umumiye Nezâreti (Umumî Maârif Vekâleti) kurularak, eğitim çalışmalarının devletçe sevk ve idare edilmesi yoluna gidildi. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'ne kadar geçen zamanda Bakanlık Merkez örgütünde daire, şube, kurul ve komisyonlar kuruldu. Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra 1880'de Osmanlı vilâyet merkezlerinde maârif müdürlükleri olarak bilinen eğitim müdürlüklerinin oluşturulması kararlaştırıldı. Bu dönemde ilk kez okullar basamaklara ayrıldı.

25 Şubat 1911'de "Maârif-i Umumiye Teşkilâtı Nizamnamesi" adıyla Genel Eğitim Örgütü tüzüğü ile Eğitim Bakanlığı'nın merkez ve taşra örgütünün yönetimi, okulların basamaklara ayrılması ve denetim meseleleri daha ayrıntılı bir biçimde gündeme getirildi. 1914 tarihinde de bir tüzük çıkartılarak bazı yeniliklere gidildi. Söz konusu tüzükte adı Meclis-i Kebir-i Maârif olan Büyük Eğitim Meclisi'ne, kitap seçimi, ders dağıtım çizelgeleri ve yönetmeliğin hazırlanması, öğretmenlik sınavlarının yapılması ve disiplin işlerinin takibi gibi görevler verildi. Yönetme ve yürütme ile ilgili merkez örgütünde ise Tedrisat-ı İptidaiye (ilköğretim), Tedrisat-ı Taliye (ortaöğretim), Tedrisat-ı Âliye (yükseköğretim) ve Muhasebe (hesap işleri) Kurumu adında dört kurum mevcuttu.¹

2. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okulların Açılmasını Sağlayan Gelişmeler

Osmanlı Devleti, farklı etnik köken ve dini inanca sahip unsurları içeriyordu. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettiği zaman üç farklı topluluk ile karşılaştı. Bunlar Ortodoks Kilisesi, Ermeni Gregoryen Kilisesi ve Yahudilerdi. Osmanlı'daki bu topluluklara zimmi adı veriliyordu. Bu farklı topluluklar hiçbir şekilde etnik kökenleriyle anılmayıp, dini ve mezhebi anlamda millet olarak nitelendiriliyordu. Bu

---

¹ Süleyman BÜYÜKKARCI "Türkiye'de Amerikan Okulları", Konya 2004, s.385-386

nedenle Türk, Rum, Bulgar, Arap olarak değil; Müslüman, Katolik, Protestan, Gregoryen, Ortodoks veya Yahudi olarak isimlendiriliyordu. Bu dini topluluklar kendi dillerini konuşmakta, kendilerine ait dini ve eğitim kurumları ile kültürlerini korumakta serbesttiler.

Böylece çok farklı etnik gruplar içeren Osmanlı Devleti'nde, insanlar yüzyıllar boyunca bir arada yaşama imkânına sahip oldu. Osmanlı Devleti'nde yaşayan her tebaanın, eğitim kurumlarının ve buralarda uygulanan programların değişik olduğu görülüyordu. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Türk ve Müslüman tebaaya yönelik faaliyette bulunan sıbyan okulları ile medreseler gibi klasik öğretim kurumlarının yanı sıra, diğer tarafta 18. yüzyıl'dan itibaren açılan ve sayıları gittikçe artan modern eğitim kurumları ve azınlıkların kurdukları okullar faaliyetlerini sürdürüyordu.

Azınlıklara tanınan bu serbestlik ve haklardan yararlanan yabancılar da özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren sayıları hızla artan okullarını açtılar. Bu kurumlar, bağlı oldukları ülkelerin Osmanlı üzerindeki siyasi, kültürel, ticari ve ekonomik nüfuzlarını artırmanın yollarından biri olarak görülüyordu. Yabancı devletlerin, emperyalist politikaları açısından geniş topraklara sahip jeopolitik ve jeostratejik yönden dünyanın önemli bölgesinde yer alan Osmanlı Devleti, bu alandaki faaliyetleri için uygun bir zemine sahipti. 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ile azınlıklara tanınan haklardan da yararlanan misyonerler, okullarının sayılarını gittikçe artırdılar. Yabancı okulların açılıp çoğalmasında azınlıklara tanınan hakların yanı sıra kapitülasyonlar ve misyonerlik faaliyetlerinin de etkisi büyüktür.

2.1.Kapitülasyonlar

Kapitülasyon, bir ülkede oturan yabancılar devletlerarası antlaşmalarla sağlanmış imtiyazları ifade eder. Yabancılar verilen bu özel haklar bir ihsan ya da bir bağış olarak hükümdar tarafından bir ferman veya irade ile yahut devletlerarası antlaşmalarla iki taraflı yükümlülükler olarak ortaya çıktı. Kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde 1535'ten itibaren değişik tarihlerde Avrupa devletleri tebaası için lütuf olarak verilen imtiyazlardı. Devletin duraklama ve gerileme dönemlerinde kapitülasyonlar, bir hak gibi ileri sürülerek Avrupalı

devletlerin pek çoğu "imtiyazat-ı ecnebiye" durumuna getirildi. Önceleri Fransızlara verilen bu haklar diğer Avrupa ülkelerine de tanındı. Kapitülasyonlarla yabancı devletlere ekonomik üstünlük sağlanmakla beraber bu durum Osmanlı Devleti'nin çöküşüne ve yabancı devletlerin iç işlerimize karışmasına neden oldu. Fransızlar Katoliklerin, Ruslar Ortodoksların, İngiliz ve Amerikalılar ise Protestanların koruyuculuğunu üstlenerek imparatorlukta yaşayan Ermeni, Kürt, Arap vb unsurlarla ilgilendiler ve görünürde onların haklarını arama bahanesiyle okul, hastane, dispanser, yetimhane gibi kurumların açtılar.

Kapitülasyonlarda eğitimle ilgili açık ve kesin herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen, iktisadi amaçlarla tanınan bu imtiyazlar daha sonra dini, siyasi ve sosyal bir anlam kazanarak eğitim ve öğretim alanında da rahatça kullanılmıştır.²

2.2.Misyonerlik Faaliyetleri

Misyonerler, 16. yüzyıldan itibaren Hıristiyan inancını vaaz vermek ve ayinleri yönetmek yetkileriyle donatılmış olarak çevreye gönderilen insanlardı."Mission" terimi Latince asıllıdır. Göndermek anlamına gelen "mittere" fiilinden türetilmiş missio kelimesinden gelmektedir. Hıristiyanlığı kabul etmemiş ülkelerde, çeşitli faaliyetler adı altında yapılan Hıristiyanlık propagandasının her türüsüne" Misyonerlik" denir.³Misyonerlik ile ilgili basılı eserlerde Anadolu, İncil ülkesi anlamına gelen "Bible Land" olarak adlandırıldı. Çünkü İncil'de geçen birçok yer ismi Anadolu'da bulunmaktadır.⁴

Misyonerler kendi dinlerini, kültürlerini ve dillerini yayma gayelerini gerçekleştirmek için çeşitli yollar denediler. Bu amaçla okul, matbaa, hastane gibi kurumları bu amaç için kullandılar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde açılan yabancı okulların çoğu misyonerlere aittir. İlk açılan yabancı okullar Katolik okullardır.16. yüzyılın sonlarından itibaren Fransa himayesindeki Katolikliğin çeşitli tarikatlarına mensup misyonerler, Osmanlı idaresinde bulunan Latin çocuklarına dini terbiye vermek amacıyla İstanbul'a geldiler. İstanbul'da bulunan Fransız Büyükelçisi'nin himayesinde çalışmaya başlayan Jésuite (Cizvit) ve Franciscain

---

² Ayten SEZER,"Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar",Ankara 1999, s 5-6

³ Adnan ŞİŞMAN, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.6

⁴ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.5

(Fransiskan) misyonerlerini XVII. yüzyılın birinci yarısından itibaren Protestan misyonerleri takip etti.⁵1856 Islahat Fermanı ile sağlanan vicdan hürriyeti prensibi çerçevesinde mezhep değiştirme serbestliğinden de yararlanan Protestan misyonerler eğitimi Protestanlaştırma programının bir parçası ve aracı olarak gördüklerinden çeşitli seviyelerdeki okullarının sayılarını artırdılar. Bu okulların en önemlileri Amerikalı misyonerler tarafından açıldı. Amerika ve Fransa'nın yanı sıra İngiltere, Almanya ve İtalya'ya mensup misyonerlerin de okullarını açtıkları görüldü. Bunları 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı'ndan sonra Rusya, Avusturya- Macaristan ile İranlıların açtıkları okullar takip etti.⁶

3.Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okulların Azınlıklara Yönelik Faaliyetleri

Osmanlı Devleti tarih boyunca Venedik, Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya, Prusya ve İtalya gibi devletlere iktisadi, idari, adli, siyasi ve sosyal alanlarda tek taraflı olarak birçok imtiyazlar verdi. Bu devletlerden Fransa, İtalya, Avusturya Katoliklerin, Rusya Ortodoksların, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Protestanların hamiliği sıfatını elde ederek sözde onların haklarını arama bahanesiyle kendi dini, siyasi ve ekonomik taraftarlarını bulma gayreti içine girdiler. Bu devletler amaçlarına ulaşabilmek için çocuk bakımevleri, güçsüzler için yurtlar, hastaneler ve okullar açtılar.

Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okulların bir kısmı azınlıkların yoğun olarak buldukları bölgelerde açıldı. Bu sayede azınlıkların kültürleri korunarak milli benliklerinin uyandırılması sağlandı. Amerikalıların, bu topluluklar içerisinde özellikle Ermenileri etkilemeye çalıştıkları görülmüştür.

II. Abdülhamit Dönemi, Maârif Nazırlarından Ahmet Zühdü Paşa'nın 1894/1311 tarihinde kaleme aldığı rapor Osmanlı topraklarında bulunan yabancı okullar hakkındadır. Zühdü Paşa'nın raporunda 1894 yılında vilâyet, liva ve kazalarda 427 azınlık ve yabancı devlet okulu mevcuttur. Raporun ilk bölümünde Maârif Nazırı Ahmet Zühdü Paşa; yabancıların Osmanlı memleketlerinde okullar kurması ve idâre etmeleri için kendilerine devletçe imtiyaz hakkı verilmiş olduğuna

---

⁵ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.8

⁶ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s 7-8

dair eski ve yeni antlaşmalara rastlanmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte bu okulların ruhsatlı ve ruhsatsız ne şekilde tesis olunmağa başlandığı izah etmektedir.1869 Maârif Nizamnâmesi'nin 129. Maddesinin 1.Fıkrasında” Özel okullar gerek Devlet-i Aliyye tebaasından, gerek yabancı tebaadan fertlerden biri tarafından ücretli veya ücretsiz olarak ihdas ve Tesîs olunan okullardır.” denilmektedir.

Nizamnamenin aynı maddesinin 2.fıkrasında Osmanlı memleketlerinde bu tür okulların kurulması için, birinci olarak öğretmenlerin Maârif Nezaretinden yahut mahalli Maârif idâresinden aldıkları diplomaların bulunması gerektiği, ikinci olarak, bu okullarda usûl ve politikaya aykırı ders okutulmaması için verilecek derslerin listesi ve listede yer alan kitapların başkent dışında ise vilâyet Maârif Nezâreti tarafından verileceği belirtilmektedir. Nizamnamenin bu fıkrasında devamla bu üç şartın noksansız olarak yerine getirilmediği takdirde okulların açılmasına ve devamına ruhsat verilmeyeceği, aksine hareket olduğu takdirde bu okulların açılmasına engel olunacağı kaydedilmiştir. Bundan dolayı gerek yabancı okulların yeniden ve genişletilerek inşası, tesisi ve açılmaları gerekse kiralama yolu ile bir hanede okul kurulması irâde-i seniyyenin sâdır olmasına bağlı kılınmıştır. Bu kurallara uygun olarak bazı okullara, bu tarzda ruhsat verilmişse de büyük bir kısım ileride verecekleri zararların sonuçlarını kavrayamayan İstanbul dışındaki hükümet memurlarının hoş görüleri ve kayıtsızlıklarından dolayı ruhsatsız olarak açılmıştır. Yabancı devletler bu gibi okulların öğrencilerini etkileyerek siyasi maksatlarına ulaşabileceklerini anladıkları için söz konusu okulların sayılarını her geçen gün arttırmışlardır. Gayr-i Müslim tebaası üzerinde kendi nüfuzlarının çoğalması arzusu ile yabancı devlet elçileri, izin almadan eskiden açılan yabancı okullara ruhsat almaya çalışmışlardır.⁷

Bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başladığı dönemde azınlıkların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarında ve bağımsız birer devlet haline gelmelerinde misyoner okullarının etkisi oldukça fazladır. Tepedenlioğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyanların kafalarına ihtilal tohumunu serpebilmek için, önce o kafaları, böyle tohumların yetiştirilebileceği birer

---

⁷ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.17

tarla haline sokmak gerekti.” İfadesini kullanmıştır.⁸ Sonuç olarak 1829 tarihinde Yunanistan’ın, 1908’de Bulgaristan’ın ve Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Arap topraklarının Osmanlı’dan kopmasında bu kurumların önemli rol oynadıkları görülmüştür.⁹

---

⁸ Necmettin TOZLU, “Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar”, Ankara 1991, s. 211

⁹ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.9-10

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE AZINLIK ve YABANCI OKULLAR İÇİN YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER

1.1. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869)

Osmanlı Devleti'nde yabancı devletlerin okul açmaları, devletin özel iznine bağlı olmayıp ancak fermanla mümkün olabiliyordu. Büyük bir kısmı ruhsatsız ve denetimsiz olarak faaliyetlerde bulunan yabancı okullara karşı, bazı düzenlemeler yapılması gerekliliği ortaya çıktı. Bu konudaki ilk düzenleme Tanzimat Dönemi'nde 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi¹ ile gerçekleştirildi. Nizamname'de "Mekatib-i Hususiye " olarak nitelenen yabancı okullar,"Tebaay-ı ecnebiyeden olunan efrad ve eşhastan biri canibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdas ve tesis olunan mekteplerdir..." diye tanımlanarak bu kurumların uyması gereken esaslar belirlendi. Nizamname'nin 129. Maddesinde yer alan bu esaslara göre; bu kurumların ruhsat almaları, devlete karşı zararlı ders okutmamaları için ders programları ile kitaplarının tasdik edilmesi ve bunları uygulamayan okulların faaliyetlerinin durdurulması gerekiyordu.

Buna benzer uygulamalar II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde de devam etti. Yabancı okulların zararlı faaliyetlerine engel olmak ve onları denetlemek amacı ile bazı çalışmalarda bulunmuş ve ruhsatsız okulların kapatılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla 6 Mayıs 1886'da gayrimüslim ve yabancı okullarının teftişi ve programları ile kitaplarının incelenmesi için, Maarif Nezareti'nde "Mekatib-i Ecnebiye ve Gayrimüslime Müfettişliği" Dairesi oluşturuldu.² 1888 yılında hükümetten izin almadan denetimsiz bir şekilde faaliyetlerini sürdüren misyoner okulları kapatılmışsa da, 1900'lere kadar bir fermana bağlı veya fermansız olarak faaliyette bulunan yabancı okullar, 1901 tarihinde yapılan bir anlaşma ile tanınarak bunların tamirine, genişletilmesine ve yenilerinin yapılmasına izin verildi. Fransız kurumlarının tanındığı bu anlaşma ile getirilen düzenlemelerden "en ziyade müsaadeye mazhar millet" kuralı gereği, kapitülasyonlardan yararlanan diğer devletler de faydalandı.³

¹ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.19

² ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.20

³ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.10-11

Meşrutiyet Dönemi'nde sayıları gittikçe artan yabancı okullara karşı Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı tarihte önemli kararlar alındı. Bu kararlardan biri 23 Şubat 1914'te çıkarılan "Memalik-i Osmaniye'de Ecnebilerin Hukuk ve Vezâifine Dair Muvakkak Kanun" dur. Bununla söz konusu tarihten önce gerek gerçek gerek tüzelce kişiler tarafından kurulan okullara" müktesip" hak tanındı. Aynı yıl çıkarılan

" İmtiyazât-ı Ecnebiyenin İlgâsı Üzerine Ecanib Hakkında İcrâ Olunacak Muâmeleye Dair Talimât-nâme"⁴ ile yabancı okullar sıkı bir denetime tabi tutuldu.

1.2. Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi (20 Ağustos 1915)

Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Hükümeti 1 Ekim 1914'ten itibaren kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını açıkladı. Yabancı devletler kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılmasına tepki göstermişlerse de başta İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın İstanbul'daki kurumlarına el konulmuş müttefiklere ait kurumlara dokunulmamıştır.⁵

Bu dönemde yabancı okullar hakkında atılan en önemli adım,20 Ağustos 1915⁶ tarihli " Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi"nin yayınlanmasıdır. Önemli kararları içeren Talimatname o dönemin savaş ortamında pek çok okulun kapanması nedeniyle istenildiği gibi uygulanamadı. Ne var ki Mütareke ile durum değişti ve söz konusu kurumlar yeniden faaliyetlerinin sürdürmeye başladı. Bütün bu gelişmelere rağmen Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi gerek Milli Mücadele Dönemi'nde gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde uzun yıllar kullanıldı.

Mili Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerini kapsayan uzun zaman dilimi içerisinde yürürlükte olan Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin bazı önemli maddeleri şunlardır:

"Madde 1: Mekatibi Hususiye, masarifi efrad tarafından ve hükümetçe tanınmış Türkiyeli cemaat ve cemiyet ve şirketler canibinden temin olunarak açılan mekteplerdir..."

---

⁴ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.20

⁵ SEZER Ayten,"Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar",Ankara 1999, s.11

⁶ Nimet Özbek HADİMOĞLU,"Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar", Yaşayan Lozan, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.732

Madde 2: Ecnebi cemaat, cemiyet ve şirketlerin kendi namlarına veya muvazaa tarikile mektep açmaları memnûdur.

Madde 3: Hükümetçe tanınmış Türkiyeli cemaatler tarafından açılan mektepler o cemaate mensup nüfusun sakin buldukları mahalle veya karyeler dahilinde olmakla beraber vüs'at ve tarzı inşaları ihtiyaçtan fazla olmamak ve gürültüleri mevcut sair mekâtip ile cemaat maabiinden işitilmeyecek derecede uzak bulunmak şarttır.

Madde 4: Tebaa-i ecnebiyeden olan efrâd mektep açabilmek için mektep açacakları mahallerde devleti metbuaları tebaasından mektebe ihtiyaç gösterecek raddede nüfus olmak ve o devletlerin memalikinde Türk tebaasının mektep açmasına müsaade usulü cari bulunmak meşrût olarak ve mektep binaları dahi üçüncü maddede münderiç kuyuda tâbi bulunacaktır...

Madde 5: Ana mekteplerinden maada zükur ve inâs muhtelit mekâtib-i leyliye açılmaz...

Madde 6: Lisan-ı resminin gayri lisanla icrayı tedrisat olunan mekâtib-i husûsiyede Türkçenin ve Türkiye Tarih ve Coğrafyasının Türkçe olarak Türk muallimler tarafından talim ve tedrisi mecburidir. Türkçe sunufu iptidaiyede haftada 4 saatten ve sunufu taliye ve âliyede 2 saatten dîn olmayacaktır.

Madde 7: Her mektebin bir müdür veya müdiresi olacak...

Madde 8: Türkiyeli efrad ve cemaat, cemiyet ve şirketler tarafından açılan mekâtib-i husûsiyede Maârif Vekâletinden ruhsat istihsal olunmadıkça ecnebi müdür ve müdüre, muallim ve muallime ile muavin ve muavine istihdam olunamaz.

Madde 9: Mektep binaları metaneti lâzimiye haiz ve kavaidi hıfzısiyhaya muvafık ve talebenin ahlâk ve sıhhatlerini ihlal edebilecek mahallere lâakal yüz metre uzak olması lâzımdır.

Madde10:Mekâtib-i husûsiyede kâin buldukları mahallerin en büyük mülkiye memurları ve maarif müdür ve müfettişleriyle sıhhiye müfettişlerinin nezaret ve tefdişine tâbidir. İptidaî derecesinde bulunanlar, bunlardan başka

Tedrisât-ı İptidaiye Kanunu'nda gösterilen sair memurîn ile mecâlisin azası tarafından dahi teftiş olunur...⁷

Toplam 46 madde ve 8 bölümden oluşan talimatnamenin ilk bölümünü meydana getiren ve genel hükümler başlığı altında verilen yukarıdaki on maddeden başka, ikinci bölümde” Tesis ve Küşad Şerâiti” başlığı ile (Madde 11-12) yabancı okulların ruhsatları, binaları ile ilgili kurallar yer almaktadır.

”Mektep binaları”(Madde 22-23) başlıklı üçüncü bölümden sonra gelen dördüncü bölümde “Heyet-i İdare ve Talimiyenin Evsâfi (Madde 24-28) başlığı altında, yabancı özel okullarda görev yapacak şahıslarda aranacak özellikler sayılmaktadır. Madde 25'te “Mekatib-i iptidaiye-i hususiye müdür ve müdüre, muallim ve muallimelerinin mekatib-i taliyeden veya darü'l- muallimin ve darü'l muallimat-ı iptidaiyeden mezun veya tedrisatı iptidaiye meclislerinden birinden ehliyetnameli olmaları şarttır...”aynı maddenin(c) kısmında”Türk lisanı ve Türkiye tarihi Türk muallimleri tarafından gösterileceğinden işbu muallimlerin intihab ve tayini Maarif İdarelerine aittir” şartı getiriliyordu.”Madde 26 Tedrisat-ı taliye mekatibi ile darü'l –muallimin ve darü'l- muallimat-ı iptidaiye müdür ve müdire, muallim ve muallime, muavin ve muavinleri dar'ül- muallimin ve darü'l-muallimat-ı aliyyeden veya darü'l- fûnun şubatından veya sair mekâtibi âliyeden mezun olmak şarttır. Tebaai ecnebiyeden olanları aynı derece ders görmüş olduklarına dair Türkiye Şehbenderhanelerinden musaddak tahsil şehadetnamesi veya ehliyetname irae eylemeleri iktiza eder...”

“Talebinin Şeraiti Kabulü- İmtihanlar, Şehadetname ve Tasdiknameler” (Madde 29-34) başlıklı beşinci bölümden sonraki ”Teftişat” ın anlatıldığı altıncı bölümde, bütün özel okulların her an teftiş edilebileceği anlatılır.(Madde 35-36). “Mücâzat “ adlı Yedinci bölümde cezayı gerektirecek hususlar belirtilir.(Madde 37-39) “Mevadd-ı Şetta” başlıklı sekizinci bölümde de (39-45. Maddeler) Talimatnameye aykırı hareket edecek okulların karşılaşılabilecekleri durumlar ortaya konmuştur.

Özetle, bu talimatnameye göre yabancıların okul açmaları yasaktır.(Madde 2) Yalnızca yabancı hakiki şahısların okul açmayı gerektirecek kadar nüfus bulunması

---

⁷ SEZER Ayten, ”Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.26-27

halinde karşılıklılık esasına uygun olarak okul açabilecekleri vurgulanmıştır.(Madde 4).Türkçe, Türk tarih ve coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulacaktır. (Madde 6).Ruhsat alınması, istendiği zaman denetlenmesi, öğrencilerin mensup olmadıkları dinin kurallarını uygulamaya zorlanmamaları (Madde 8, 35-36, 37-39).istenmektedir.⁸

Cumhuriyet döneminde de uzun süre yürürlükte kalan bu talimatname ile yabancı okullar tamamen disiplin altına alınmaya çalışıldı ve yabancıların yeni okullar açması bazı esaslara bağlandı. Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile yabancı okulların çoğu kapandığından bu talimatnamenin getirdiği kararlar tam istenildiği gibi uygulanamadı. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine daha önce kapatılan pek çok okul 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra tekrar açılarak faaliyetlerine devam ettiler. Böylece Osmanlı dönemindeki olumsuz faaliyetleri ile dikkati çeken yabancı okullar konusu Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerinde de Türkiye'nin gündemini oluşturmaya devam etti.⁹

---

⁸ SEZER Ayten,"Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar",Ankara 1999, s.27-28

⁹ SEZER Ayten,"Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar",Ankara 1999, s.11-12

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE AZINLIK VE YABANCI OKULLARLA İLGİLİ YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1. Milli Mücadele Dönemi'nde Azınlık ve Yabancı Okullarla İlgili Yapılan Hukuki Düzenlemeler.

2.1.1. Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin Uygulanışı

Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaştan yenik çıktı. Anlaşmanın hemen ardından Mütareke hükümlerini tatbik koyulan İtilaf Devletleri, ülkenin çeşitli bölgelerini işgale başladılar. Bütün bu gelişmeler karşısında teşkilatlanan Türk Milleti “Milli Mücadele” hareketini başlattı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuvayı Milliye birlikleri oluşturularak gösterilen tepkiler Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Amasya Tamimi'nin(21-22 Haziran 1919) yayınlanması, Erzurum (23 Temmuz- 7 Ağustos 1919) ve Sivas Kongresi'nin (4-11 Eylül 1919) toplanması ve 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da TBMM Hükümeti'nin kurulmasıyla organize bir duruma geldi.¹

Milli Mücadele Dönemi olarak adlandırılan bu zamanda bir yandan işgale uğrayan Anadolu toprakları istilacı güçlerin elinden kurtarılamaya çalışılırken, diğer yandan milli, bağımsız ve çağdaş bir Türk Devleti'nin oluşturulması yolunda adımların atıldığı görülmektedir. Milli hâkimiyet prensibini benimseyen TBMM Hükümeti her alanda milli bir politika takip etti. Özellikle eğitim konusunda titizlikle uygulanan bu politikanın yabancı okullara da yansıtıldığı dikkati çekmektedir. Mütareke ile yeniden açılan yabancı okullardan bir kısmı eski alışkanlıklarını sürdürerek olağanüstü günlerin yaşandığı bu dönemde de problem olmaya devam ettiler. Bir kısım yabancı okulun ülkedeki azınlıklara ve bazı işgalci güçlere destek verdikleri gözlemlendi. Bu durumları dönemin ileri gelenleri tarafından dikkatle incelenmiş ve gerekli tedbirler alınmıştır.

Yabancı okullara karşı olumsuz faaliyetlerinden dolayı tavırlı davranan TBMM Hükümeti'nin bu dönemde daha önce istenildiği gibi uygulanamayan 1915 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'ni yürürlükte tuttuğu dikkati çekmektedir. Bunun en açık örneği Amerika'nın yeniden okul açma konusunda TBMM'den

---

¹ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s 12

istediği iznin, Talimatnamesi'nin 4. Maddesinin hatırlatılarak reddedilmesidir. Böylece, 1920 Ağustosunda imzalanan Sevr Antlaşması ile geçersiz kılınmasına rağmen, Talimatname'nin yürürlükte olduğu vurgulanmıştı. Her şeye karşılık bu dönemde TBMM Hükümeti'nin yabancı okullar konusundaki tutumu peşin hükümlü değildir. Nitekim 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile imzalanan Ankara İtilafnâmesi'nde yabancı okullar meselesi söz konusu oldu ve anlaşmaya ekli mektupla bu okulların varlığı Türkiye'nin menfaatlerine ters düşmemek şartıyla kabul etmişti. Lozan'a örnek teşkil edecek olan bu anlaşmadan da anlaşılacağı üzere Milli Mücadele Dönemi, Cumhuriyet Türkiye'sinde takip edilecek olan milli eğitim politikası ile yabancı okullara bakış açısını belirleyen önemli bir dönem konumundadır.²

I.Dünya Savaşı'ndan sonra “Şark-ı Karib Muavenet Heyeti'nin Anadolu'daki varlığı ile birlikte, Anadolu'daki Amerikan okulları da yeniden faaliyetlerine hız verdiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Amerikan Okullarına karşı ilk tavrını ortaya koyması da yine bu “Muavenet Heyeti'nin bir başvurusu üzerine oldu. Heyet, milli hükümete başvurarak yetimhaneler ve okullar açmak için izin istedi. Maarif Vekâleti ise “Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin yürürlükte olduğunu, yabancıların okul açabilmesi için o yörede okul açmaya yeterli yabancı bulunması gerektiğini işaret ederek, hükümetten ne yapılması gerektiğini sordu. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu, 30 Temmuz 1922 Tarih ve 1718 Sayılı kararıyla, “Muavenet Heyetleri tarafından açılan Darü'l-eytamlardaki tedrisatın Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'ne tevfikan Türk tebaası namına ruhsatnameye rabt ...” edilmesi gerektiği yolunda bir karar aldı. Bu karar Amerikan okullarının Kurtuluş Savaşı boyunca da faaliyetlerini sürdürmelerine imkân vermiştir.

Oysa 1920 yılında zamanın Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa (İnönü), Meclis'te cephelerdeki duruma ilişkin bilgi verirken, “Ayıntab civarında Amerikan mektepleri, kolejleri vardır. Bu Amerikan kolejleri bugün Fransızların üssü'l-harekesidir,” diyor ve milletvekilleri bu okulları lanetliyorlardı. Amerika Birleşik Devletleri, gerek I.Dünya Savaşı'ndan sonra ortadan kalkacağı varsayılan Osmanlı İmparatorluğu'nda, gerek yeniden doğan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde öncelikle eğitim etkinliklerine talip olmuştur. İstanbul'daki ABD Büyükelçiliği'nce 1919

---

² SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s. 12-13-14

yılında hazırlanan bir raporda, İstanbul'un uluslar arası bir statüye kavuşturulması halinde, bu hükümetlerin izin vermesi şartıyla yine mesleki bir devlet kurulması durumlarında, bu hükümetlerin izin vermesi şartıyla yine mesleki ve genel eğitime talip olması ilginçtir.

1922 tarihinde dönemin Maarif Vekili Safa (Özler) Bey'in gazetelere verdiği bir demeçte; Yabancı okulların geçmişteki olumsuzluklarının unutulduğunu, onların Türk kanunlarına ve yabancı okullar hakkında getirilen esaslara uymaları gerektiğini, bu okullardan istenen şeyin, Türkçenin, Türk tarih ve coğrafyasının okutulması olduğunu belirtmesi mevcut talimatnamenin hükümleri ile uyumluluk göstermiştir. Amerika'nın yeniden Türkiye'de okul açma isteği 1922 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Talimatname'nin 4. Maddesine göre reddedildi ve Talimatname'nin yürürlükte olduğu ortaya konuldu.³

1922 yılında Anadolu'nun kaderinin değişmesi üzerine Amerikalılar yaklaşık yüz yılda bu bölgede bildikleri gibi sürdürdükleri genel olarak misyoner, özel olarak da eğitim faaliyetleri açısından büyük ölçüde umutlarını yitirdiler. Amiral Bristol Ekim 1922'de ABD Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı bir mektupta, okulları kastederek, "...Bu kuruluşların tamamen bağımsız olduğu günler geçmiştir." Demektedir. Bununla birlikte, "okul sorunu" ABD için önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bile ABD Türkiye'deki okullarını tek yanlı tasarruflarla yönetme eğilimini zaman zaman ortaya koymuştur. Ne var ki yeni Türkiye'nin yöneticileri de, okullar konusunda ABD okullarına, İngiliz, Fransız, İtalyan okullarından daha olumlu bir tavırla yaklaşmışlardır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, eski yönetimlerden farklı olarak, her alanda olduğu gibi, eğitim alanında da egemenlik hakkını elinde bulundurmaya büyük bir özen göstermiştir. Amerikan misyoner örgütü ABCFM'nin yöneticileri bu tutumu zamanında sezmişler ve Türkiye'deki tüm faaliyetlerini durdurmak ya da tüm faaliyetlerinden din ögesini elden geldiğince çıkarmak seçeneklerinden ikincisini daha 1922 Eylülü'nde seçmişlerdir. Günümüzün Türkiye'deki Amerikan okullarının sayısı yalnızca dördtür. Bunlar Robert Koleji, Tarsus Amerikan Koleji, İzmir Amerikan Kız Lisesi ve Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'dir. Genel olarak Amerikan misyoner faaliyetlerinin, özel olarak da okulların 19. yüzyılda Osmanlı toplumsal

---

³ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.26

hayatı üzerinde bir takım kalıcı etkileri olmuştur. Bununla birlikte, bu okulların “Anglo-Sakson kültürü”nü ülkenin en uzak köşelerine kadar yaydıkları iddia edilemez. Sayıları sınırlı da olsa, bu okullarda yetişen öğrenciler, daha çok ülkenin iş ve ticaret hayatında etkili olmuştur. Türkiye’deki ekonomik ve toplumsal hayatın dış dünya ile olan ilişkilerinin sürdürülmesinde görev almışlardır. Ülkemizde yaklaşık 160 yılı aşan tarihe sahip Amerikan okullarının Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi eğitim sistemlerinin sahip olamadıkları birtakım meziyetlere sahip oldukları, daha dinamik, hayata dönük ve rasyonel bir eğitim programı izledikleri ileri sürülebilir. Amerikan okullarının Türk siyasal hayatındaki asıl önemli etkileri ise, İmparatorluğun çözülme döneminde Hıristiyan azınlıklar, özellikle Ermeniler arasında gösterdikleri etkinliklerde aranmalıdır.⁴

2.1.2. Milli Eğitim Kurultayı’nın Toplanması (16-21 Temmuz 1921)

Eğitimin millet üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu düşünen Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha Milli Mücadele devam ederken ülkenin eğitim ve öğretim meselelerini tartışmak üzere Ankara’da 1921 Temmuzunda Maarif Kongresi’nin toplanmasını sağladı. Kongrenin açılışını yapan Mustafa Kemal Paşa:

“ Bugün Ankara, Mili Türkiye’nin Milli Maarifinin kuracak... Asırların mahmül olduğu derin bir ihmal-i idarinin bünye-i devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak hizmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolundan ibraz etmemiz lazımdır...”diyerek eğitimin millileştirilmesi üzerinde durdu.⁵

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın, bu kurultayda yaptığı konuşma, 21 Temmuz 1921’de Hâkimiyeti Milliye gazetesinde yayımlanmıştır: “Sayın Bayanlar, Baylar! Yurdumuz, Dünya Savaşından yenik çıktı. Düşmanlarımız, durumdan yararlanarak, ulusumuzu, bütün bütün yok etmek istediler. Buna karşı ulusça gösterilen tepki ve direnmeye, Ankara görkemli bir sahne oldu. Bizi yaşatmamak isteyenlere karşı, yaşamak hakkımızı savunmak amacıyla kurulan Büyük Millet Meclisi, burada, Ankara’da toplandı.

---

⁴ Atilla ŞEHİRLİ, “I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Eğitim 1914-1923”, **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, 2011, s. 188-189

⁵ SEZER Ayten, “**Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar**”, Ankara 1999, s.17

Bugün Ankara, Ulusal Türkiye'nin Ulusal Eğitimini kuracak olan Türkiye Öğretmenler Kurultayının toplanmasına da sahne olmak ergisiyle övünmektedir.

Yüzyıllar süren derin bir umursamazlığın devlet yapısında açtığı yaraları sarmak için gerekli olan çabaların en büyüğünü, hiç kuşkusuz, eğitim alanında, esirgmeden göstermek gerekir.

Gerçi, bugün özdeksel, tinsel güçlerimizin kaynaklarını, ulusal sınırlarımız içindeki yurt parçalarına yayılmış olan düşmanlara karşı kullanmak zorunda olduğumuz için, eğitim işlerimize ayırabildiklerimiz, gelecekteki ulusal eğitimimizin dayanacağı temeli atmaya yetmez. Gene de, geniş ve yeterli koşullara ve araçlara kavuşuncaya değin geçecek savaş günlerinde de tam bir dikkat ve özenle işlenip çizilmiş bir ulusal eğitim izlencesi yapmak ve eldeki eğitim örgütlerimizi, bugünden, verimli bir çalışmaya yöneltecek ilkeleri hazırlamak için çalışmalıyız.

Bugüne değin izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin, ulusumuzun gerilemede en önemli etken olduğu inancındayım. Onun için bir ulusal eğitim izlencesinden söz ederken, geçmişin hoş inançlarından ve yaradılışımızın nitelikleriyle hiç de ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, doğudan ve batıdan gelen tüm etkilerden büsbütün uzak, ulusal yaradılış ve tarihimize uygun bir ekin düşünüyorum. Çünkü ulusal ökeliklerimizin tam olarak gelişmesi, ancak böyle bir ekinle sağlanabilir. Herhangi bir yabancı ekini, şimdiye değin izlenen yabancı ekinlerin yıkıcı sonuçlarını yineletebilir. Kültür (düşünce ekini) yapıldığı, geliştiği yerin özelliklerine bağlıdır. Bu yer, ulusun özyapısıdır.

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle, varlığı ile hakkı ile birliği ile çatışan bütün yabancı öğelerle savaşma gereği ve ulusal değerleri coşku ile her karşıt düşünce önünde yeğlilikle ve özveriyle savunma zorunluluğu iyice öğretilmelidir. Yeni kuşağın bütün tinsel güçlerine bu nitelik ve yeteneklerin aşılması önemlidir. Sürekli ve korkunç bir boğuşma biçiminde beliren budunlar yaşamının temel ilkesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her ulustan bu nitelikleri tam bir titizlikle istemektedir.

Ayrıntılarını tümüyle uzmanlara bırakmak istediğim bu konuyla ilgili genel düşüncelerimi bir sonuca bağlarken, yeni kuşağın donatılacağı tinsel değerler

arasında güçlü bir erdem sevgisiyle güçlü bir sıklıdüzen eğitiminden de söz etmek zorundayım.

İşte biz bu kurultayınızdan yalnız, çizilmiş eski yollarda nasıl yürünmesi gerektiğinin tartışılmasını değil, belki ileri sürdüğüm koşulları içeren yeni bir sanat ve bilim yolu bulmak, ulusa göstermek ve yeni kuşağı bu yolda yürütmede önder olmak gibi kutsal bir görev bekliyoruz.

Milli Eğitim Bakanlığının halkı tanımış, çevrenin ve yurdun değerlerini anlamış, öğretmen ve uzmanlardan oluşan bir bilim kurultayını Ankara'da toplamayı düşünmüş olmasını ve bugünkü güçlükler karşısında giriştiği bu işte başarıya ulaşmış bulunmasını, alkışlanmaya değer bir davranış sayarım.

Önümüzde ve ulus önünde ulusal eğitimle ilgili düşüncelerimi söylememe yardım eden bu olanaktan yararlanarak, beklediğimiz kurtuluşun sayın öncüleri olan Türkiye Öğretmenlerine duyduğum derin saygıyı belirtmek isterim.

Geleceğe hazırlanan yurt çocuklarına, hiçbir güçlük karşısında boyun eğmemelerini, olanca güçleriyle, bıkmadan ve yılmadan çalışmalarını ve okumakta olan çocuklarımızın ana-babalarına da, yavrularının öğrenimlerini bitirmek için ellerinden geleni esirgememelerini öğütlerim. Büyük tehlikeler karşısında uyanan ulusların ne ölçüde kararlı olduklarına tarih tanıklık etmektedir. Silahlarıyla olduğu gibi, kafasıyla da savaşmak zorunda olan ulusumuzun üstün gücü, ikincisinde de göstereceğine hiç kuşum yoktur. Ulusumuzun temiz yaradılışı, sınırsız yeteneklerle doludur. Ne var ki, bu doğuştan gelen yetenekleri, geliştirebilecek bilgilerle donatılmış yurttaşlar gerekir. Bu ödevde sizlere düşüyor. Ulusal hükümetimizin tam bir gerçeklik ve içtenlikle dilediği ölçüde, Türkiye öğretmenlerinin yaşamına değgin rahatlık ve bolluğu sağlayamamış olduğunu bilirim. Ne var ki, ulusumuzu yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üstüne almış olan yüce Türk öğretmen topluluğunun, bu günkü durumu göz önünde bulunduracağından ve her güçlüğe göğüs gererek bu yolda yılmaksızın yürüyeceğinden kuşum yoktur. Ödeviniz pek önemli ve millet için yaşamsal bir nitelik taşımaktadır. Bunda başarıya ulaşmanızı Ulu Tanrıdan dilerim.”⁶

⁶ Vasfi BİNGÖL, "Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları", Ankara 1979, s.7-8-9-10

2.2.Lozan Antlaşması 'nda Azınlık ve Yabancı Okulların Hukuki Durumu

2.2.1.Lozan Antlaşması'nda Azınlıkların Hukuki Durumu

Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması üzerine toplanan Lozan Konferansı görüşmeleri esnasında tartışılan konulardan biri de Türkiye'deki yabancı okullar meselesi idi.20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Konferansın 4 Şubat 1923 tarihine kadar süren birinci bölümünde bu konuda anlaşmaya varılamadı. Zira İtilaf Devletleri Türkiye'de bulunan yabancı okul ve kurumları şile ilgili olarak bazı isteklerde bulundular. Bunlar, Mütareke Dönemi'nde açılmış olanlar da dâhil olmak üzere mevcut bütün kurumlarının tasdik edilmesi, eski imtiyaz ve muafiyetlerin tanınması ve diğer devletlere de aynı imtiyazların verilmesi idi.

Lozan Konferansı'nda yapılan görüşmelere geçmeden önce üzerinde durulması gereken bir hususa açıklık getirmek yerinde olacaktır. Ülkemizde azınlıklar tarafından açılan öğretim kurumları ile yabancı devletler tarafından açılan öğretim kurumları birbirinden farklıdır. Bu iki husus genelde birbiri ile karıştırılmaktadır. Azınlıkların öğretim ve öğretim kurumu açma özgürlüğü ile ilgili kararlar Lozan Antlaşması'nda yer almaktadır; oysa yabancı devletler tarafından açılan öğretim kurumlarının temelleri ise Sözleşmeye ek olarak hazırlanan mektuplar ile atılmıştır diyebiliriz. Azınlık ve Yabancı devlet okullarının Millî Mücadele Dönemi'nde adeta askerî bir üs gibi kullanılmaları Türk Heyeti'nin en hassas noktasıydı.⁷

“Azınlıkların Korunması” konusunun Lozan'daki uzun görüşmelerinde, esaslarda mutabakat hâsıl olmakla birlikte, Müttefik Devletler, Türkiye üzerinde denetleme hakkını almak ve kullanmak istemekte ısrarlı, Türk Heyeti de tarihi gerçeklerden bahsederek buna gerek olmadığını büyük bir kararlılıkla ortaya koydular. Heyetimizin bu konuda dayandığı husus, Misâk-ı Millî'nin 5'nci maddesidir.⁸ Bu maddede azınlık hakları ile ilgili yapılacak düzenlemeler şu şekilde ifade edilmiştir: “Düvel-i İtilâfiye (İtilâf Devletleri) ile muhâsımları ve bazı müşârikleri(ortakları) arasında takarrüreden (kararlaştırılan) esâsât-ı ahdiye(anlaşma

⁷ HADİMOĞLU Nimet Özbek, “Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar”, **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.724,725

⁸ N. Yücel MUTLU, “**Lozan'da Mübadele**”, Ankara 2002,s.108-109

şartları) dâ'iresinde ekalliyetlerin(azınlıkların) hukûku, memâlik-i mütecâviredeki(civar memleketler) Müslümân ahâlinin de aynı hukûkdan istifâde ümniyesiyle (arzusuyla) tarafımızdan te'yid ve te'min edilecektir.”⁹

Türkiye, bu kurumları ülke ilerlemesindeki manevi katkısını kabul etmekle beraber, ülke aleyhine zararlı fikirler telkin etmelerini veya dini propaganda yapmalarını istememektedir.23 Nisan'da başlayan ikinci görüşmelerde konu tekrar tartışmaya açıldı. Türk murahhas heyeti yabancı okullar konusundaki hassasiyetini ve kararlı tutumunu sürdürdü; ilgili gümrük muafiyeti istekleri de kapitülasyonların kaldırılmasından dolayı kabul edilmedi. Görüşmeler sırasında Fransızlar eskiden elde ettikleri imkânları kaybetmemek ve okullarının sayılarını arttırmak için uğraşılsa da bu istekleri reddedildi.¹⁰

Lozan Antlaşması'nın azınlıklarla ilgili maddeleri (m.37-m.45) III. Kesim'de “Azınlıkların Korunması” başlığında toplanmıştır. Azınlıkların her türlü dinî, sosyal, hayır kurumları ile eğitim- öğretim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek hakkına sahip olacakları hüküm altına alınmıştır (m.40).Bu hükme göre;” Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları hem hukuki hem uygulamada öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer eğitim ve öğretim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak konularında eşit haklara sahip olacaklardır ” (m.40).¹¹

Lozan Antlaşması'nın, 41. Maddesi hükmü, azınlıkların ana dillerinde öğretim hakkını düzenlemektedir. Bu hükümde, Müslüman olmayan Türk uyruklarının nüfuslarının yoğun olduğu yerlerde bu kişilerin çocuklarına ilkokullarda ana dili ile eğitim verilmesi konusunda kolaylık gösterilmesi, hatta devlet bütçesinden yardım yapılmasını düzenlemektedir. Fakat bu durum, Türk dilinin öğretilmesi zorunluluğuna engel değildir. Bu hükme göre;” Genel(Kamusal) eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman olmayan uyrukların önemli bir oranda

⁹ İlker ALP, “Misâk-ı Millî Hedeflerinin Lozan Antlaşmasına Yansıması”,**Genel Türk Tarihi, C.8**, Ankara 2002, s. 418

¹⁰ SEZER Ayten,“**Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar**”,Ankara 1999, s. 15-16

¹¹ HADİMOĞLU Nimet Özbek,“Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar” ,**Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.725

oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilkokullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümeti'nin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır. Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarının önemli bir oranda buldukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din veya hayır işlerine genel gelirlere sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır. Bu paralar, ilgili kurumların(établissements et institutions) yetkili temsilcilerine teslim edilecektir".¹²

2.2.2.Lozan Antlaşması'nda Yabancı Devlet Okullarının Hukuki Durumu

Lozan Konferansı sırasında en çok tartışılan konulardan biri de yabancı okullar meselesidir. Yabancı okulların varlıklarının tanınması ve yeni okulların açılabilmesi Antlaşma metninde yer almamaktadır. Yerleşmeye ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşme'ye ek mektuplarla düzenleme getirilmiştir.

31 Ocak 1923 tarihli oturum sonucu hazırlanan Barış Antlaşması Tasarısı'na ek Türkiye'de Yabancılara Uygulanacak Rejime İlişkin Sözleşme Tasarısı'nda yabancı okulların durumu" Okullar, Din ya da Hayır Kurumları" başlığı altında şu şekilde kaleme alınmıştı:" Bugün Türkiye'de bulunmakta olan ve öteki Bağlı Devletlerin uyruklugundaki kişiler, topluluklar(cemaat) ve derneklerce yönetilen din, öğretim ya da hayır işleri kurumlarının, hastanelerin, dispanserlerin ve bunlara benzer kurumların serbestçe çalışmalarına ve bunların mülkiyet haklarına hiç engel çıkartılmayacaktır.

Benzer yeni kurumların açılması konusunda, İlgili Devletler, Türk Hükümeti ile özel anlaşmalar yapma hakkını saklı tutarlar.¹³

Lozan Konferansı'nda yapılan görüşmelerde yabancı okullarla ilgili olarak iki ana konu üzerinde duruldu. Birinci konu; bu okulların malî yükümlülüklerinin ne

---

¹² HADİMOĞLU Nimet Özbek,"Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar", **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.725,726

¹³ HADİMOĞLU Nimet Özbek,"Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar" ,**Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.726

olacağı ve bunun anlaşma metnine geçirilmesi, ikincisi; bu okulların tâbi olacakları kurallar ve bu okulların varlıklarının tanınmasının anlaşma metninde yer almasıdır.

10 Ocak 1923 tarihli oturumda, Türk Heyeti Temsilcisi Zühtü Bey, yabancılar tarafından açılmış din ve eğitim ya da yardım kurumlarına, Müttefik Devletler tarafından sunulan metinde talep edilen, bu kurumları vergi bağışıklığı ya da herhangi bir ayrıcalık ya da bağışıklıktan yararlandırmanın “Kapitülasyon döneminin anısını canlandırma” anlamına geleceği görüşünde bulunmuştur. Türk Temsilcisi Heyeti, bu tür kurumlara Türk kanunlarına uymak şartıyla mali yükümlülükler bakımından Türk kurumlarıyla aynı düzeyde tutulacakları bildirmiştir. İngiliz ve Fransız Temsilci Heyetlerince ayınlar için gerekli eşya ile sözü geçen kurumların bakım ve yönetimine ilişkin araç ve gereçlerin Türkiye’ye sokulmasında gümrük vergisinden muafiyet talep edildiyse de Türk tarafı temsilcisi Zühtü Bey tarafından bu teklif 12 Ocak 1923 tarihli oturumda kabul edilmedi. Aynı görüş, daha sonra İtalyan Temsilcisi tarafından da dile getirildi fakat bu konu ile ilgili karar, Birinci Alt- komisyon devredildi.

1 Mayıs 1923 tarihli oturumda, General Pellé, vergi bağışıklığına ilişkin hükmün Türk tarafınca 24. Madde metninden çıkartılmış olduğunu söyleyerek Türkiye’nin yeni kurumlar açıklamasını yasaklamak niyetinde olup olmadığı sorusunu yöneltmiş, bunun üzerine Münir Bey, bu tür kurumların 29 Ekim 1914 tarihinden önce tanınan haklarının korunacağını bildirmiş, savaş döneminde açılan okulların varlığının tanınmayacağını; bunun Osmanlı döneminde bile birtakım kayıt ve şartlara bağlandığını hatırlatmış, her devlette bu tür kurumların iç hukuk kurallarına uygun davranma yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir. Oturumda söz alan İngiliz Temsilcisi Ryan, tasarı metninden”özel niteliklerine ve serbestçe çalışmalarına hanel gelmeksizin” ifadesinin Türk tarafınca çıkarılmasını eleştirerek bu kurumların korunması bakımından bu hususun önemli olduğunu dile getirmiştir. Bundan başka, bu okullarda Türkçenin, Türk öğretmenler tarafından zorunlu olarak okutulmasının bu okulların “ varlığına bir tehdit” oluşturduğunu söyleyince ve diğer Bağlı devlet temsilcileri de bu görüşe katılınca, İsmet Paşa, yabancı kurumların varlığını kabul etmekle Türkiye’nin Müttefik Devletlere çok büyük bir ödünde bulunmakta olduğunu ve Türkiye’nin uluslararası sözleşmeye bu konuda bir hüküm

konulmasını karşılığı ne olursa olsun kabul edemeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine bu sorun hukuk danışmanlarına havale edilmiştir.¹⁴

16 Mayıs 1923 tarihli oturum, İngiliz, Fransız ve İtalyan kumları için düşünülen düzenlemenin kapsamının genişletilmesi sorunu, karşılıklılık ve düzenlemenin biçimi üzerinde odaklanmıştır. Kapsama ilişkin tartışmalar üzerine İsmet Paşa genişletmenin mümkün olmayacağını, çünkü bu devletlerin kurumlarından başka kurum bulunmadığını belirtmiştir. Romanya'ya bağlı okulların da var olduğu dile getirilerek, diğer devletlere tanınan bu hükmün kendilerine tanınmamasından ötürü Sözleşme metnine böyle bir hükmün konulmasına karşı çıkmıştır. İngiltere ve İtalya karşılıklı işlem şartını tanımaya hazır olduklarını belirtirken, Fransız temsilcisi 20 Ekim 1921 tarihli Anlaşma'yı örnek göstermiştir. Düzenlemenin biçimi bakımından yapılan eleştirilere İsmet Paşa'nın verdiği değişmez cevap; diğer ülkelerde bu konunun kanunlarla düzenlendiği, neden Türk tarafının bunu uluslararası sözleşme ile yüküm altına girmek zorunda bırakıldığı şeklinde olmuştur. Yeni okul açılması konusunda da böyle bir taahhüde girilmeyeceği de vurgulanmıştır. Okulların niteliği ve denetimi ile ilgili hükmün kaleme alınışı ise uzmanlara havale edilmiştir.¹⁵

15 Mayıs 1923'te verilen raporda şu hususlar üzerinde tartışılmıştır: Anlaşma metninde yer alacak ibareye verilecek şekil, bu kurumların niteliği itibariyle zikredilmesi, bu kurumların hükümete karşı kanunî sorumlulukları, bunların sıralanması hakkındaki Türk tarafının görüşü, propagandadan bahseden kısmın kaldırılması hakkındaki mütteliklerin isteği, “hususî mahiyetlerine ve serbestilerine halel getirilmeksizin” yolunda bir ibare konması, yeni kurumların açılması ve bu kurumlar namına getirilecek eşyanın gümrük resmînden muafiyeti noktalarıdır. 19 Mayıs 1923 tarihli oturumda din ve eğitim kurumlarıyla hastanelere uygulanacak rejim konusunu incelemekle görevli Alt Komitenin raporu üzerinde büyük ölçüde uzlaşmaya varıldı. Bu konular, 30 Ekim 1914'ten önce var olan kurumların tanınması; bu kurumlara vergi bağışıklığı tanınmaması, yeni kurum açılması

---

¹⁴ HADİMOĞLU Nimet Özbek, “Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar” **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990, Ankara 2003, s.727

¹⁵ HADİMOĞLU Nimet Özbek, “Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar” **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990, Ankara 2003, s.728

konusunda Müttefiklerin, Türk Hükümetiyle görüşme yapma hakkının saklı tutulması olarak özetlenebilir.¹⁶

18 Mayıs 1923 tarihli rapor uyarınca şu sonuca ulaşılmıştır:1)-30.10.1923'e kadar varlıkları tanınmış olan kurumlar, o vakit var olup da faaliyetlerine tekrar başlayamamış olanları da kapsamaktadır; 2)- Anlaşma tarihine kadar Türkiye'de olgusal olarak (fiilen) var olan kurumların durumu Türk Hükümetince hayırhane tetkik olunacak (iyi niyetle incelemeyi yükümlenmiştir) ve bunlar kapatılmayacaktır; 3)-"Kurum" tâbiri müttefiklerin projesinde sunulduğu gibidir örneğin dispanser de hastane teriminin kapsamına girer.

17 Temmuz 1923 tarihli oturumda İsmet Paşa tarafından İngiliz, Fransız ve İtalyan heyeti temsilcilerine eş terimlerle kaleme alınmış nota gönderilmesi konusunda taraflar uzlaşmıştır. Lozan Antlaşması'nın yapılmasının ardından, dönemin Dışişleri Bakanı İsmet İnönü tarafından Fransa, İtalya ve İngiltere'ye gönderilen mektuplarla bu devletlere bağlı okulların varlığı ve devamı konularına açıklık getirilmektedir. Bu mektuplarda " Lausanne'de bugünkü tarihle imzalanan Yerleşme Sözleşmesine dayanarak ve bu Sözleşmeye eklenecek olan Bildiri yerine mektuplar konulmasına ilişkin olmak üzere Birinci Komitenin 19 Mayıs 1923 tarihli oturumunda alınmış kararlar dikkate alınmıştır ¹⁷

Lozan'da yapılan uzun görüşmeler sonunda yabancılara ait Türkiye'deki kurumların varlığı ancak dini telkinlerde bulunmamaları ve devletin genel kanunlarına uymaları şartıyla, Antlaşmanın imzalanmasından sonra İsmet Paşa tarafından Fransız, İngiliz ve İtalyan temsilcilerine gönderilen mektuplarla tanındı.24 Temmuz 1923 tarihli mektupta şöyle ifade edildi:

" Ekselans,

Lozan'da bugünkü tarihle imza olunan İkamet Mukavelesine atfen ve mezkûr Mukaveleye raptedilecek olan Beyannamenin mektuplarla tebdili hakkında Birinci Komitenin 19 Mayıs 1923 tarihli celsesinde müttehaz kararına tevfikân Türkiye'de 30 teşrinievvel 1914 tarihinden mukaddem mevcudiyeti musaddak ve

¹⁶ HADİMOĞLU Nimet Özbek,"Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar" **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.728

¹⁷ HADİMOĞLU Nimet Özbek,"Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar" **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003,s.729

Fransa'ya(İngiltereye, İtalyaya) mensup müessesatı mezhebiye tedrisiye, sıhhiye ve hayriyenin mevcudiyetini tanıyacağını ve bugün imza edilen Muahedeyi Sulhiye tarihinde Türkiye'de fiilen mevcut sair Fransız (İngiliz, İtalyan) müessesatı mümasilesinin vaziyetlerini nizama tevfiik üzere hayırhahane tetkik edeceğini Hükümetin namına beyan ile kesbi şeref eylerim.

Her nevi mükellefiyatı maliye noktai nazarından baladaki müessesat, Türk müessesatı mümasilesiyle müsavi muameleye mazhar edilecek ve işbu müessesat hakkında cari olan nizamı amme ahkâmıyla kavanin ve nizamata tabi olacaktır...¹⁸

Bu mektuplara göre Türk Hükümeti İngiliz, Fransız ve İtalyan kurumlarının 30 Ekim 1914'ten evvelki Türkiye'deki varlıklarını tanıyordu. Ancak bu mektupların geçerlilik süresi "İkamet ve Adli Salahiyet Mukavelenamesinin" 20'nci maddesine göre yedi yıldır ve 13 Ağustos 1931 tarihinde sona ermektedir. Fakat bu tarihten sonra da Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı okullara dokunulmamış ve kanuna aykırı, kapatılmalarını gerektirecek herhangi bir durumları görülmedikçe çalışmalarına izin verilmiştir. Bir başka deyişle söz konusu kurumların müktesep haklarına dokunulmamış ancak Türk İç Hukukuna tabi bir mesele halini almıştır...¹⁹

Lozan'da İngiltere, Fransa ve İtalya dışında Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve İran'a ait öğretim kurumları ile ilgili düzenlenmeler yer almamıştır.²⁰

Özetle Cumhuriyet döneminde varlıklarının devamı Lozan mektupları ile tanınan adı geçen kurumlarının yanında bundan fiili durumlarından dolayı diğer ülkelerin kurumları da yararlandı. Amerika ile Lozan'da varılan 6 Ağustos 1923 tarihli anlaşmayla ABD'ye ait kurumların varlığı da tanındı.²¹ İsmet Paşa ile Joseph C. Grew'in imzaladıkları bu anlaşmadan dört yıl sonra Amerikan Temsilcisi Amiral Mark L. Bristol ile Türk Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (Aras) arasında 17 Şubat 1927 tarihinde geçici bir anlaşma daha imzalandı. Böylece 1917'de kesilen diplomatik ilişkiler on yıllık bir aradan sonra yeniden kuruldu. Bu dönemde Amerikan Büyükelçisi Grew'in daha önce çeşitli sebeplerle kapanan okulları yeniden açmak

¹⁸ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.16

¹⁹ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.16

²⁰ HADİMOĞLU Nimet Özbek, "Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar", **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990, Ankara 2003, s.730

²¹ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.16

çin girişimlerde bulunduğu dikkati çekmektedir. Grew bu amacını gerçekleştirmek için 1927 Kasım ayında Tevfik Rüştü Bey’le yaptığı görüşmede yardım istedi. Tevfik Rüştü Bey, Amerikan okullarının bütünüyle açılmasının mümkün olmadığını fakat bazılarının faaliyetlerine izin verilebileceğini düşündüğünü ifade etti. Lozan’da kapitülasyonların kaldırılması üzerine yüzyılın birikmiş çabalarını kaybetmek istemeyen Amerikan Board Türkiye’deki faaliyetlerini sürdürmeye karar verdi.²²

2.3.Cumhuriyet Dönemi’nde Azınlık ve Yabancı Okullarla İlgili Hazırlanan Hukuki Düzenlemeler

2.3.1.Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Yabancı Okullarla İlgili Hazırlanan Kanunlar

2.3.1.1.Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulünden önce Türkiye’de üç farklı eğitim sistemi vardı. Bunlardan birincisi dini esasa göre eğitim, ikincisi Batıdan mülhem eğitim, üçüncüsü de azınlık ve yabancı devlet okullarındaki eğitimdi.²³ Ziya Gökalp, Cumhuriyet Dönemi Eğitim politikasını şekillendiren düşünürlerdendir. Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki farklı eğitim ve öğretim kurumlarının birleştirilmesini dile getirdi. Onun bu görüşünü doğrultusundaki ilk adımı İttihat ve Terakki yönetimi attı.²⁴ Cumhuriyet Dönemi’nde ise bu amaçla Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi.

Atatürk, 31 Ocak 1923 tarihinde İzmir’de halk ile yaptığı bir konuşmada:” Ulusumuzun, ülkemizin eğitim ve öğretim yuvaları bir olmalıdır.”diyerek ülkemizdeki eğitim ve öğretim kurumlarının birleştirilmesinin önemini vurgulamıştır.²⁵

Atatürk, eğitim ve öğretim konusundaki düşüncelerini başka bir konuşmasında şu cümlelerle ifade etmiştir:” Tedris, bir kimsenin kendi ilmini başkalarına öğretmesidir. Buradaki, aile içinde yapılan tedris ve tederrüs değildir. Bir müessese açarak umumi tedrisatta bulunmaktır. Cemiyet ve tedris hürriyetleri, diğer

²² SEZER Ayten, ”Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.57

²³ ŞİŞMAN Adnan, ”XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri” Ankara 2006, s.12

²⁴ Mahmut TEZCAN, ”Atatürk ve Eğitim Bilimleri”, Ankara 2000, s. 23

²⁵ TEZCAN Mahmut, ”Atatürk ve Eğitim Bilimleri”, Ankara 2000, s. 23

ferdi hürriyetlerden farklıdır. Çünkü bunlar müşterek bir faaliyetin daimi tatbikatını icap ettirir. Bu sebeple yalnız ferdi haklar gibi mütalâa olunamazlar.”²⁶

Atatürk, yine aynı konuşmasının devamında eğitim ve öğretimin devlet kontrolü altında yapılması gerektiği hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade eder:”...Devlet vatandaşlarının tahsil ve terbiyesiyle çok alâkadardır. Bir defa, ilk tedrisatı mecburi tutar ve umumiyetle, tedrisat, hükümetin nezareti altında ve onun programları dairesinde olur. Çünkü tedris hürriyeti, mahiyeti itibariyle muhtelifdir. Bir taraftan, ferdi hürriyetin icabıdır, fakat müşterek teşkilâta dayanır. Onun için, tedrisin kanunla, hususî bir nizam altına alınması lâzımdır. Teşkilâtı Esasiyede buna dair olan madde şudur: Hükümetin nezaret ve mürakebesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.

Tevhidi tedrisat kanununa göre, “Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedsisiye Maarif Vekâletine merbuttur.”²⁷

Atatürk döneminde eğitim ve öğretim alanında gerçekleştirilen en önemli değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile oldu. Atatürk, TBMM’nin 1 Mart 1924 tarihli açılış konuşmasında:

“...Yurtta eğitim ışığının yayılmasına ve en derin köşelere dek işlemesine özellikle özen gösteriyoruz. Dört yıl önce ulusal eğitim için ayırdığımız ödenekleri, bu gün on katına çıkarmış bulunuyoruz. İlk önce bu ödeneklerin verimli olmasına ve boşa harcanmamasına önem veriyoruz. İşin bu yönünü gözden kaçırmamakla birlikte, ulusal eğitimle ilgili yatırımların aksatılmadan arttırılması gerektiğine inancımız sürecektir.

Öte yandan özel idarelerden ve yurdun değişik kaynaklarından ulusal eğitime yöneltilecek yardım ve çalışmaların, Ankara’dan ilgi ile izlenmesini ve böylece bütün çalışmaların yükselme amacına yöneltilme ve ulaştırılmasının rastlantıya bırakılmamasını istiyoruz.

Kamuoyunda saptanan eğitim ve öğretimde birlik ilkesinin, bir an bile geçirmeden, uygulamaya konmasını gerekli görüyoruz. Bu yolda gecikmenin

²⁶ A.AFETİNAN, “M. Kemal ATATÜRK’ten Yazdıklarım”,İstanbul 1971,s.88

²⁷ AFETİNAN A, “M. Kemal ATATÜRK’ten Yazdıklarım”,İstanbul 1971,s.89

sakıncaları ve bu alanda büyük istekle hemen işe başlamanın önemli ve derin sonuçları, kararlarınızı çabuklaştırmalıdır.

Üniversiteye ve gelişmelerine ve yüksek bir üniversitenin, ulusun genel eğitiminde ve uygarlık alanındaki ilerlemesinde yaptığı kesin etkilere, özellikle dikkatinizi çekerim. Türkiye'nin ulusal eğitim siyasetini, her basamağında, tam bir açıklıkla ve hiçbir duraksamaya yer vermeyen bir aydınlıkla belirtmek ve uygulamak gerekir. Bu tutum, her anlamıyla ulusal bir nitelikte belirtilebilir.”²⁸ Diyerek ülkedeki farklı isimler altında faaliyet gösteren bütün eğitim ve öğretim kurumlarının denetim altına alınması gerektiğini ifade etti. 2 Mart 1924 tarihinde Parti Grubu toplantıya çağrıldı Atatürk'ün çözüme kavuşturulmasını istediği üç sorun görüşüldü. TBMM'nin, 3 Mart 1924 tarihli birinci oturumunda Manisa Milletvekili Vasıf Bey ve elli arkadaşının, eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ile ilgili önerileri milletvekillerinin onayına sunuldu. Bu konularla ilgili görüş ve tartışma beş saate yakın sürdü. TBMM, saat 6.45'te görüşmelerin sona ermesiyle 429, 430 ve 431'nci yasaları çıkarttı.²⁹ Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 7 maddeden oluşmaktadır.³⁰ Bu kanunun ilk iki maddesi gereğince ülkemizdeki bütün eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı.

“Madde 1: Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur”, “Madde 2: Şer'i ye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir...” denilerek bütün okulların Maarif Vekaletine bağlandığı belirtilmiştir. Bu düzenleme ile Osmanlı döneminden beri süregelen ikilik ortadan kaldırılmış oldu. Yine bu kanun ile medreseler kapatıldı ve laik eğitim için büyük bir adım atıldı. Eğitim milliliğin esas alındığı bu dönemde ülkenin kalkınmasının ana unsurlarından biri olarak eğitimin önemi vurgulandı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile işe önce kendi okullarından başlayan yeni Türkiye Devleti, takip ettiği bu milli ve laik eğitim politikasını çoğu misyonerler tarafından dini amaçlarla açılan yabancı okullar üzerinde de uygulanmaya başlandı. Bu kanun ile getirilen laiklik ve millilik prensipleri ile yabancı okulların öğretim faaliyetleri arasında büyük bir çelişki vardı.

²⁸ BİNGÖL Vasfi, “Atatürk'ün Mili Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları” Ankara 1979, s.26-27

²⁹ Atatürk, “Söylev”, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.II, s.620

³⁰ Şerafettin YAMANER, “Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim”, İstanbul 1999, s.129

Bu çelişkiyi ortadan kaldırabilmek amacıyla yabancı okulların uymaları istenen kurallar uygulamaya konuldu. Bu kurallar şu şekildeydi:

-Yabancı okullarda, mabetler dışında dersane ve salonlarda bulunan dini semboller; salip, heykel, dini tasvirler vs. kaldırılacaktır.

-Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dini ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için düzenli denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır.

Başlangıçta yabancı okulların pek çoğunun bu kurallara uymadığı görüldü. Bu nedenle söz konusu kararları uygulamayan pek çok kurum kapatıldı. Sadece 1924 yılının Nisan ayında İstanbul'da 40'a yakın Fransız Okulu ile 4 İtalyan Okulu kapatıldı. Söz konusu okulların kapatılmasına gerek okul idarecileri gerekse bağlı oldukları devletler tarafından büyük tepkiler gösterildi. Fransa ve İtalya gibi ülkeler okullarının yeniden açılması için girişimlerde bulundular. Fransa'nın yabancı okullar konusundaki notasına verilen karşılıklı, laik bir Cumhuriyet'te dini okulların ya laik bir tarzda öğretim yapması ya da kapılarını kapamaları bildirildi ve Türkiye Cumhuriyetinin yabancı okullar siyaseti şöyle ifade edildi:

- Okullar mezhep yönünden tarafsız olacak ve derslerde milli hislere yer verilecek,
- Türkiye'de medreselerin kaldırılması üzerine Türk okullarına uygulanan bu durumdan Hıristiyan okulları istisna edilemeyecek,
- Konu bir iç mesele olduğundan, yabancı hükümetlerin protestoları dikkate alınmayacaktır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yabancı okullara getirilen sıkı kontrol, hükümetin yayınladığı bazı tamim ve talimatnamelerle okullara duyuruldu. Cumhuriyetin yabancı okullar politikası bundan sonra yayınlanan bazı kanun ve kararlarla da açıkça ortaya kondu.³¹

Atatürk, 1924'te yaptığı bir konuşmada ülkemizdeki yabancı okullara ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:” Biz istiyoruz ki okullarınız kalsın. Ancak oralardaki dinî propagandadan şüphe edebiliriz. Fakat Türkiye’de bizim

³¹ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.20-21-22

okullarımızın bile edemediği imtiyazlara yabancı okulların malik olmasını kabul edemeyiz. Kuruluşlarımızın aynı nitelikteki Türk kuruluşlarına konulmuş kanun ve düzenlemelere uydukça yerinde kalabilir. Aynı fikirler Hükümetin resmî görüşü olarak da kabul edilmektedir.”³²

2.3.1. 2.Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı (1924)

Milli eğitim ile ilgili çalışmalar Cumhuriyet’in ilanından önce başladı. Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde de yoğun bir şekilde devam etti ve milli eğitim meselelerini ilmi bir görüşle incelemek gayesi ile toplantılar yapıldı. Bu çalışmalar arasında 1924 yılında hazırlanan bir kanun tasarısı önemli bir yere sahiptir. Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey’in zamanında hazırlanan “Maarif-i Umumiye Kanunu” tasarısında yabancı okulları kapsayan şu hükümler yer almaktadır:

Madde 1: Türkiye’de mevcut resmi ve hususi bilumum terbiye müesseselerinin emr-i idaresi veya nezaret ve murakabesi Maarif Vekâleti’ne mevludur...

Madde 2: On üç yaşına kadar Türk tabiiyetindeki çocukların Türkiye dâhilindeki ecnebi mekteplere devamı memnuadır.

Madde 36: Ecnebi cemiyet, şirket ve fertler yeniden mektep açamazlar...

Ele alındığı tarihte yalnızca tasarı şeklinde kalan bu kanun ile bütün okulların MEB tarafından idaresi ve denetlenmesi sağlanırken; İlkokul çağındaki Türk çocuklarının yabancı okullarla gitmeleri ve yabancıların yeniden okul açmaları yasaklanıyordu. Tasarının 17. Maddesinde yer alan “ on üç yaşına kadar Türk tabiiyetindeki çocukların Türkiye dâhilindeki ecnebi mekteplere devamı yasaktır...” şeklindeki kararı ancak 1931 tarihinde çıkarılan kanunla uygulama imkânına kavuştu.³³

2.3.1.3.Maarif Teşkilatına Dair Kanun (22 Mart 1926)

---

³² HADIMOĞLU Nimet Özbek, “Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar”, **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990, Ankara 2003, s.733

³³ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.23

Türkiye’de eğitim ve öğretimin düzenlenmesi için yapılan çeşitli çalışmalardan ilki 1923 Temmuzunda düzenlenen “Heyet-i İlmiye” toplantıdır. Bu toplantıların ikincisi 1924 Nisanında, üçüncüsü ise Aralık 1925- Ocak 1926 tarihlerinde gerçekleştirilen toplantılarda eğitim ve öğretim konuları tartışılmış ve bazı temel ilkelerin benimsenmesi sağlanmıştır.1926’da toplanan üçüncü Heyet-i İlmiye’de yapılan işler arasında en önemli yeri Bakanlık teşkilatına dair kanun tasarısının hazırlanması oluşturur. 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” un üçüncü ve dördüncü maddeleri konumuz açısından önem taşımaktadır. Üçüncü maddede” Maarif Vekâleti veya diğer bir Vekâlet tarafından açılmış veya lüzumuna göre açılacak mekteplerle bilumum hususi mekteplerin derecelerinin tayini Maarif Vekâletine aittir...”denilmektedir. Dördüncü madde de ise:” Türkiye’de hiçbir mektep Maarif Vekâletinin ruhsat ve muvafakati olmaksızın açılmaz denilerek Milli Eğitim Bakanlığı’nın ruhsat ve izni olmadan hiçbir okulun açılmayacağı bir kez daha vurgulandı ve ülkedeki bütün okulların derecelerinin tayini de MEB’na verildi. Yeni Türk Devleti’nin eğitim ve öğretim sisteminin temellerinin atıldığı bu kanun ile ayrıca Maarif Vekâleti bünyesindeki bir “Dil Heyeti” ve “Talim ve Terbiye Dairesi” kurulmuş ve okulların müfredat programları yeni sisteme uygun olarak yeniden hazırlamaya çalışmıştır.³⁴

2.3.1.4. 23 Mart 1931 Tarih ve 1778 Sayılı Kanun

Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1922 tarihinde TBMM’nde yaptığı konuşmasında:”...Bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvela mevcut cehli izale etmektir...” ifadesi ile ülkemizdeki milli eğitim ve kültür politikalarının asıl amacının halkın cehaletten kurtarılması olduğu üzerinde durmuştur. Bunun için özellikle ilköğretime ağırlık verilerek 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda eğitimin her düzeyde parasız olduğu açıklandı ve ilköğretim mecburiyeti tekrarlandı. Maarif Vekâleti’nin hazırladığı 1929 İlk Mektepler Talimatnamesi ve 1931 CHP programında ilköğretimin önemi vurgulanarak yetişecek çocukların cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik olmaları;”milli cemiyete ve Türk Cumhuriyeti’ne ruhen ve bedenen en faydalı” bir şekilde eğitilmeleri istendi.

---

³⁴ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.23-24

Bu program doğrultusunda Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı okullara giden Türk çocuklarını (bu kurumlarda verilen eğitimden duyulan endişe karşısında) istenilen esaslar çerçevesinde yetiştirmek için bazı düzenlemeler yapıldı. Yetiyecek nesilleri yabancı okullardaki yabancı kültürünün etkisinden korumak ve onlara küçük yaşta milli bir ruh ve fikir eğitimi vermek amacı ile Türk çocuklarının yabancı ilkokullara gitmelerini yasaklayan bir kanun çıkartıldı.

23 Mart 1931 tarih ve 1778 sayılı Kanun’a göre:

-Madde 1: Türkiye’de ilk tahsillerini yapmak üzere mektebe girecek Türk vatandaşı çocuklar bundan böyle, bu tahsilleri için ancak Türk mekteplerine girebilirler.

Yukarıdaki maddenin yürürlüğe girmesinden sonra ülkemizde faaliyetlerini sürdüren yabancı devletlerin ilkokulları öğrencisi sayısının yetersiz olması nedeni ile kapatıldı. Yabancı okulların hukuki durumlarının düzenlenmesi için kanun çıkarılması fikri, 1961 Anayasası’nın 21. Maddesinde yer alan”...Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir...” hükmü gereğince 1965 tarihinde gerçekleştirildi.³⁵

2.3.1.5. Tapu Kanunu (29 Aralık 1934)

Yabancı okulları ilgilendiren bu kanun 29.12.1934 tarih ve 2644 sayılıdır. Kanunun 3.maddesindeki varlıkları Türkiye Cumhuriyeti’nce tanınmış olan yabancılara ait kurumların tescili ile ilgili hüküm yabancılara ait kurumların tescili ile ilgili hüküm yabancılara gayrimenkule sahip olma imkânı vermektedir. Bu sebeple yabancı okullarının buldukları binalar genellikle okulun ismini taşıdığı devlet ve teşkilatın gayrimenkulüdür.

Tapu kanununda konuyla ilgili değişiklik aşağıdaki gibidir:

“Mevcudiyetleri Türkiye Cumhuriyeti’nce tanınmış olan yabancılara ait dini, ilmi, hayrî müesseselerin fermanlara ve hükümet kararlarına müsteniden

---

³⁵ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.24-25

sahiplendikleri gayrimenkuller bu belgelerin dışına çıkmamak ve hükümetin izni alınmak şartıyla müesseselerin hükmi şahsiyeti namına tescil edilebilir.”³⁶

2.3.1.6. Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında Kanun (27 Mayıs 1955)

6581 sayı ve 27 Mayıs 1955 tarihli kanun azınlık okullarında Türkçe ve kültür derslerinin Maarif Vekâleti’nce tayin edilecek Türk öğretmenlerce okutulacağı konusu ve bu öğretmenlerin özlük haklarına ilişkin hükümler yer almaktadır. Kanununun 1. maddesinde yer alan, “Azınlık okullarının Türkçe ve Türkçe kültür dersleri, Maarif Vekâleti teşkilat kanunlarıyla muayyen kadrolara, memurin ve barem kanunlarına göre tayin edilen öğretmenler tarafından tedris olunur.” ifade ile bu derslerde devlet kadrosunda görevli öğretmenlerin istihdam edilebileceği hükmü getirilmiştir. Kanunun diğer maddeleri kanunun yayın tarihinde bu okullarda öğretmenlik yapmakta olanların özlük işlemleri ile ilgilidir.³⁷

2.3.1.7. Özel Öğretim Kurumları Kanunu (8. 6.1965)

Yabancı okullar,1868’de yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi dışında, Lozan Antlaşması’na kadar ayrıntılı bir hukukî düzenlemenin konusunu oluşturamamıştır. Yabancı devletlerin açtığı öğretim kurumlarının varlığı, Lozan Antlaşması ile belli şartlar çerçevesinde tanınmış fakat yabancıların yeniden öğretim kurumu açma özgürlüğü hususuna yer verilmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Lozan Antlaşması, I.Dünya Savaşı sırasında yayınlanan Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi, 1924,1925 ve 1926 yıllarında çıkarılan Genelgeler³⁸ ve 1935 yılında yayınlanan Yabancı Okullar Yönergesi ile yetinilmiş; yabancı öğretim kurumları hakkında kanun düzeyinde bir hukukî düzenlemeye gidilmemiştir. Günümüzde de yabancı öğretim kurumları başlı başına tek bir kanunun konusunu oluşturmamaktadır. Aşağıda inceleyeceğimiz Özel Öğretim Kurumları Kanunu

³⁶ Hidayet VAHAPOĞLU, **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**”,İstanbul 1992,s.155-156

³⁷ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**”,İstanbul 1992,s.158

³⁸ BÜYÜKKARCI Süleyman, **”Türkiye’de Amerikan Okulları”**,Konya 2004, s.374

(ÖÖKK) da yabancı öğretim kurumlarını değil, genel olarak özel öğretim kurumlarının açılış koşullarını ve bu okulların denetlenmelerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir.³⁹

Özel Öğretim Kurumları grubunda yer alan azınlık ve yabancı okulları ile ilgili bu kanun, uygulamada esasî teşkil etmektedir.⁴⁰ Özel Öğretim Kurumları Kanunu, 18.6.1965 tarihli ve 12026 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi.

TABLO 2.1. Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler

KANUN	KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME	KABUL TARİHİ	RESMÎ GAZETENİN	
			TARİH	NUMARASI
625		08.06.1965	18.06.1965	12026
2843		16.06.1983	18.06.1983	18081
3035		11.07.1984	28.07.1984	18472
3236		05.11.1985	09.11.1985	18923
	254	27.02.1986	19.03.1986	19052
	326	27.05.1988	02.06.1988	19830

Madde 5- Yalnız yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebileceği milletlerarası öğretim kurumu(Yükseköğretim hariç); yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler tarafından, doğrudan veya Türk vatandaşlarıyla ortaklık yolu ile, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde, Bakanlar Kurulu izni ile açılabilir. Türk vatandaşları ve tüzel kişiler de kendi adlarına aynı maksatla milletlerarası mahiyette öğretim kurumu açabilirler.

Bu öğretim kurumlarında Türk Devletinin güvenliğine ve menfaatlerine aykırı ve Türk milleti ve milli değerleri aleyhinde eğitim ve öğretim yapılamaz.

³⁹ HADİMOĞLU Nimet Özbek, "Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar", **Yaşayan Lozan**, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990, Ankara 2003, s.734-735

⁴⁰ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992, s.159

Bu öğretim kurumlarının, Müfredat programları, Türk Devletinin millî güvenliğine ve menfaatlerine aykırı olmamak kayıt ve şartıyla kurum idaresince hazırlanarak Bakanlığın onayına sunulur.

Bu hususta Bakanlığın denetim hakkı saklıdır.

Bu okullarda, idare, eğitim-öğretim faaliyetleri, öğrenci, öğretmen ücretleri ve diğer hususlarla ilgili işlemler kurum idaresince hazırlanan esaslara göre yürütülür. (3236)

Madde 6- Yabancılar tarafından açılmış özel öğretim kurumlarının taşınmaz malları, kurucularının veya yetkililerin önerisi ile yalnız Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilebilir. Devredilen bu kurumların yönetim, eğitim ve öğretim özellikleri dikkate alınarak korunması yararlı görülenler Bakanlıkça tesbit olunur.(2843)

Bu kurumlar kapatılırsa da üçüncü şahıslar tarafından mülk edinilemezler.(2843)

Madde 20- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce yabancılar tarafından açılmış bulunan özel öğretim kurumlarının, üzerinde kuruldukları arazileri genişletilmemek şartı ve Bakanlığın izni ile mevcut arazi üzerindeki bina, öğrenci ve techizat kapasiteleri en çok bir mislini geçmemek üzere artırılabilir veya yenilenebilir. Yine arazi edinmeleri ve kapasitelerini en fazla beş misline kadar artırabilmeleri Bakanlar Kurulunun kararına bağlıdır. Bunun dışında binaları genişletilemez, çoğaltılamaz, şubeleri açamaz, mevcut binalarının yerine kaim olmak üzere yeniden binalar inşa edilemez, herhangi bir suretle mülk edinilemez veya kiralanamaz. (3035)

Mevcut binalarda ihtiyaç halinde yapılacak tamirat ve tadilat Bakanlığın iznine bağlıdır. (3035)

Madde 24- Türkçeden başka dille öğretim yapan ve yabancılar tarafından açılmış bulunan özel okulların müdürleri, Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmenliği yapma niteliğini taşıyan ve öğretim dilini bilenlerden birini, Türk müdür başyardımcısı olarak çalışma izni düzenlenmek üzere Millî Eğitim Bakanlığı'na önerir. (2843)

Türkçe ve Türkçe kültür dersleri öğretmeni bulunamaması halinde, okulun öğretim dilinde özel alan eğitimi görmüş Türk asıllı ve Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğretmenlere de bu görev verilebilir.(2843)

Bu öneriyi, uyardıya rağmen bir ay içinde yapmayan okulların Türk müdür başyardımcılarını, yukarıdaki şartları taşıyan öğretmenler arasından Millî Eğitim Bakanlığı seçer ve işe başlatır. (2843)

Madde 25- Bu kanunun yayımı tarihinde mevcut olup 23 Ağustos 1923 tarih ve 340 sayılı kanuna bağlı antlaşmanın 40 ve 41 inci maddeleriyle ilgisi bulunan okulların özellik göstermesi gereken hususları yönetmelikle tespit edilir.

Yönetmelik, ilgili memleketlerin bu konulardaki müteakbil mevzuat ve uygulamaları dikkate alınmak suretiyle hazırlanır. Yönetmelikle belirtilmeyen hususlarda resmî okullar mevzuatı uygulanır. (3035)

Bu okullarda yalnız Türk vatandaşlarının çocukları okuyabilirler. (625)⁴¹

2.3.1.8. Milli Eğitim Temel Kanunu (1973)⁴²

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda azınlık ve yabancı okullarını ilgilendiren hükümlerle ilgili müstakil bir başlık mevcut değildir. Temel kanun oluşu ve Türk Eğitim Sistemini oluşturan ana hükümleri taşıması sebebiyle önemlidir. Dolayısıyla azınlık ve yabancı okulları her ne kadar 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun çerçevesinde teşkilatlanmış iseler de bu okulların uymak zorunda oldukları genel amaçlar, temel ilkeler, sistem içindeki yerlerinin tayini, görevlendirecekleri öğretmenlerin nitelikleri, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçleri, eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumlulukları, hiyerarşideki bağlılıkları sebebiyle Milli Eğitim Temel Kanunu'nun kapsamı içindedirler. Kanun eğitim ve öğretimle ilgili temel hükümleri somutlaştırılmış bir sistem bütünlüğü içinde kapsamaktadır. Aslında Milli Eğitim Temel Kanunu'nun amaç ve ilkeleri incelendiğinde, örnek ve ideal Türk insanının şekillendirilmek istendiği görülmektedir.⁴³

⁴¹ T.C Milli Eğitim Bakanlığı "Milli Eğitim Temel Kanunu" Ankara 1995 s.69-71-74-76

⁴² BÜYÜKKARCI Süleyman,"Türkiye'de Amerikan Okulları",Konya 2004, s.374

⁴³ Ali Rıza ABAY," Eğitim Politikası",1980-2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları, Ankara 2003, s.420

Her kademedeki azınlık ve yabancı okulu, bu kanunda ifadesini bulan Milli Eğitimin genel amaçlarını gerçekleştirmek zorundadır. Temel kanunda yer alan Milli Eğitimin genel amaçları, çeşitli derece ve türde teşkilatlanmış özel ve azınlık okullarının özel amaçları ile gerçekleştirilmek zorundadır. Yani azınlık ve yabancı okulları özel amaçlarını, milli eğitimin genel amaçlarına göre belirlemek ve ona hizmet edecek şekilde gerçekleştirmek zorundadır.

Azınlık ve yabancı okulları, 1739 sayılı kanunda Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri başlığı altında yer alan genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve imkân eşitliği, süreklilik, Atatürk İnkılâp ve İlkeleri, Atatürk milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul ve aile işbirliği, her yerde eğitim ilkelerine uygun çalışmak ve bu ilkelere paralel özel amaçlar tespit etmek zorundadır.

Milli Eğitim Sistemi'nin genel yapısını oluşturan örgün ve yaygın eğitim içinde, devletin yetkili organlarınca tespit edilecek okul kademe ve türü kapsamında yer almak zorundadırlar. İçinde yer aldığı okul kademe ve türünün amaçlarının gerçekleştirilmesi (ilköğretim seviyesinde ise ilköğretimin, ortaöğretim seviyesinde ise ortaöğretimin, mesleki okul ise mesleki öğretimin amaçları) azınlık ve yabancı okullarının diğer bir sorumluluğudur.

Azınlık ve yabancı okulları Milli Eğitim Temel Kanunu'nda nitelikleri tespit edilmiş yurt içi veya bu kanuna uygun olduğu kabul edilen yurt dışında görülmüş öğrenim sonucu elde edilen öğretmenlik vasıfları dışında, başka vasıflara sahip elemanların kurumlarında görevlendiremezler. Dolayısıyla görevlendirilecek (Milli Eğitim Bakanlığı'nca görevlendirilenler hariç) öğretmenler için Bakanlıkça bu kanuna uygunluk şartı öncelikle aranacaktır.

İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulacak kitaplar ve yardımcı eğitim öğretim araçlarının tespiti Milli Eğitim Temel Kanununca Milli Eğitim Bakanlığı'nın yetkisine bırakılmıştır. Bu sebeple hiçbir eğitim kurumu Bakanlıkça onaylanmamış veya tavsiye tebliğ edilmemiş ders araç ve gereçlerini kullanamaz.

Türkiye'de ilk, orta ve dengi okulların açılması izin yetkisi Milli Eğitim Bakanlığı'na aittir. Askeri liselerde dahil olmak üzere özel ve resmi okulların derecelerinin tayini Milli Eğitim Bakanlığı yetkisindedir.

Türkiye’de eğitim ve öğretim hizmetinin bu kanun hükümlerine göre devlet adına yürütülmesi ile eğitim öğretim faaliyetlerinin gözetim ve denetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu tutulmuştur.⁴⁴

2.3.2.Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Yabancı Okullar İçin Yayınlanan Tamimler(Genelgeler)-Yönergeler-Yönetmelikler

2.3.2.1 1924 Yılı Tamimi

Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni Türkiye devleti, yabancı okulların zararlı faaliyetlerine engel olmak ve Cumhuriyet prensiplerine uygun öğretim yapmalarını sağlamak amacıyla ciddi tedbirler aldı. Bu amaçla 1924 Ocağında Maarif Vekâleti tarafından yabancı okulların binaları içindeki dini alamet ve işaretlerin kaldırılması için yeni bir tamim yayınladı. Bazı yabancı okullar bu tamimde yer alan kurallara uymadılar. Çünkü yabancı okulların bir kısmının dini ayin ve ibadete fazla zaman ayırdığı, bütün öğrencileri dini ayin ve ibadete katılmaya zorladığı, bunun yanında dersane, salon ve bahçelere dini tasvirler yerleştirdiği yolundaki ihbarlar ortaya atıldı. Bunun üzerine Maarif Vekâleti bu konuda yeni bir tamim daha yayınladı. Yayınlanan yeni tamimle okul ile kilisenin ayrı yerler olduğu, okullardaki dini propagandanın hoş görülemeyeceği, bu kurala uymayan okulların derhal kapatılacağı bildirilerek aşağıdaki hususlara uymaları istendi:

-Yabancı okullar dini öğretim ve özel bir yerde ibadet yaptırabilirler. Ancak, mabetlerin dışında heykel, tasvir ve haç bulundurmamak yasaktır.

- Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dini ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak suçlular cezalandırılacaktır.⁴⁵

2.3.2.2. 1925 Yılı Tamimi

Yabancı okulların denetlemesi ile ilgili çalışmalar 1925 yılında da devam etti. Aynı yılın Eylül ayında 3965 sayılı bir tamim daha yayınlandı. Bu tamimle şu emirler yer alıyordu.

---

⁴⁴ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**”,İstanbul 1992,s.159-160-161

⁴⁵ SEZER Ayten, **”Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”**,Ankara 1999, s.31

Hiçbir okulda Türk ve Türk Devleti aleyhine, derslerde veya ders dışında bir ifade kullanılmayacaktır.

Türklerin bugününü ve dününü kötüleyen Türk ve Türk Devleti aleyhine yazılmış kitap bulunmayacaktır.

Türk tarihi ve coğrafyasına ilişkin en ufak bir yanlış, ders kitaplarında, duvar panolarında bulunmayacaktır.

Türk toprakları hiçbir ülkenin parçası olarak gösterilmeyecektir.

Ders kitaplarında hiçbir devletin propagandası bulunmayacaktır.

Bütün yabancı okullarda haftada beş saat Türk dili, Türk tarih ve coğrafyası okutulacaktır.

Türk dili, Türk tarih ve coğrafyası öğretmenleri Türk olacak ve Milli Eğitim Bakanlığı'na seçilecektir.

Okullarda her türlü dini propagandanın yapılması yasaktır.

Okullarda dini sembol bulundurulmayacaktır.

Milli Mücadele döneminden itibaren defalarca benzer noktalara dikkat çekilmesine rağmen yapılan teftişlerde hala Hükümetin istediği kurallara uyulmaması yeni tamimlerin yayınlanmasını zorunlu kılmıştır.⁴⁶

2.3.2.3.1926 Yılı Tamimi

1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim ve öğretim kurumlarının denetimi Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Bu konudaki denetimlerini sıklaştıran Bakanlık, yabancı okullarda meydana gelen bazı olumsuzlukları giderebilmek için yeni tamimler düzenledi. Bu amaçla, 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın Maarif Müdürlüklerine gönderdiği bir tamimle, yabancı okulların uymaları gereken kurallar bir kere daha vurgulandı. Önemli kararları içermesi açısından bu tamim aşağıda aynen verilmiştir. Tamimin yabancı okulları ilgilendiren önemli hükümleri şunlardır:

---

⁴⁶ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.31-32

1. Yabancı okulların ruhsatnameleri iyice araştırılmadan yenilenmeyecektir. Şimdi mevcut ruhsatnamelerle ve Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi hükümlerine göre çalışabilirler ve bu şartları tecavüzlerine kesinlikle engel olmalısınız.

2. Bütün yabancı okullar Türk öğretmenleri (Türkçe ve Türk tarih ve coğrafyası) Vekâlet tarafından tayin edilecektir... Tayin edilecek öğretmenlerin öz Türk olmaları ve milli duygularla mütehassis bulunmaları lazımdır.

3. Batı yabancı okulların ders araç ve gereçleri ile kayıt işleri, sıra ve yazı tahtası gibi zaruri eşyaları bile yoktur. Denetleme sonucunda bunları şimdiye kadar tamamlamamış olan okulların öğretime izin verilmeyecek ve derhal Vekâlete bildirilerek Vekâletten emir istenecektir.

4. Bazı yabancı okulların az ücret veren fakir öğrenciyi süfli (bayağı) hizmetlerde kullandıkları haber alınmış ve bunun şiddetle yasaklanması emrolunmuştur.

5. Yabancı okullarda kayıtların Türkçe tutulması gerekmektedir. Ancak buna uyulmadığı görülmüştür. Kayıtlar Türkçe tutulmazsa okulların kapatılmak üzere Bakanlığa bildirilmesi gereklidir.

6. Yabancı okulların bazılarında Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi görülmemekte ve verildiği halde bile bile gösterilmemektedir. Kendilerine makbuz karşılığı verilmesi ve her teftişte bu talimatnamenin aranması icap eder. Talimatname hükümlerini bilmemenin hiçbir zaman mazeret teşkil edemeyeceği bildirilmelidir.

7. Yabancı okullarda Türkçe ve Türk tarihi ve coğrafyasından başka okul idaresinin izni ile ders okutan Türk öğretmenlerinin de durumlarının incelenmesi MEB'na aittir. Bu öğretmenlere kimlikleri araştırıldıktan sonra izin verilir.

8. Bütün yabancı okulların en mutenâ bir yerine Türkiye Cumhurbaşkanının 80x66 ebadında olmak üzere bir fotoğrafı asılacaktır.

9. Okullarda temizlik (nezafet) ve intizam hususu dikkatle takip olunmalıdır.

10. Bazı yabancı okullarının kiliselerine dışarıdan bazı şahısların ibadet amacıyla girdikleri haber alınmıştır. Bunun derhal yasaklanması, tekrarı halinde Bakanlığa bildirilmesi gerekmektedir.

11. Bazı okulların genelgenin aksine kitaplar arasında dini propaganda yapmak için Azize resimleri görülmüştür. Bunların derhal kaldırılması gereklidir. Kiliseden başka yerde salip takamazlar. Emrin aksine harekette bulunan müdür ve öğretmenlerin görevlerine derhal son verilecektir.

12. Yabancı okulların talî (orta) kısımlarını genel müfettişler, Maarif Müdür ve memurları teftiş ederler. Yabancı ilkokullarını, ilköğretim müfettişleri Genel müfettişlikten alacakları program gereğince teftiş edecekler ve raporlarını genellikle Milli Eğitim Müdürlüğü'ne verilmek üzere iki nüsha olarak düzenleyeceklerdir.

13. Maarif idarelerinin dikkatsizlikleri yüzünden evvelce kapatılmış olan yabancı okullarının gizli olarak öğretime devam ettikleri esefle haber alınmıştır. Bu gibi gizli öğretimde bulunan okullar haber alındığı takdirde oranın Maârif Müdür ve memurları meslekten katiyen ihraç edilmek suretiyle cezalandırılacaktır.

Tamimin 14. ve 15. maddeleri azınlık okulları ile ilgili hükümleri içine almaktadır. 16. maddesinde ise, tamimin ciddiyetle uygulanması istenir.

Görüldüğü gibi bu tamimin 1915 tarihli Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi'nin yürürlükte olduğu vurgulanıyordu. Yabancı okullar üzerinde önemli bir denetlemeyi getiren bu tamimde, özellikle üzerinde durulan husus Türk dili, tarihi ve coğrafyasının yerleştirilerek bu kurumlarda milli kültürün ağırlık kazanmasına çalışılmasıydı. Ayrıca eskiden beri süregelen misyonerlik faaliyetlerinin bir uzantısı olarak söz konusu kurumlardaki dini etkinin azaltılması da amaçlanmaktaydı.⁴⁷

2.3.2.4. Yabancı Okullar Yönergesi (1935)

1915 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nden sonra Atatürk döneminde yabancı okulların düzenlenmesine ilişkin diğer bir çalışma 1935 tarihinde yayınlanan Yabancı Okullar Yönergesi'dir. Yönerge'de Türkçe ile Türkçe kültür

⁴⁷ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.32-33

dersleri yani, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve sosyoloji derslerinin nasıl okutulacağı, öğretmen kurallarına Türk öğretmenlerin de girmeleri, tatil günleri ve okutulacak kitapların tabi olacağı esaslar bölümler halinde ele alınmıştır.

7.11.1935 tarih ve 2584 sayı ile yayınlanan bu yönergedeki maddeler önemi gereği aynen aşağıda nakledilmiştir.

Madde 1. Yabancı okullarda yabancı tabiyette bulunan talebeden. Türkçe derslerini başından muntazam takip etmemiş olanlara Türkçenin kur halinde öğretilmesine izin verilmiştir. Bu kurlara Türkçeyi öğrenmeye muhtaç olan her sınıf talebesi alınır.

Madde 2. Bu kurların müfredat programını ve kitapları hazırlamak üzere İstanbul'da yabancı okullarda ders vermiş olan öğretmenlerden bir komisyon toplanacaktır.

Madde 3. Yabancı talebeye okutulacak Türkçe okuma kitapları Bakanlıkça Türk okullar için bastırılan okuma kitaplarının aynısı olacaktır.

Madde 4. Yabancı okullarda yabancı talebe için açılacak Türkçe kurlar, yalnız okul talebesine münhasırdır. Her okulda açılacak Türkçe kurların sayısı ve programı okulun derecesine göre ikinci maddedeki komisyonca saptanacaktır.

Madde 5. Türkçe dersleri ve kurları, Türk olan öğretmenler tarafından verilir.

Madde 6. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacak tarih dersleri, Türkçede üçüncü kura çıkmış olan talebeye gösterilmeye başlanacaktır.

Madde 7. Yabancı ilkokullarda Türkçeden üçüncü kura çıkmış olan talebe tarih derslerini ilkokullara mahsus Türkçe tarih kitaplarından görecektir.

Madde 8. Yabancı ortaokullarda veya liselerde Türkçeden üçüncü kura çıkmış olan talebe derslerini ortaokullara mahsus tarih kitaplarından görecektir.

Madde 9. Yabancı okullarda bulunan yabancı talebenin yalnız ulusal tarihlerini kendi dillerinde yazılmış tarih kitaplarından okumalarına izin verilmiştir.

Ancak bu tarih kitapları Bakanlıkça usulü dairesince incelenerek kabul olunduktan sonra o okullarda okutulabilirler.

Madde 10. Lise derecesinde bulunan okulların son iki sınıftaki yabancı talebeye de sosyoloji dersleri Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacaktır.

Madde 11. Yurt bilgisi derslerinin yabancı okullarda yabancı talebeye Türkçe okutulması okul idaresinin ihtiyarına bırakılmıştır.

Madde 12. Yabancı okullarda, yabancı talebeye sosyoloji dersini ulusal dillerinde ayrıca göstermek isteyen okullara izin verilmiştir. Ancak okutacakları kitaplar, yine Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

Madde 13. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türk coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutturulacaktır.

Madde 14. Bu okullarda yabancı talebeye genel coğrafyanın, ulusal dillerinde gösterilmesine izin verilmiştir. Ancak okutacakları coğrafya kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

Madde 15. Yabancı okullarda Türkçe olarak verilen dersleri okutan Türk öğretmenler, okulun öğretmenler kurulunda, Türk kültürü ile verilen derslerle ilgili meseleler hakkında fikirlerini söylemek üzere, hem bu kurulun toplantılarında hem de yine aynı sebeple okulun inzibat kurulunda bulunacaklardır.

Madde 16. Ders yılı içinde yabancı okullar, resmi okullar gibi yalnız kanun ve talimatnamede saptanmış resmi tatil günlerinde tatil yaparlar. Yabancı okulların öğretilerinde saptayacakları başka tatil günleri, yalnız yabancı talebeye mahsustur. Türk vatandaşı olan talebe bu gibi günlerde gene okula gelerek Türk öğretmenlerinden kültür derslerini alacaklardır. Ekalliyet vatandaşları için tanınmış dini ayın günlerinde ilgili talebeye izin verilir.

Madde 17. Hiçbir yabancı okul yeniden şube açamaz.

Madde 18. Yabancı okullarda ihzari sınıflar açılmaz.

Madde 19. Yabancı okullarda Bakanlığa kaydettirdikleri sınıfların sayısı artırılmaz.

Madde 20. Yabancı okullarda Türkçe dilde yazılmamış bütün kitaplar, Bakanlığın özel komisyonu tarafından tetkik ettirilerek, okutulmaması gereken bahisler hatta cümleler saptanırsa kitaplardan çıkartılacaktır. Okul idaresi kitabı bu değiştirilmiş şekilde okutmaya mecburdur. İçindeki yazıların çoğu okutulamaz bir halde olan kitapların okutulmasını hatta okula girmelerini Bakanlık meneder.⁴⁸

I-Yabancı Okullarda Türkçe Dersleri

Yönergenin ilk bölümü yabancı okullardaki Türkçe dersleri hakkındadır.

“Madde 1.Yabancı okullarda yabancı tabiiyetinde bulunan talebeden, Türkçe derslerine başından muntazam takip etmemiş olanlara Türkçenin kur halinde öğretilmesine izin verilmiştir. Bu kurlara Türkçeyi öğrenmeye muhtaç olan her sınıf talebesi alınır.

Madde 2. Bu kurların müfredat programını ve kitapları hazırlamak üzere İstanbul’da yabancı okullarda ders vermiş olan öğretmenlerden bir komisyon toplanacaktır.

Madde 3. Yabancı talebeye okutulacak Türkçe okuma kitapları Bakanlıkça okullar için bastırılan okuma kitaplarının aynıdır.

Madde 4. Yabancı okullarda yabancı talebe için Türkçe kurlar, yalnız okul talebesine münhasırdır. Her okulda açılacak Türkçe kurların sayısı, programı ve öğreneceği okulun derecesine göre ikinci maddedeki komisyonca saptanacaktır.

Madde 5.Türkçe dersleri ve kurları; Türk olan öğretmenler tarafından verilir.

II. Yabancı Okullarda Tarih Dersleri

Madde 6. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacak tarih dersleri, Türkçede üçüncü kura çıkmış talebeye gösterilmeye başlanacaktır.

---

⁴⁸ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**”,İstanbul 1992,s.156-157

Madde 7. Yabancı ilkokullarda Türkçeden üçüncü kura çıkmış olan talebe tarih derslerini ilkokullara mahsus Türkçe tarih kitaplarında göreceklerdir.

Madde 8. Yabancı ortaokullarda veya liselerde Türkçeden üçüncü kura çıkmış olan yabancı talebe derslerini ortaokullara mahsus Türkçe tarih kitaplarından göreceklerdir.

Madde 9. Yabancı okullarda bulunan yabancı talebenin yalnız ulusal tarihlerini kendi dillerinde yazılmış tarih kitaplarından okumalarına izin verilmiştir. Ancak bu tarih kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra o okullarda okutulabilir.

III. Yabancı Okullarda Sosyoloji ve Yurt Bilgisi Dersleri

Madde 10. Lise derecesinde bulunan okulların son iki sınıfındaki yabancı talebeyi de sosyoloji dersleri Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacaktır.

Madde 11. Yurt bilgisi derslerini yabancı okullarda yabancı talebeye Türkçe okutulması okul idaresinin ihtiyarına bırakılmıştır.

Madde 12. Yabancı okullarda yabancı talebeye sosyoloji dersini ulusal dillerinde ayrıca göstermek isteyen okullara izin verilmiştir. Ancak okutacakları kitaplar, yine Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

IV. Yabancı Okullarda Coğrafya Dersleri

Madde 13. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türk coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulacaktır.

Madde 14. Bu okullarda yabancı talebeye genel coğrafyanın, ulusal dillerinde gösterilmesine izin verilmiştir. Ancak okutulacak coğrafya kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

V. Yabancı Okullardaki Türk Öğretmenlerin Görevli Buldukları Okulun Öğretmen ve İnzibat Kurallarına Girmeleri

Madde 15. Yabancı okullarda Türkçe olarak verilen dersleri okutan Türk öğretmenler, okulun öğretmen kurulunda Türk kültürü ile Türkçe verilen derslerle ilgili meseleler hakkında fikirlerini söylemek üzere hem bu kurulun toplantılarında hem de yine aynı sebeple okulun inzibat (disiplin) kurulunda bulunacaklardır.

VI. Yabancı Okullarda Tatil Günleri

Madde 16. Ders yılı içinde yabancı okullar, resmi okullar gibi yalnız kanun ve talimatnamede saptanmış resmi tatil günlerinde tatil yaparlar. Yabancı okulların öğreneklerinde saptayacakları başka tatil günleri, yalnız yabancı talebeye mahsustur. Türk vatandaşı olan talebe bu gibi günlerde gene okula gelerek Türk öğretmenlerinden kültür derslerini alacaklardır. Ekalliyet vatandaşları için tanınmış dini ayın günlerinde ilgili talebeye izin verilir.

VII. Yabancı Okullarda Teşkilat

Madde 17. Hiç bir yabancı okul yeniden şube açamaz.

Madde 18. Yabancı okullarda yeniden ihzari sınıflar açılmaz.

Madde 19. Yabancı okullarda Bakanlığa kaydettirdikleri sınıflar sayısı arttırılamaz.

VIII. Yabancı Okullarda Okutulacak Kitapların Tetkiki

Madde 20. Yabancı okullarda Türkçe dille yazılmamış bütün kitaplar, Bakanlığın özel komisyonu tarafından tetkik ettirilecek, okutulmaması gereken bahisler hatta cümleler saptanırsa kitaplardan çıkartılacaktır. Okul idaresi kitabı bu değiştirilmiş şekilde okutmağa mecburdur. İçindeki yazıların çoğunluğu okutulamaz halde olan kitapların okutulmasını hatta okula girmelerini Bakanlık meneder.”⁴⁹

1915 talimatnamesine göre bu yönergede yabancı okullarda Türkçeye ve kültür derslerinin Türkçe okutulmasında daha fazla önem verilmiştir. Ancak yönergenin 17. maddesinde yer alan “hiçbir yabancı okul yeniden şube açamaz” hükmü daha sonra yayınlanan bir genelge ile esnetilmiştir. Bu konuda Özel Okullar

⁴⁹ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi’nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.28-29-30

Direktörlüğü'nün 24/V/1930 tarih ve 9/660 sayılı tamiminde şöyle denilmektedir: “2684 sayılı ve 7/XI/1935 tarihli yönergenin 17'nci maddesinin tatbikinde bazı tereddütler husule geldiği cereyan eden muharebelerden anlaşılmıştır. Bu maddede tasrih edilen (hiçbir ecnebi mektebin yeniden şube açmaması) keyfiyeti mesela bir lisesinin yeniden ticaret şubesi açmaması veya bir ticaret okulunun lise haline konulmaması demektir ki bu, talebesi fazla olan bir sınıfın ikiye ayrılmasına mani değildir. “Böylece burada geçen şubeden, kol veya branş şeklinde öğrencisi fazla olan bir sınıfın ikiye ayrılmasına engel olmadığı görüşünün kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵⁰

2.3.2.5. 1938 Yılı 2/542 Sayılı Genelge

Özel Okullar Direktörlüğü'nün 1.4.1938 tarih ve 2/542 sayılı genelgesinde 1935 yılında yayınlanan yönerge ile uygulamaya konulan Türkçe dersleri ve bu derslere hazırlık için öngörülen kurlarla ilgili açıklamalar getirilmektedir. Kurların uygulanışı ile ayrıntılı bilgi verildikten sonra Türkçe öğrenememiş öğrencilerin 1937-1938 öğretim yılı Türkçe dersleriyle Türkçe kültür derslerinde sınava tabi tutulmamalarını istemektedir.

Genelgede değinilen diğer bir husus ise, bu tür kurslar görerek diploma almış yabancı uyruğundaki öğrencilerin Türk üniversitelerine gitmek istemeleri halinde Bakanlıkça tespit edilen bir heyet huzurunda imtihana mecbur tutulmalarıdır.⁵¹

2.3.2.6. 1938 Yılı 9/660 Sayılı Genelge

Özel Okullar Direktörlüğü'nde 24.5.1938 tarih ve 9/660 sayılı genelgesi, 7.11.1935 tarih ve 2684 sayılı Yabancı Okullar Yönergesi'nin 17. Maddesinde yer alan “Hiçbir yabancı okul yeniden şube açamaz” hükmünü açıklamak üzere yayınlanmıştır.

Önemi gereği aynen aşağıya alınan bu genelge ile okul açmak yasaklanmış iken bir sınıfın ikiye ayrılabilceği ifade edilmektedir.

⁵⁰ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.30-31

⁵¹ VAHAPOĞLU Hidayet, “Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları”, İstanbul 1992, s.157-158

“2684 sayılı ve 7/XI/1935 tarihli yönergenin 17 maddesinin tatbikinde bazı tereddütler husule geldiği cereyan eden muhabereleden anlaşılmıştır. Bu maddede tasrih edilen (hiçbir ecnebi mektebin yeniden şube açmaması) keyfiyeti mesela bir lisenin yeniden ticaret şubesi açmaması veya bir ticaret okulunun lise haline konulmaması demektir ki bu, talebesi fazla olan bir sınıfın ikiye ayrılmasına mani değildir. Buna göre hareket edilmesini rica ederim.”⁵²

2.3.2.7. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği (20 Mart 2012)

20 Mart 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği’nin, Üçüncü Bölümünde yer alan 28, 29 ve 50. maddeler Azınlık ve Yabancı Okullarla ilgili düzenlemeleri içermektedir.

Madde 28- (1) Yabancı okullarda yönetici ve öğretmen görevlendirilmesi aşağıdaki esaslara göre yapılır:

- a) Türkçeden başka dille öğretim yapan ve yabancılar tarafından açılmış bulunan okulların kurucuları ile müdürleri, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu, Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmenliği yapma niteliği taşıyan ve öğretim dilini bilenlerden birini, Türk müdür başyardımcısı olarak çalışma izni düzenlenmek üzere valiliğe önerir. Valilikçe uygun görülmesi halinde çalışma izni düzenlenir.
- b) Okullarda görevlendirilecek diğer yönetici ve öğretmenler, diğer okullarda yöneticilik ve öğretmenlik yapma şartlarını taşıyanlar arasından seçilir.
- c) Okul müdürü; kurucu veya kurucu temsilcisinin teklifi ile diğer yöneticiler ise okul müdürü ve Türk müdür başyardımcısının ortak teklifleri ile valilikçe atanır.

(2) Azınlık okullarında yönetici ve öğretmen görevlendirmesi aşağıdaki esaslara göre yapılır:

- a) Türkçe ve Türkçe kültür dersi öğretmenleri,20/05/1955 tarihli ve 6581 sayılı Azınlık Okulları Türkçe ve Türkçe Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında

⁵² VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**”,İstanbul 1992,s.158

Kanun hükümlerine göre okul müdürlüğünün teklifi, valiliğin onayı ile en fazla 5 yıl süre ile görevlendirilirler. Bu öğretmenlerin görev süreleri, valilikçe bir yıl daha uzatılabilir. Bunlardan biri, okul müdürlüğünün görüşü alınarak valilikçe müdür başyardımcısı olarak görevlendirilir.

b) Azınlık okullarının bir kısmında kültür anlaşmaları gereğince veya mütekabiliyet esasına göre Bakanlıkça evrakı incelenmek ve uygun görülme kaydıyla yabancı öğretmenlere de görev verilebilir.

c) Okullarda görevlendirilecek diğer yönetici ve öğretmenler, benzeri resmî okullarda öğretmenlik yapma şartlarını taşıyanlar arasından seçilir.

Madde 28- Bu maddede özetle Yabancı uyruklu eğitim personeline ön izin belgesi düzenlenirken istenen nitelikler üzerinde durulmuştur.

Madde 50- (1) Azınlık okullarında, seviyesine göre resmî okullarda okutulan dersler ve öğretim programları ile haftalık ders dağıtım çizelgelerinin uygulanması esastır.

(2) Bu okullarda, ilgili ülkelerdeki mütekebil mevzuat ve uygulamalar da dikkate alınarak derslerden hangilerinin öğretiminin Türkçeden başka bir dille yapılabileceği Bakanlıkça kararlaştırılır. Bu derslerin çeşitlerinde ve programlarında yine aynı yolla değişiklik yapılabilir.

(3) Türkçeden başka bir dilin öğretimi için izin verilen derslere ayrılacak haftalık ders saatine mukabil Türkçe okutulacak derslerin saati veya sayısı Bakanlıkça tespit edilir.⁵³

2.3.2.8. Yabancı Okulların Denetlenmesi İçin Alınan Diğer Kararlar

Yabancı okulları her yönüyle denetleyebilmek için, bu dönemde eskiden geçerli olan bütün uygulamalar ortadan kaldırıldı. Bunlar arasında, yabancı okullarda okuyan son sınıf öğrencilerinin Elçilik binalarında imtihan edilmeleri hususu dikkate değerdir. Maârif Vekâleti özellikle İstanbul'daki bazı Fransız okullarında devam eden öğrencilerin son sınıf imtihanlarına Elçilik binalarında girdiklerini haber almıştır. Bunun üzerine usûl 1926 yılından itibaren yasaklanır. Böylece Fransız

⁵³ Resmî Gazete, 20 Mart 2012, sayı: 28239

okullarından mezun olacak öğrenci yine kendi okullarında imtihan edilecek ve imtihanlarda Maârif müfettişleri de bulunacaktır. Yalnız yurt dışında öğrenim göreceğ öğrenciler Elçiliklerde imtihan olabileceklerdir.

Yabancı okullar için getirilen diğ er bir düzenleme ise, bu okullarda uygulanacak tatil günleri meselesidir. Hükümetin belirlediğ i resmi tatil günlerinde, yabancı okullarda görevli Türk öğretmenlerle Türk öğrenciler resmi okullarda olduğ u gibi tatil yapacaklardır. Ancak mevlüd kandili gibi dini bir günde yabancı okullar tatil edilmeyeceklerdir.

Bu husus, 1935 tarihli “Yabancı Okullar Yönergesi”nin 16. Maddesinde de ele alınmış olup, burada; yabancı okulların resmi okullar gibi saptanan resmi tatil günlerinde tatil yapabilecekleri ve fakat kendi öğreneklerinde belirlenmiş başka tatil günleri, yalnız yabancı öğrencilere mahsus olduğ u açıklanıyor. Türk vatandaşı olan öğrenci bu gibi günlerde gene okula gelerek Türk öğretmenlerinden kültür derslerini alacaklardır.

Milli Talim ve Terbiye Heyeti tarafından alınan 5.8.1931 tarih ve 116 no’lu karara göre, yabancı okul mezunlarının tabi tutulacakları mezuniyet imtihanları hakkında şöyle denilmektedir.

“Lise derecesindeki yabancı okulların mezuniyet imtihanları kendi mekteplerinde yapılmasına devam edecektir. Bu okulların verecekleri mezuniyet ş ehadetnameleri askerlik ve memuriyet gibi hususlarda geçerlidir. Ancak Türk yüksek mekteplerinde tahsil etmek isteyen yabancı okul mezunlarının vekâletin tayin ededeğ i resmi bir lisede ve resmi mektep talebesi ile birlikte mezuniyet imtihanı vermeleri lazımdır... İsterlerse bu imtihanı yüksek okullarda iken de verebilirler. Geçici öğrenci olarak imtihan verince asil öğrenci olunur...”

Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından alınan 6.5.1933 tarih ve 44 sayılı karar gereğince de aynı husus tekrarlanarak, “1.Lise derecesindeki yabancı okulların lise bakalorya imtihanları resmi liselerde veya Darülfünûn’da yapılacaktır.” Denilmektedir. Yine, bu dönemde alınan bir karara göre lise derecesindeki yabancı okullardan ş ehadetname alanların doğrudan diplomalarıyla Darülfünûn’a girmeleri mümkün olmayıp, resmi bir lisede bakalorya imtihanını vermeleri gerekmektedir.

Türkiye'deki yabancı okullara devam eden öğrencilerin sınıf geçme ve okulu bitirme yoklamaları da bir esasa bağlandı. Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 11.4.1935 tarih ve 74 sayılı kararına göre; ilk, orta ve lise derecesindeki yabancı okullara devam eden öğrencilerin sınıf geçme ve okulu bitirme yoklamalarının kendi okullarında ve derslerin okunduğu dillerde ve bu yoklamaları denetlemek üzere Vekâlet tarafından mümeyyizler gönderilmesi uygun görülür.

Kısacası, TBMM Hükümeti'nin kurulduğu 1920 yıllarından itibaren yürütülen milli eğitim politikasının bir sonucu olarak yabancı okullar üzerinde tam bir denetim sağlanmaya çalışılmış ve onların lâik eğitim prensipleri doğrultusunda Türk okullarıyla paralellik gösterecek programları uygulamaları için ciddi kararlar alınmıştır.⁵⁴

2.4. 1961 Tarihli T.C Anayasası'nda Yabancı Okulların Hukuki Durumu

20.7.1961 tarihinde yayınlanan anayasa ile eğitim öğretim konusundaki maddeler içinde konumuzla ilgili görülenler inceleme kapsamına alınmıştır:

1. Cumhuriyetin Nitelikleri; Anayasanın 2. maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti, insan hakları ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” İfadesi ile devletin nitelikleri belirlenmiştir.

2. Eşitlik: Anayasanın 12. maddesinde yer alan “Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.” hükmü ile hiç kimsenin kanun önünde farklı muameleye tabi olamayacağı, kanunların farklı uygulanamayacağı ve imtiyaz tanınamayacağı hükmü getirilmiştir.

3. Yabancıların durumu: Anayasanın 13. maddesi ile anayasanın Temel Haklar ve Ödevler Kısmı Genel Hükümler Bölümünde yer alan hak ve hürriyetler için “...milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir.” hükmü getirilmiştir.

---

⁵⁴ SEZER Ayten, “Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar”, Ankara 1999, s.34-35

4. Bilim ve Sanat Hürriyeti: Konumuzla doğrudan ilgili olarak anayasanın 21. maddesinde aşağıdaki hükümler yer almaktadır:

“Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Eğitim ve öğretim devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı oldukları esaslar devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.”

5.Öğrenimin sağlanması: Anayasa bu konudaki hükümleri ile (Md. 50) halkın öğretim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlamakla devleti sorumlu tutmuştur.⁵⁵

2.5.1982 Tarihli T.C. Anayasası’nda Yabancı Okulların Hukuki Durumu

7.11.1982⁵⁶ tarihinde kabul edilen anayasa ile eğitim ve öğretim konusunda getirilenler içinde konumuzla ilgili olarak görülenler inceleme kapsamına alınmıştır. Şüphesiz bu maddelerin sayısı artırılabilir veya eğitim gibi temel bir hak anayasanın bütünü ile ilgilidir şeklinde de değerlendirilebilir.

1. Cumhuriyetin Nitelikleri: “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.” Anayasanın 2. maddesinde yer alan bu hükümlerle Cumhuriyetin nitelikleri tespit edilmiştir.

2. Eşitlik: Kanun önünde eşitlik başlığı altında yer alan 10. maddede “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet gibi sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.” hükmü ile hiç kimsenin kendini diğer bir insandan farklı kılan herhangi bir özelliği dikkate alınarak kanun önünde farklı bir uygulamaya muhatap olmayacağı ve herkesin kanun önünde eşit olduğu, kimseye imtiyaz tanınmayacağı hükmündedir.

⁵⁵ VAHAPOĞLU Hidayet, *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, İstanbul 1992, s.158-159

⁵⁶ BÜYÜKKARCI Süleyman, *Türkiye’de Amerikan Okulları*, Konya 2004, s.374

3. Yabancıların durumu: Anayasanın 16. maddesi gereği temel hak hürriyetler yabancılar için sınırlanabilir. Sınırlamada esas, milletlerarası hukuk kuralları olup, bu da ancak kanunla yapılır.

4. Bilim ve sanat hürriyeti: Anayasanın 27. maddesi ile bu konuda aşağıdaki hükümler konmuştur: “Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.”

5. Eğitim ve öğrenim görme hakkı ve ödevi: Anayasanın 42. maddesinde yer alan aşağıdaki hükümler aynı zamanda konumuzla doğrudan ilgilidir.

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğrenim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz... Özel, ilk ve orta dereceli bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.”

Aynı maddede eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetlerin yürütülebileceği hükmü ile bu kurumların kuruluş amaçları dışında faaliyet göstermeleri anayasa hükmü ile men edilmiştir.

Bu maddede yer alan başka bir hüküm ise anadil olarak okutulup öğretilecek dil konusudur. Anayasanın koyduğu hükümlerle, milletlerarası antlaşmalarla verilmiş haklar dışında, Türkçeden başka hiçbir dil eğitim ve öğretim dili olarak Türk vatandaşlarına okutulamaz ve öğretilemez. Milletlerarası antlaşmalarla verilmiş haklar ise, Lozan Antlaşması’nda yer alan azınlıklara verilen haklar ve 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında dostluk antlaşmasına ekli protokolün A bölümünde yer alan, “Anadili Bulgarca olan Hristiyan dininden Türk uyrukları Bulgar azınlığından sayılacaktır ifadesi ile tanınan hak çerçevesinde kalan Bulgarlarla ilgilidir.

Anayasanın 42. Maddesinde bu konuyla ilgili hüküm aşağıdaki gibidir.

“Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan

okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.”⁵⁷

5.7.Yabancı Okulların Yapılan Düzenlemeler Karşısındaki Tutumları

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin takip ettiği milli eğitim politikası doğrultusunda getirilen bir takım düzenlemelerin bazı yabancı okullar tarafından uygulanmadığı görüldü. Her şeyden önce eski alışkanlıklarını terk etmek istemeyen yabancı okullar, bu kurallara tepki gösterdi. Söz konusu yabancı okullar daha öncede belirtildiği gibi Türkçeye ve Türk kültür derslerine önem verilmesi, dini propagandanın yapılmaması, Türk öğrencilerin din derslerine ve dini ayinlere katılmamaları, dini sembollerin dersanelerden kaldırılması ve yalnızca mabetlerde bulunabileceği şeklindeki kurallara dikkat etmiyorlardı. Bu yüzden 1924 Nisanında yapılan denetlemeler sonunda Türk Hükümeti'nin getirdiği düzenlemelere uymayan Fransız ve İtalyan okulları kapatıldı. Bu gelişmeler Türkiye ve Fransa arasında karşılıklı nota verilmesine neden oldu.⁵⁸ Yine Beyoğlu'ndaki İngilizlere ait High School for Girls adı verilen kız okulu Hükümetin emirlerine uymadığı ve MEB'nin tayin ettiği öğretmeni kabul etmediği gerekçesiyle 1926'da kapatılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında meydana gelen bu tür olumsuzluklar, yabancı okulların kurallara uymaları ile düzeltilmeye çalışıldı.

Bursa Olayı ve Tepkileri

Bursa Amerikan Koleji XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye gelen misyonerler tarafından açıldı ve Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerini sürdüren okullar arasında yer aldı. Bir misyoner kaynağına göre okulda 1923 yılında 38'i Türk toplam 47 öğrenci vardı. Bu sayı 1924 yılında 120'ye çıktı. Bu öğrencilerin biri hariç diğerleri Türk'tü. 1926'ya gelindiğinde 195'e çıkan toplam öğrenci sayısı 1927'de tekrar 120'ye indi. Öğrencilerinin neredeyse tamamının Türk olduğu görülen okulda, meydana gelen bir olay diğer yabancı okullar gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu konuda getirdiği kurallara uyulmadığının bir örneğiydi. 1928 başında meydana gelen bu olaya göre, okulda dini konularda yönlendirme yapıldığı ve Protestanlık mezhebinin kabulü için öğrencilerin zorlandığı yolundaki görüşler ortaya çıktı.

⁵⁷ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992, s.161-162

⁵⁸ Ömer DİNÇSOY, **"Türk Eğitim Sistemi"**, Ankara 1995, s.49

Müdürlüğünü Amerikalı Miss Jilson'un yaptığı okulda, Madelet, Nemika ve Seniha Kamran isimli kız öğrencilerin "tanassur" ettikleri belirtiliyordu. Bu kız öğrencilerin Hıristiyanlığa ilgilerinin arttığı, İncil'i okuyup öğretmenleri Lucille Day, Edith Sanderson ve Müdire Jeanniye L. Wilson ile konuyu tartıştıkları ve düşüncelerini tuttukları günlüklere yazdıkları ileri sürülüyordu. Bu günlüklerin ele geçmesi üzerine adı geçen kız öğrencilerin henüz reşit olmadıkları tespit edildikten sonra Maarif Vekâleti'nin emriyle dini propaganda yapıldığı tespit edilen okul kapatıldı.⁵⁹ Uzun süren mahkeme sonucunda suçlu görülen öğretmenlere 3'er gün hapis ve yine 3'er lira para cezası verildi. Olayın duyulması üzerine ailelerin kızlarını okuldan aldıkları görüldü. Türk Hükümeti'nin yabancı okullar konusundaki tutumunu yeniden gözden geçirmesine yol açan bu olay büyük tepkilere yol açtı. Aileler çocuklarını okuldan alarak tepkilerini gösterirken, olaya adı karışan kızlar ise böyle bir durumun gerçek olmadığını ileri sürdüler. Bursa olayı dönemin basınında büyük tepkilerle karşılandı. Türk basınında, bu konunun önemsiz olarak kabul edilmemesi, Türkiye'nin irfan hayatına katkıda bulunmak amacıyla faaliyetlerini sürdüren bu kurumların kendilerine gösterilen güveni sarstıkları yolundaki haberlere yer verildi.

Olay tarihinde 150'ye yakın Türk öğrencisi bulunan okulda öğrencilere isteklerinin yerine gelmesi için "Hz İsa'ya dua edilirse emellerinin yerine geleceğine" ilişkin telkinlerde bulunduğu ileri sürülüyordu. Bir gazetede yer alan "Mektep Değil Mefsedet Ocağı" başlıklı yazıda özetle burada yılbaşında birçok Türk kızına Protestan ayinlerine mahsus elbise yaptırıldığı ve Protestan akidelerini kabul etmeyen öğrencilere ahlak ve hareket adı altında notlar verildiği, hatta mezun edilmediklerinin söz konusu olduğu belirtiliyordu. Hayat Mecmuası'nda çıkan başka bir yazıda Mehmed Emin "...Bence tanassur hadisesi sadece bir mektep, bir terbiye vak'asıdır. Ecnebi mektebi tamamen gayri tabii bir terbiye muhitidir. Başlıca varidat membaı dini tesisler olan bu mekteplerin hedefi imkan mertebesinde talebenin ruhunda mensup olduğu din ve millet muhabbetini tevlid etmektir..." diyerek yabancı okulların amaçlarını bu yazısıyla ortaya koymuştur.

Aynı dergide yer alan bir diğer değerlendirme ise şöyledir: "...Tahlilimize evvela en Türk şehrimiz olan Bursa'da niçin bir "Amerikan" mektebi bulunduğundan başlamamız muvafık olur. Evet neden Bursa'da bir Amerikan ailesi bile yokken bir

---

⁵⁹ DİNÇSOY Ömer, "Türk Eğitim Sistemi", Ankara 1995, s.49

Amerikan mektebi var? Ne için Adana ve İzmir’de, Kayseri’de ilh... Amerikan mektepleri var? Niçin İstanbul’da kızılı erkekli Amerikan, Fransız, İtalyan, İngiliz, Alman, Avusturya ilh... mektepleri var? Malumdur ki, mektebin vazifesi terbiye vermek, terbiyenin ufullesi de genç nesle mensup olduğu cemiyetin müşterek fikirlerini, hislerini, emellerini mefkûrelerini aşılaktır... Ecnebi mektebinin manası ecnebi kültürüdür: Ecnebi lisanı, ecnebi milli mefkûresi ve ecnebi dini... Bu kültürün uknumlarıdır... Yine aynı dergide bu olay üzerine “...Ülkenin bir hars buhranı” geçirdiği belirtilerek münevverler eleştirilmiştir. Bazı yazarlar da olaya temkinli yaklaşarak böyle bir olaya ihtimal vermezler.

Konuyla ilgili olarak bir yabancı araştırmacı ise: Okul savaş yıllarında açık kalmış, gelişmiştir. Atatürk’ün Bursa’ya yaptığı bir ziyaret esnasında Bayan Miss Annie, T. Allen ile lisenin problemleri hakkında görüşüldüğünü belirttikten sonra 1927’de annesi Ermeni babası Türk olan öğrencinin dini bunalım geçirdiğini, duygu ve düşüncelerini bir hatıra defterine yazıp, problemini de öğretmenlerinden ikisine açtığını belirtir.

Amerikan elçisi Grew, Türk basınının bu olay karşısında gösterdiği yoğun tepkiyi haklı bulunmakla beraber, Amerika aleyhindeki tutumdan da endişe duyduğunu ortaya koydu. Grew, Türkiye Cumhuriyeti’nin yabancı okullarda görülen istenmeyen olaylar karşısında tepkilerini “mutaassıp milliyetçiliğin şahlanması” şeklinde yorumlar ve yumuşak davranılması gerektiğini ifade ederek, Bursa’daki okulun kapanmasını bütün öteki yabancı okullarını kapatmaya doğru atılmış ileri bir adım olarak değerlendirir. Grew, ayrıca Bursa’daki olayın “...Türk hükümetinin güvenini sarstığını ve Türk otoritelerinin tepkilerine haklı olarak içerlememek gerektiğini...” vurgulamış ve ABD Dışişleri Bakanlığı’ndaki bir arkadaşına da şöyle yazmıştır: “Okul hadisesi kötü, çok kötü. Fakat böyle olacağı belliydi ve oldu...” Dini bağlantıların yönü bulunmamasına rağmen Grew, Robert Kolej ve İstanbul kız koleji üzerinde yapacağı tepkiden de korkuyordu ve Dışişleri Bakanı Kellog’a “Bu müesseselerin diğer tüm Amerikan eğitim müesseselerinin üzerinde bu olayın yapacağı asıl etkiden üzüntü duyduklarını rapor etmişti. Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu önemli olay üzerine kapatılan Bursa’daki kolejlerin yerine Türk-Amerikan toplumlarındaki gerginliği azaltmak amacıyla bir başka Amerikan okulunun açılması için gayret gösteren Amerikalı yetkililer, bu isteklerinde başarılı

oldu ve 1928 tarihinde Talas'daki erkek okulunu tekrar açtırdı. Ancak bu izin, eğitimin Türkleştirilmesi şartına bağlıydı ve Türkçe dersleri Türkler tarafından öğretilmesi zorunluluğunun yanında okullarda yabancı bir okul müdürünün yanında yardımcı olarak bir Türk müdürde bulundurulacaktı. Misyonda bu şartları kabul ediyordu. Bursa'da yaşanan bu olayın gösterdiği gibi Türkiye'deki yabancı okulların öğrencileri üzerindeki Hıristiyanlık dini propagandaları gizliden gizliye devam etmişti.⁶⁰

Türk Hükümeti, bütün yabancı ve azınlık okullarının laik olması, Türkiye'nin ve Türk milli menfaatlerinin aleyhine propaganda yapılmaması, Türk Tarih ve Coğrafya dersleriyle Türkçe dersinin Türk öğretmenler tarafından verilmesini istiyordu. Yine aynı şekilde, yabancı okulların kuruluşlarından beri süregelen bitirme sınavlarının elçiliklerde yapılması geleneğine karşı çıkıyordu. Sonuç olarak Türk Hükümeti, bu konularda sıkı talimatname ve yönetmelikler çıkardı; hükümet emirlerine uymayan, Türkiye'ye karşı düşmanca faaliyetleri tespit edilen okullar derhal kapatıldı ve Türk Hükümeti'nin istekleri kesin olarak yerine getirilmeyince de yeniden açılmalarına izin verilmedi.⁶¹

---

⁶⁰ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.52-53

⁶¹ DİNÇSOY Ömer, "Türk Eğitim Sistemi", Ankara 1995, s.49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NDE İZMİR'DE AZINLIK VE YABANCI OKULLAR

3.1.Osmanlı Devleti'nde İzmir'deki Azınlık Okulları

3.1.1. Osmanlı Devleti'nde İzmir'deki Rum Okulları

1453 yılından önce Anadolu'da merkezi İstanbul ve Bizans ile merkezi Trabzon olan Pontus adında iki ayrı devlet halinde yaşayan Ortodokslar, 1453 yılında İstanbul'un ve 1461 yılında Trabzon'un Osmanlı Devleti tarafından alınmasından sonra Osmanlı tebaasına girdi. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi ile başlattığı Rumlara devlet himayesindeki hoşgörü, Pontus ahalisine de gösterildi. Bu hoşgörü ile başlayan gelişmeler yeni hak ve imtiyazların verilmesi ile devam etti. Fatih Sultan Mehmet'in Patrikhane'ye ve Patrik'e gösterdiği tolerans, ondan sonraki padişahlar tarafından da devam ettirildi. Bu durum Patrikhane'nin Osmanlı Devleti içinde ayrı bir devlet haline gelmesine sebep oldu. Rum halkı, Patrikhane öncülüğü ve denetiminde bağımsız dini hayat ve dinle ilgili müesseselerinin yanında, bağımsız mahkemelerini, mahalli idarelerini, vergi toplama düzenlerini, her türlü eğitim-öğretim kurumlarını kurdu ve bu teşkilatlanmaya imkân sağlayan güven içinde ticaret ve sanat alanlarında da oldukça ilerleme imkânına kavuştu.¹

Rum çocukları o zaman en iyi öğretim kurumlarında öğrenim görürler hatta yurtdışına öğrenime gönderilenlere de rastlanırdı. O dönemin en iyi öğretim imkânlarına sahip olan İtalyan Üniversitelerine gönderilip başta felsefe, tıp ve diğer bilimlerle, yabancı dil öğrenimi yapmaları sağlanırdı. Bu durum Türk nüfusunun batı dillerini öğrenmedeki isteksizliğiyle birleşince Osmanlı Devleti'nin dış ilişkileri Fener beylerinin çocukları tarafından yürütüldü ve Osmanlı Devletin dış siyasetinde Rumlar uzun süre söz sahibi oldu.²

İstanbul Rum Patrikleri'ne yalnız Osmanlı Ortodokslarının lideri durumuna geçecekleri imtiyazlar verilmekle kalınmamış, Sultanların Rum Patriklerini Avrupa'daki ve diğer ülkelerdeki tüm Hıristiyanların lideri olarak görmesi sonucu İstanbul Patrikhanesi'nin o dönemde kendisine bağlı olan Sırp, Bulgar, Rumen ve Arnavut kiliseleri ile birlikte ekümen durumuna geçmesini destekleyici imkânlar da

¹ VAHAPOĞLU Hidayet, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, İstanbul 1992,s.16

² VAHAPOĞLU Hidayet, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, İstanbul 1992,s.16

sağladı. Patrik, Osmanlı içindeki ve dışındaki Hıristiyan topluluğun lideri olarak görüldü. Patriğe, cemaatini ilgilendiren konularda Divan'da söz alma hakkı da verildi. Patrikhane ve Patrik elde ettiği bu haklarla eski Bizans gelenekleri ve batı inanışlarını yaşatma imkânını buldu. Böylece Bizans kartalı yaşatılmaya çalışıldı ve Patrikhane kapısındaki kartal her yıl yıldızlanarak parlatıldı. Bizans ruhu hem Patrikhane hem de Ortodoks topluluğu içinde patrik, metropolit, papaz ve dikoslar yardımıyla canlı tutuldu.³

1798 yılında Megali İdea (Büyük Ülkü) düşüncesini gerçekleştirmek için Rusların da desteği ile Etniki Eteryä, Mavri Mira, Pontus Rum gibi teşkilatlar kuruldu. Etniki Eteryä'nin kuruculuk görevini üstlenenlerden Eksanto'nun Patrikhane'nin denetimindeki Ayvalık İkonomos Akademisi mezunlarından oluşu bir diğer kurucu üyenin Bulgar oluşu ve bu teşkilatça tezgâhlanan Yunan ayaklanmasının bastırılması sonucunda Yunanistan'a bağımsızlık verilmesini isteyen Fransa, İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde uyguladığı yoğun baskı Osmanlı İmparatorluğu himayesindeki Rumların hangi devlet ve toplulukların teşviki ile ayaklanmaya giriştiklerinin bir göstergesidir.

Rum isyanı devam ederken Patrik Grigoryus isyanın liderlerine gönderdiği mektupta Rum Devleti anlamına gelen" mekteb-i umumi" şifresi ile şunları yazıyordu:"...Memleketinizde bir mekteb-i umumi inşasına müttefikan karar verdiğinizizi öğrenince fazlasıyla memnun oldum." Mektubun ele geçirilmesi üzerine Patrik, Fener Patrikhanesi'nin halen kapalı olan ve açılma şartı olarak hakkında birtakım söylentilerin bulunduğu kapıda, isyanı destekleyen veya bizzat yönetenlerden olduğu tespit edilen din adamları ise İstanbul'un ve ülkenin değişik yerlerinde idam edilmek suretiyle cezalandırılmıştır. Bu olayların cereyan ettiği günlerde Anadolu'da Rum harekâtı başlatıldı. Amerikalılarca kurulmuş olan Merzifon Amerikan Koleji bu maksatlarla uzun yıllar faaliyet gösterdi. Bu kolej, Rum Pontus Devleti'nin kurma iddiasında olan Rumlara ve onlara yardım eden Ermeni çetelerine üslük yaptı.⁴

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumlar, İzmir'de eğitime büyük önem vermeye başladı. Yunan isyanından sonra İzmir ve çevresinde Rum nüfusun

³ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992,s.16-17

⁴ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992,s.17-18

eğitimini arttırmak için her Rum köyünde, hatta üç beş evlik Rumların bulunduğu yerlerde bile okul açıldı. Aydın vilayeti sahil kıyılarında oturan Rumlar, diğer bölgelerdeki Rumlara oranla çocuklarını daha fazla okutma eğilimindeydiler. Rum mektepleri gönüllülerin bağışları, miraslar ve bazı mekteplerden elde edilen gelirlerle idare ediliyordu. Anadolu'da sadece Aydın vilayetinde Rum yüksekokulu bulunmaktaydı. Evangelike ismini taşıyan bu mektep, İzmir şehrinde Rum Metropolidhanesi civarında idi. İzmir'de birisi Evangelike, diğeri Fransız Propagant olmak üzere iki büyük mektep bulunmakta idi.⁵

Anadolu'da başlatılan Rum harekâtı İstanbul Rumları'ndan Konstantin Spanudis tarafından yönetildi.1904'ten sonra Prodos isimli bir gazete de çıkaran bu kişi diğerleri gibi Yunan Hükümeti'nin güdümünde idi. Aynı dönemde demeçleri ile Rum harekâtını açıkça destekleyen batılı devlet adamları da vardı. Bunlardan dönemin Fransa Dışışleri Bakanı Stephen Pichon şu açıklamayı yaptı:"Osmanlı Rumları Fransız Cumhuriyeti'ni içten duygularına güvenebilirler. Onların Türk hâkimiyeti altında yeniden acı çekmelerine Fransa razı olmayacaktır."⁶

Evangelike Mektebi'nin çekirdeğini 1707 tarihinde kurulan küçük bir okul teşkil etmektedir. Para sıkıntısı yüzünden bu mektepteki Rum talebelere iyi eğitim verilemiyordu. Bu yıllarda İzmir'de bulunan Cizvitler, Rum gençlerini kendi mekteplerine çekme çabası içindeydiler. Bazı Rumlar, Cizvit hareketine karşı küçük Rum mektebini yeniden düzenleme ve geliştirme kararı aldılar. P. Sevastopulos, Cizvit tehlikesi karşısında İngiliz himayesini istedi. İngilizler bu isteği kabul etti. İngiltere, doğu siyasetinde Protestan yayılımcılığını benimsememişti. Bundan dolayı Rumlar, İngiltere'yi kendilerine rakip görmüyordu. Çünkü İngiltere doğudaki gücünü ticari ve siyasi alandaki çalışmalarıyla elde etmişti.⁷

Evangelike Mektebi, 1733 yılında İeroteos Dendrinos, Panta İeon Savastopulas, Jorj Hammer ve Jorj Vitalis isimindeki dört Rum'un kişisel girişimleri ve maddi destekleri ile kuruldu. 1778 yılında mektep binası yandı. Jean Kannas'ın yardımıyla mektep binası yeniden inşa edildi. II. Mahmut ikinci kez yanan Evangelike Mektebi'ni 20 Ekim 1810 tarihli fermanla yeniden yaptırdı. Üçüncü kez yanan bina 1851'de yeniden tamir edildi. Mektebin idaresi, seçkin Rum

⁵ Sadiye TUTSAK," İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950"Ankara 2002,s.48

⁶ VAHAPOĞLU Hidayet, "Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları", İstanbul 1992,s.18

⁷ TUTSAK Sadiye,"İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950",Ankara 2002,s.48

edebiyatçıların eline bırakıldı. Kısa bir süre sonra mektebin ilk ve orta derecedeki programı Atina Üniversitesi tarafından kabul edilen “gimnasyum” derecesine getirildi. Evangelike Mektebi, temel eğitim ve gimnasyum adı verilen orta öğretim kısımlarından ibaretti. Okulun temel eğitim kısmı üç yıl, gimnasyum kısmı ise dört yıldır. Evangelike Mektebi'nin temel eğitim seviyesinde üç şubesi vardı. Bunlar: Saint-Caterina mahallesindeki Küpecioğlu, Saint Jean Theologuge ve Saint Jean Şinadika mektepleri idi. Son iki okulun biri Epono mahallesinde, diğeri ise Khari semtinde idi. İzmir şehrinde Evangelike Mektebi ve şubelerinden başka, yedi Rum kilisesinin iptidai derecede açtığı parasız erkek okulları da mevcuttu. Dört sınıflı Saint Dimitri, üç sınıflı Küpecioğlu, Evanhlistria, dört sınıflı Saint-Nicolas, Mortakia, tepecik semtinde beş sınıflı Saint-Constantin ve Rum mezarlığındaki kilise mekteplerinde de Yunanca ders yapılıyordu.⁸

İzmir'de özel olarak açılmış Rum mektepleri de bulunmakta idi. Bunlar, yatılı ve gündüzlü eğitim veriyordu. İlk özel Rum mektebi, 1857 yılında kurulan Aroni Ticaret Mektebi'dir. Bu okulda talebeler yatılı, yarı yatılı ve gündüzlü olarak üç kısma ayrılıyordu. Aroni Ticaret Mektebi, temel eğitim ve üç sınıflı gimnasyum olmak üzere iki aşamalı idi. Temel eğitim kısmının ders programı Evangelike Mektebi'nin ilk kısmıyla aynıydı. Gimnasyum sınıflarında Yunan ve Latin edebiyatı okutuluyordu. Ayrıca bu okulda Türkçe, Fransızca ve İngilizce lisanları da öğretiliyordu. 1860 yılında tesis edilen Renieri Hususi Mektebi'nin bölümleri, programları ve okutulan dersleri Aroni Ticaret Mektebi'nin aynısıydı. 1858'de açılan Anastasiades Helen Enstitüsü, dört sınıflı gimnasyum ve ilkökul kısımlarından ibaretti. Kızlara ait olan bu enstitünün eğitim dili Yunanca ve Fransızca idi. Bu enstitüde el işlerinden başka kızlara ses, piyano ve dans dersleri veriliyordu.⁹

I.Meşrutiyet'in ilanından sonra Rum mekteplerinde Türkçe derslerinin okutulup okutulmaması ve Türkçe dersi verecek öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi konusunda Rum Patrikhanesi ile Osmanlı Hükümeti arasında tartışma çıktı. Rum mektepleri Yunanistan'ın himayesine girmek istiyordu. Rum mektepleri ile Yunanistan'daki okulların ders programları arasında büyük bir benzerlik vardı. Rum mektepleri ile ilgili yapılan tartışma 1895 yılına kadar sürdü. Osmanlı Hükümeti'nin bu tarihte yayınladığı bir tezkere ile Rum mekteplerinin ders programını hazırlama,

⁸ TUTSAK Sadiye, 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950', Ankara 2002, s.48-49

⁹ TUTSAK Sadiye, 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950', Ankara 2002, s.49

okutulacak kitapların seçimi ve öğretmen diplomalarının onayı Rum Patrikhanesi ve Metropolitlerine bırakıldı. Osmanlı Hükümeti, Rum mekteplerinde Türkçe ders verecek öğretmenlerin maaşlarını ödemeyi kabul ettiği halde,1895 yılında bu ders hala yürürlüğe konmamıştı. Buna rağmen Türk mekteplerinde Rumca dersi müfredat programlarında yer almıştır.¹⁰

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gayrimüslim mektepler arasında özellikle de Rum mekteplerinde Türkçe dersine gereken önem verilmedi. Ahilef Vakfiyedis Teftişlerinden hoşlanmayan Rum mekteplerinin tavrını şöyle dile getirmektedir:”Resmi bir maarif müfettişinin, faraza İzmir’de resmi ve hususi bütün mekatibi serbestçe teftişe tutabildiği halde Rum mektebine ayak basar basmaz abus bir çehreye, bard ve kabule rast gelmesi ve belki memurin-i ruhaniye araya girerek teftişe büsbütün mümanaat edilmesi bizimle beraber bütün okul-i siyasiyenin ihata ve ihraktan aciz kaldıkları bir hata ve idraksizliktir.”¹¹

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam eden Rum mekteplerinin Yunan Okulu şekline getirilmesi düşüncesi, sonra da devam etmiştir. Bunun en bariz örneği Bornova’da yaşandı. Bornova’da bir erkek, bir kız ilkokulları ile bir de anaokulu vardı. Erkek mektebi önceden Bornova’daki Rum kilisesinin avlusunda faaliyet gösteriyordu. Bina küçük geldiği için yeni bir bina kiralandı. Fakat bu bina harap olduğundan yıkılmasına ve yeni mektep binasının inşasına karar verildi. Bu bina,1903 yılının sonuna doğru tamamlandı. Mektep açılmadan bir ay önce ana kapının üzerine ”Yunan Erkek Mektebi” yazısı asıldı. Bu ibare Türklerle Rumlar arasında anlaşmazlığa sebep oldu. Vali, meseleyi Vilayet İdare Meclisi’ne getirdi ve bu konu meclisin üç toplantısını meşgul etti. Sonunda levha ”Bornova Ortodoks Cemaatinin Erkek Mektebi” olarak değiştirildi. Yunanlıların İzmir’i işgal etmesinden üç ay sonra 1919 yılı Ağustosunda bu levha indirildi. Üzerine altın harflerle ”Bornova Yunan Erkek Mektebi” yazılı levha asıldı. Yunan işgalinden sonra levha tekrar indirildi.¹²

Aya Fotini Kilisesi yanında olan Rumların en büyük mektebi olan Evangelika,”Rumluk âleminde adeta bir üniversite ehemmiyetinde imişçesine övünmeye sebep oluyordu”. Evangelika Mektebi’ne 1894 yılında ticaret bölümü

¹⁰ TUTSAK Sadiye,‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’,Ankara 2002,s.231

¹¹ TUTSAK Sadiye,‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’,Ankara 2002,s.231

¹² TUTSAK Sadiye,‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’,Ankara 2002,s.232

açıldı. Zamanla talebe mevcudu artan mektebin binası dar gelmeye başladı. Mektep idaresi 1906 yılında binayı genişletme kararı aldı. Fakat yapılacak masrafların karşılığı olmadığı için bu kararın uygulanması ertelendi. Bunun üzerine Rumlar kendi aralarında para toplamaya başladı. Toplanan 3.692 Osmanlı Lirası 87 kuruş Atina Bankası'na yatırıldı. Mektep adına toplanan para 1908 yılı başında 5.000 Osmanlı lirasına ulaştı. Sonradan Evangelika Mektebi binasının Ayayani mahallesinde Küpecioğlu sokağındaki arsa üzerinde inşa edilmesine Padişah iradesi ile izin verildi. Maarif-i Umumiye Kanunu'nun 29. Maddesine göre İstanbul ve diğer yerlerle ilgili Rum Patrikhanesi ile varılan anlaşmaya istinaden mektep için dışarıdan getirilen eşya gümrükten muaf tutulacaktı. Osmanlı Devleti, İngiliz Hükümeti'nin kabul etmesi şartıyla eski mektep binasının geliştirilmesini kabul etmiştir.¹³

Aya Dimitri Kilisesi bahçesindeki Rum Mektebi harap bir durumda olduğundan 1897 yılında padişah iradesi ile tamirine izin verildi. Kilise çevresinde inşa edilecek olan mektep binasının masrafı Dimitri Hacı Andon'un vasiyet ettiği paradan karşılanacaktı.

1917 yılında Rumlara ait bir erkek, iki kız öğretmen okulu, beş orta, 71 iptidai derecede mektep vardı.1919 yılı başlarında İzmir'de Rumlara ait mekteplerin sayısı 51'e düştü. Fakat İzmir'de Türk mekteplerinden sonra bu okullar sayı olarak ikinci sırada idi.

Yunan işgalinden sonra İzmir'de açık hiçbir Rum mektebi kalmadı. Rumlardan kalma kilise ve mektep binaları maarif idaresine devredildi. Maarif idaresi de bu binaların satılmasına karar verdi.¹⁴

Felix Faurre'nin eserinde İzmir şehrinde bulunan Rum mekteplerinin tabloları şu şekildedir:¹⁵

---

¹³ TUTSAK Sadiye, 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950', Ankara 2002, s.234-235

¹⁴ TUTSAK Sadiye, 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950', Ankara 2002, s.235

¹⁵ TUTSAK Sadiye, 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950', Ankara 2002, s.232-233-234

TABLO 3.1 ERKEK CEMAAT OKULLARI

Mektepler	Kolej (Gimnazyum) Sınıfları	Talebe Mevcudu	Orta Dereceli Helenik Sınıflar	Talebe Mevcudu	Temel Eğitim Mektepleri	Talebe Mevcudu	Hazırlık	Talebe Mevcudu
Evangelike	5	257	2	162	2	327	-	-
Küpecioğlu	1	31	2	116	1	342	-	-
Epono-Mehala	-	-	-	-	1	156	-	-
Skinadika	-	-	-	-	1	160	-	-
Saint Dimitri	-	-	-	-	1	250	-	-
Evangelistra	-	-	-	-	1	60	-	-
Saint Nicolas	-	-	-	-	1	120	-	-
Saint Constantin	-	-	-	-	1	30	-	-

TABLO 3.2 KIZ CEMAAT OKULLARI

Mektepler	Kolej (Gimnazyum) Sınıfları	Talebe Mevcudu	Orta Dereceli Helenik Sınıflar	Talebe Mevcudu	Temel Eğitim Mektepleri	Talebe Mevcudu	Hazırlık	Talebe Mevcudu
Büyük Saint Photini	3	60	3	153	1	350	1	90
Saint Esprit	-	-	2	19	1	138	1	112
Saint Caterine	-	-	-	-	1	30	1	35
Saint-Jean (Prodromu)	-	-	-	-	1	80	1	20
Saint-Jean (Théologu)	-	-	-	-	1	60	1	90
Mortakia	-	-	-	-	1	-	-	-

TABLO 3.3 ÖZEL YATILI ERKEK OKULLARI

Mektepler	Kolej (Gimnazyum) Sınıfları	Talebe Mevcudu	Orta Dereceli Helenik Sınıflar	Talebe Mevcudu	Temel Eğitim Mektepleri	Talebe Mevcudu	Hazırlık	Talebe Mevcudu
M.Aroni Ticaret Mektebi	3	35	2	45	1	30	-	-
Gregoriad Frerler Mektebi	2	30	2	30	1	20	-	-
P.Caplanid Ticaret Mektebi	4	38	2	23	1	32	-	-
M.Renieri Dil Lisesi	1	5	2	8	1	10	-	-
A.İssigoni Hazırlık Mektebi	-	-	2	24	1	25	-	-
İ.Voronzeri Mektebi	-	-	2	13	1	25	-	-
Şarikle	-	-	2	10	1	30	-	-

TABLO 3.4 ÖZEL YATILI OKULLARI

Mektepler	Kolej (Gimnazyum) Sınıfları	Talebe Mevcudu	Orta Dereceli Helenik Sınıflar	Talebe Mevcudu	Temel Eğitim Mektepleri	Talebe Mevcudu	Hazırlık	Talebe Mevcudu
Büyük Helenik Mektebi	4	55	3	36	1	25	1	20
Ch.Anastasiades Mektebi	1	10	3	45	1	24	-	-
Kidoksopulo Mektebi	-	-	2	16	1	35	-	-
F.Kokinaki Mektebi	-	-	3	20	1	36	-	-
Ch.Sakilarios Mektebi	-	-	-	-	-	-	1	60
Skaramanya Mektebi	-	-	1	10	1	50	-	-
TOPLAM	24	521	35	730	28	2.595	7	427

3.1.2.Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Ermeni Okulları

Ermenilerin Türk idaresi altına girişleri 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi ile başladı, daha sonra Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları Döneminde de devam etti. Ermenilerin Türk idaresi altına girmeleriyle iyileşen durumlarında, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasıyla yeni bir dönem başlamış oldu. Fatih Sultan Mehmet, Ermenilere tanıdığı haklarla Ermeni tarihinde Rusların, Romalıların, İranlıların ve Bizanslıların onlara tanıdığı haklardan çok daha fazlasını kısa sürede verdi. İstanbul'da birçok Ermeni asıllı mimar, mühendis, doktor, zanaatkâr ve sarraf vardı. Bu Ermenilerin sosyal ve ekonomik durumları çok iyi idi. Meşrutiyet'in ilanından sonra seçilen Meclis'te, Meclis Başkanvekili de dâhil olmak üzere 9 Ermeni milletvekili mevcuttu. Osmanlı döneminde 22 general, 33 milletvekili, 7 büyükelçi, 11 konsolos, 11 öğretim üyesi, 8 doktor general ve 41 yüksek dereceli Ermeni memur vardı. Fatih Sultan Mehmet 1461'de Bursa'da yaşayan Ermenileri aileleri ile birlikte İstanbul'a getirtti ve Bursa Metropolitleri Ovakim'i patrik ilan ederek İstanbul'da bir Ermeni Patrikhanesi kurdurdu. Ovakim'in Patrik ilan edilmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu içindeki Suryani, Kıpti ve Habeş kiliselerinin sorumluluğu Ermeni patrikhanesine verildi. Osmanlı Devletinde yaşayan Ermeniler, devlet içinde hiyerarşik bir teşkilatlanma sağlayan kilise ve din adamları yoluyla yönetildi. Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermeniler gerçek bir hürriyet içinde kiliseleri okulları ve diğer sosyal teşkilatlarıyla serbestçe faaliyet gösterdi. Bu durum başta Ermeni dili olmak üzere yok olmaya başlamış Ermeni kültürünün de canlanmasına neden oldu.

Kültürel açıdan yürütülen faaliyetler içerisinde: 1567 yılında Tokatlı Abgar tarafından İstanbul'da ilk Ermeni matbaası kuruldu, 1810 yılında Paris'te misyoner teşkilatının öncülüğünde Napolyon'un himayesi ile açılan Yaşayan Doğu Dilleri Okuluna 1816 yılında Moskova'da kurulan Lazaryan Enstitüsü'ne, 1823'te Tiflis'te kurulan Nersesyan Semineri'ne öğrenci gönderilmeye başlandı. Gerek kilise bünyelerinde açılan okullar, gerekse misyoner teşkilatlarınca Ermenilere tahsis edilmek üzere açılan okullar aracılığıyla Ermeni kültürünün yeniden doğması sağlandı ve Ermeni toplumunun Millet-i Sadıkalık'tan çıkarılıp Osmanlı Devletine karşı ayaklanmaları sağlandı.

Ermenilerin milli açıdan yoğun faaliyete girmeleri XIX yüzyılda başladı. 1860 tarihli Ermeni Millet Nizamnamesi'nin yayımlanması ile başlayan hareketi aynı tarihte Hayırsever cemiyeti, Fedakârlık Cemiyeti, 1870-1880 tarihleri arasında Araratlı, Okul Sevenler, doğulu ve Kilikyalı cemiyetlerin, 1876 yılında Ermenistan'a Doğru Cemiyeti'nin, 1879 yılında Milliyetçi Kadınlar Cemiyetinin kuruluşu şeklindeki teşkilatlanmalar takip etti. Daha sonra Türkiye'de yaşayanlarla Ermenistan Ermenileri arasındaki milli amaç için birleşme olarak yorumlanabilecek Araratlılar, Okul Sevenler, Doğulu ve Kilikya Cemiyetleri'nin birleşmesinden Ermenilerin Birleşik Cemiyeti doğdu.

1860 tarihli Ermeni Milleti Nizamnamesi'nin 1863 yılında Sultan Abdülaziz tarafından kabul edilmesi ile daha önce Rumlara sağlanmış olan devlet içinde devletçik olma imkânı Ermenilere de tanındı. Bu nizamname ile 140 üyeden oluşacak bir meclisçe devlet içindeki Ermenileri yönetme hakkı ortaya çıktı. Ermenilerin çoğunun Gregoryen olması sebebi ile Katolik dünyasının ve Papa'nın dikkatlerini üzerlerine toplamış olmanın sağladığı avantaj ile Protestan devletlerin başta Ortadoğu olmak üzere Ermenilerin bugün hak iddia ettikleri Anadolu topraklarında yürüttükleri faaliyetler yardımıyla Ermeni papazlarca sürdürülen milliyetçilik akımları desteklendi. Tarihi seyir içinde başından sonuna kadar bütün Ermeni olaylarının planlayıcı ve yöneticileri Ermeni din adamları oldu, aynı zamanda din adamları çete reisliği yaparken Ermeni Patrikhanesi ve kiliseleri de isyan merkezi rolünü üstlendi.

1870-1880 yılları arasında Van'da görev yapan Rus konsolosları resmi görevlerinin yanında mesailerinin büyük çoğunluğunu bağımsızlık duyguları ile dolu Ermeni gençliği yetiştirme faaliyetlerine harcamıştır. Bunlardan Ermeni asıllı Portakalyan'ın ihtilâlcî bir gençlik yetiştirme amacıyla sürdürdüğü açık faaliyetler bu konudaki acı fakat gerçek örneklerden biridir. Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul eden ilk topluluk olmaları, giriştikleri olaylarda ve sonunda Hıristiyan dünyasının sürekli yanlarında olmasını sağladı. Ermenilerin en güçlü silahları dini taassupları ve milliyetçilik duygularıdır.¹⁶

---

¹⁶ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992,s.18-19-20-21-22

İzmir’de gayrimüslim teb’a arasında Rumlardan sonra en fazla okula sahip olanlar Ermenilerdi. Ermeni mekteplerinde okumayı, yazmayı ve hesap yapmayı öğrenen bir çocuk mekteplerden alınarak bir tüccarın yanına ya da idari bir işe verilirdi. Ermeni mektepleri gerek yapıları gerekse bakımlılıkları, aynı zamanda çocukların okula devamları açısından Rum mektepleri kadar iyi değildi. İstisna olarak bazı Ermeni çocukları, Avrupa’ya, özellikle İngiltere’ye zengin Ermenilerin yanına ticaret öğrenmeleri için gönderilirdi. Rum gençleri ise çoğunlukla okumak için Fransa’ya gönderilirdi.

Gregoryan Ermenilerin İzmir şehrinde biri erkek diğeri kızlara ait olmak üzere iki okulları vardı. Saint Horopsima Mektebi’nde 210 kadar kız öğrenci mevcuttu. Erkek talebelerin eğitim gördüğü Saint-Mesrob Mektebi 1799 yılında inşa edildi. Mektep binası 1825 yılında geliştirildi. 1884 yılında yeniden tesis edilen Saint-Mesrob Mektebi’nde Ermenice ve Türkçe dersleri zorunluymdu. Bu lisanlardan başka okulda Fransızca ve İngilizce dersleri de okutuluyordu. Katolik Ermenilerin temel eğitim düzeyinde iki erkek, birde kız okulu vardı. Mechitariste Mektebi’nin talebe mevcudunun büyük bir kısmını da Katolik Ermeniler teşkil ediyordu.¹⁷ Maarif Nizamnamesi’nden sonra 1871 yılında Ermeni mekteplerinde Türkçe okutulması için 150 kuruş maaşla bir muallim tayin edildi. Cuinet, vilayetteki Ermeni mekteplerini ve talebe mevcudunu şu şekilde vermektedir:

TABLO 3.5 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde İzmir’de Ermeni Okulları

	TEMEL EĞİTİM			ORTA DERECELİ MEKTEPLER			TOPLAM	
	Mektep	Talebe (E)	Talebe (K)	Mektep	Talebe (E)	Talebe (K)	Mektep	Talebe
AYDIN VİLAYETİNDE								
Gregoryen Ermeniler	15	720	485	1	80	-	16	1.285
Katolik Ermeniler	11	320	100	2	270	-	13	690
Protestan Ermeniler	2	315	200	2	110	85	4	710
İZMİR MERKEZ SANCAK								
Gregoryen Ermeniler	3	330	210	-	-	-	3	540

¹⁷ TUTSAK Sadiye, ‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’, Ankara 2002, s.49-50

Katolik Ermeniler	9	295	80	1	250	-	10	625
Protestan Ermeniler	2	315	200	2	110	83	4	708
İZMİR MERKEZ KAZA								
Gregoryen Ermeniler	2	300	210	-	-	-	2	510
Katolik Ermeniler	3	100	80	1	250	-	4	430
Protestan Ermeniler	2	315	200	2	110	85	4	710

1891 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde İzmir şehrindeki Ermeni mektebi olarak "Mesrupyan, Herpisme, Protestan İskoçya, Barkshire İngiltere Ticaret, Protestan Kız, Amerikan Kız" mektepleri ile Gülmahallesindeki Alman Kız Mektebi verilmiştir. I.Dünya Savaşı sırasında 8 mektebi olan Ermenilerin mektep sayısı 1919 yılında 11'e ulaştı.¹⁸

3.1.3.Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Yahudi Okulları

Osmanlı topraklarına ülke dışından gelen ilk Yahudi grup, 1470 yılında Almanya ve Polonya'dan gelen Eskenazi Cemaati'dir. Osmanlı Devletini tercih edişlerinin en önemli üç sebepten birincisi: ülke yönetiminin Müslüman olmayanlara karşı hoşgörülü tavrı, ikincisi: sahip oldukları sanatlarını kolayca icra edebilecekleri bir ortamın olması, üçüncüsü: Osmanlı Devletinin sahip olduğu ticari imkânlarıdır.

Osmanlı Devletine ülke dışından gelen ikinci grup ise Safaradiler'dir. İspanya'dan gelen bu grup aralarında İspanyolca konuşurdu. Osmanlı Devletine dışarıdan gelen üçüncü grup ise yerli Yahudi'de denilen gruptu. Bu grup, Bizans İmparatorluğu döneminde Kırım'dan İstanbul'a gelerek yerleşen Karaimler'dir. Safaradi ve Eskenaziler, Hz.Musa'nın Tevrat'ı ile şifahi emirlerini içeren Talmut'a inanarak ibadet ederlerdi. Karaimler ise Hz.Davut'un kitabı Zebur'dan İbranice parçalar okur, kendi sinagoglarında ibadet ederlerdi. Karaimler, diğer Yahudi gruplarla sinagoglarını ayırmışlardır, birbirleri ile akrabalık bağı kurmazlar, hatta Karaim mezarlığı olmayan yerlerde ölülerini Türk mezarlıklarına gömerlerdi. Osmanlıların, Yahudilerle ilk teması, Karaimlerle olmuştur. İstanbul'un fethi

¹⁸ TUTSAK Sadiye,'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950',Ankara 2002,s.240-241

sonrasında Fatih Sultan Mehmet, diğer dini azınlıklara tanıdığı hakları Yahudi topluluğuna da tanıdı ve Moiz Kapsali'yi (Moses Capsali) ilk hahambaşı olarak tayin etti. Daha sonraki dönemlerde Yahudiler, hahambaşılarını serbest iradeleri ile seçti. Meşrutiyetin ilanından sonra Hahambaşılık Nizamnamesi çıkarıldı. Bu nizamname ile Ruhani, Cismani ve Genel Meclisler oluşturuldu.

Yahudi toplumu, oldukça gelişmiş bir ticari zihniyete ve koyu bir dini taassuba sahipti. Yüzyıllarca başka devletlerin himayesi altında yaşamalarına rağmen kültürlerini kaybetmemişlerdir. Bu özellikleri sebebi ile de Avrupa Devletlerince göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Yahudilerin sebep olduğu ve Osmanlı Devleti'ni rahatsız eden en önemli olaylar: Yahudi tüccarlarca ticari sahada oynanan oyunlar ve Mesih inancının doğurduğu Sabatay Sevi Hareketidir. Bu hareket daha sonra Mehmet Aziz adını alan Sabatay Sevi'nin 1666 tarihinde Mesih olduğu iddiası ile ortaya çıkıp, Yahudi devleti kurmak üzere bir grup insanı peşine takarak kamu düzenini bozucu faaliyetlerde bulunması ile sonuçlandı.¹⁹

Paris'te bir grup Yahudi genç tarafından 1860 yılında kurulan Alliance Israéлити Universelle; dağınık olarak başka ülkelerde yaşayan Yahudiler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak, Yahudilerin bilinçlenmesini ve manevi değerlerinin gelişmesini sağlamak amacını taşıyordu. Bu doğrultuda Alliance Israéлити ilk olarak Edirne'de 1867'de, daha sonra Selanik'te okul açtı. Ardından Alliance Israéлите Cemiyeti'nin Paris'teki merkez komitesi ile İzmir'deki Yahudi cemaati arasında yapılan bir anlaşma ile 1873'te erkek, 1878'de kızlara ait iki mektep daha tesis edildi. Erkekler için açılan mektebin Paris'ten diplomalı 9 öğretmen ile 350 öğrencisi vardı. Eğitim dili Fransızca olan mektebin ders programı Fransa'daki orta dereceli ders programlarına eş değerdi. 1878 yılında 60 civarındaki öğrenciye mesleki eğitimin verildiği atölyelerin kurulmasıyla mektebin eğitim seviyesi daha iyi bir düzeye ulaştı. Kız mektebinde 3 Fransızca ve Elishleri, 2 Rumca ve Din dersleri öğretmeni bulunuyordu. Alliance Israéлите Mektebi'nde, Türkçe derslerine önem verilmekteydi. 1891 yılında Türkçe dersi öğretmen sayısı üçe çıkarılmıştır.

XIX. yüzyıl sonlarında mektepte Türkçe öğrenimine ağırlık verilmesi tutucu Museviler arasında hoş karşılanmadı. Bu grup, Juden İspanyolca ve İbranice dışında başka dillerin öğretilmesine karşı çıktı. Halid Ziya, Affan'ın ağzıyla Alliance

---

¹⁹ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992,s.22-23

İsraélite Mektebi'nin ihtişamını, İzmir Rüşdiye Mektebi ile şu şekilde kıyaslamaktadır:

“Alliance İsraéliti nedir bilir misin? Yahudilerin büyük ve ittihad ve muavenet teşkilatı. Birçok yerlerde olduğu gibi İzmir’de de bir cesim mektepleri vardır. Henüz gitmedin, rüşdiyeye girdiğin zaman görürsün, bizim küçük, miskin, alçacık rüşdiyemizin karşısında bir kışla kadar büyük kârgir bir bina... Burada yüzlerce Yahudi çocuğu talim ve terbiye edilir. Sonra bunların en zekilerinden birkaçı Paris’e orada bu teşkilatın merkezine gönderilir. Senelerce tahsillerine çalışarak taşra mekteplerine hoca yetiştirilir. İşte buna Fransızca dersi veren Çikurel bunlardan birisidir.”²⁰

Alliance İsraéliti'nin Rodos'ta 2, Manisa ve Aydın'da çıraklık mektepleri ve Bornova'da bir numune çiftliği mevcuttu. Bu mekteplerin idaresi, İzmir'deki cemiyetin mektepleri tarafından yapılıyordu. İzmir'deki Alliance İsraéliti mektebi, 4 Temmuz 1894 tarihinde ruhsat aldı. İzmir'de Yahudiler tarafından özel olarak açılmış mekteplerde vardı. Moyer Kohen Ticaret Enstitüsü, 60 erkek, 20 kız talebeye Fransızca hususi eğitim veriyordu. Türkçe eğitim veren Katertora Mektebi'nde 115-120 kadar erkek talebe okuyordu. İzmir'de özel okullar dışında İbranice eğitim veren 19 iptidai derecede mektep vardı.

TABLO 3.6 Yıllara Göre İzmir'deki Yahudi Okulları

1891	1894	1908	Yeri
Alliance İsraéliti (E)			Sadullah Efendi Mahallesi
Alliance İsraéliti (K)			Yahudi Mahallesi
Sanayi Mektebi			Yahudi Mahallesi
Tüccar Mektebi			Yahudi Mahallesi
Talmut Tore			Yahudi Mahallesi
Kız Mektebi			Yahudi Mahallesi
	Terakki (E,K)		Havyar Hamamı
	Anuh Anerin (E)		Havyar Hamamı
	İtiye Anahsa (E)		Dikilitaş
	Moşe Falho (E)		Dikilitaş
	Bohor Abufalyo (E)	Bohor Abufalyo (E)	Dikilitaş
	Samuel Galomidi (E)		Irgad Pazarı
	Nesim Kohen (E)	Nesim Kohen (E)	Irgad Pazarı

²⁰ TUTSAK Sadiye, 'İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950', Ankara 2002, s.235-236

	Bünyamin Albağlı (E)	Bünyamin Albağlı (E)	Irgad Pazarı
	Salamon Alharar (E)	Salamon Alharar (E)	Hahambaşı Sokağı
	Yako Hazan (E)	Yako Hazan (E)	Kebeş Sokağı
	Bohor Kalomati (E)		Havra Sokağı
	Yuda Brisi (E)	Yuda (E)	Keçeciler Sokağı
	Avram Medin (E)	Avram Mediti (E)	Keçeciler Sokağı
	Bohor Toy (E,K)		Sadullah Efendi Sokağı
	Nesim Ostrogo (E)	Nesim Ostrogo (E)	Sadullah Efendi Sokağı Çakmak Fırını
	Hayim Tevah (E)		Irgad Pazarı
	David Karmona (E)		Badıhava Bahçe
	Nesim Toy (E)		Badıhava Bahçe
	Binyamin Kohen (E)		Irgad Pazarı
	David Golominidi (E)	David Golominidi (E)	Kebeş Sokağı
	Şimuel Algazi (E)	Şimuel Algazi (E)	Boyacılar İçi Bülbül Hoca Sokağı
	Karduzu (E)		Karataş
	Bohor Levi (E)	Bohor Hayim Levi (E)	Karataş Karantina
	Salomon Mızrahi (E)	Salomon Mızrahi (E)	Karataş
	İshak Farhi (E)	İshak Farhi (E)	Karataş
	Yehimhane (E)		Havra Sokağı
		Gabriel Arya (K)	Sadullah Efendi Sokağı
		Gabriel Arye (K)	Sadullah Efendi Sokağı
		Gabriel Arye (E)	Sadullah Efendi Sokağı
		Vangol Gaon (E,K)	Dikilitaş
		Mösyö Farmon (E,K)	Karataş
		İsak Aba (E)	Dikilitaş
		Mösyö Arye (K)	SadullahEfendi Sokağı
		Haham Bohor (E)	MüftüCamii Yakınında
		Haham Noah (E)	Asmalı Mescid
		Galmidi (E)	SaçmacıHamamı Karşısında
		Nesim Davi (E)	Ayavukla Mahallesi
		Bohor Kuzi (E)	Dellalbaş Sokağı
		Bensiyon Moşe (E)	Irgad Pazarı Sokağı
		Bohor Veled-i Kohen(E)	Irgad Pazarı Sokağı
		Avram Alaçı (E)	Havra Sokağı
		Sultana Duhinas (E)	Dellalbaş Sokağı
		Saruna İsraili (E)	Keçeciler Sokağı
		Yako Galomidi (E)	Ali Efendi Sokağı
		Rahomen Yarmiçon (E)	Irgad Pazarı Sokağı
		Moşehini (E)	Irgad Pazarı Sokağı
		Mösyö Farmon (E)	Karataş

		Aron Farhi (E)	Badihava Bahçe
		Rafael Kohen (E)	Asmalı Mescid
		Nesim Danyel (E,K)	Karataş
		Şimvel Buçok(E)	Namazgah civarı
		Falum Binyamin (E)	Arap Hasan Deresi
		Aron Hazon (E)	Irgad Pazarı
		İshak Kohen Arye (E)	Çakmak Fırını

1917 yılında İzmir’de mevcut olan 19 Musevi mektebinin sayısı,1919 yılında 16’ya düşmüştür. II. Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir’de bulunan Musevi mekteplerinin sayılarındaki düşüşte Osmanlı Devleti’nin katıldığı savaşların büyük etkisi oldu.²¹

3.2. Osmanlı İmparatorluğu’nda İzmir’deki Yabancı Devlet Okulları

3.2.1.Osmanlı İmparatorluğu’nda İzmir’deki Fransız Okulları

Protestanlığın meydana çıkışı Katolik mezhebinde yenileşmeye gidişi zorladı ve Katolikler, Protestanlarla daha etkili mücadele edebilmek için daha teşkilâtli ve destekli tarikatlar meydana getirdiler. Fransa Cezvitleri ile Fransiskenler, yaptıkları propagandalar ile XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti’ni uzun bir süre meşgul ettiler. Bunun sebebi XIV. Lui zamanında Fransa’ya karşı takınılan müsamahakâr tavrıdır. Fransa sefirinin desteği ile faaliyetlerini yürüten Cezvit ve Fransisken misyonerler öncelikle Müslüman ahaliye yönelik olarak çalışmışlar ancak bu konuda etkili olamayacaklarını anlamaları üzerine dikkatlerini Katolik olmayan Hıristiyan tebaa üzerine çevirmişlerdir. Katolik misyonerlerce sürdürülen faaliyetler içerisinde ibadethane açıldığı görülmektedir. Nitekim ikinci derecedeki Katolik tarikatlarından “Paris Capucin Cemiyeti” vaizi rahip Pacifiko 1621 yılında Osmanlı Devleti’ne gelerek İstanbul, Rumeli, Kıbrıs, Suriye, Filistin ve Irak’ta Capucin manastırı tesis etmiştir.

Bu dönemde Fransa kralının isteği üzerine Cezvit rahiplerinin Galata’da oturmalarına izin verildi daha sonra IV. Henri bunların İstanbul’daki Fransız sefirinin himayesi altında bulunmalarını uygun gördüğünde, Cezvitler bu himaye ve sefirin desteği sonucu İstanbul’la yetinmeyerek Selanik, İzmir, Sakız ve Naksus (Nakşe) adaları ile Atina’ya yerleşerek faaliyet ve propagandalarını sürdürmüşlerdir. Bu

²¹ TUTSAK Sadiye, ‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’,Ankara 2002,s.236--240

olayda Fransız sefiri Filip Harley'in Cezvit misyonerlerine sağladığı desteğin ana sebebi Cezvitleri İstanbul'a yerleştirmek suretiyle Ortodokslar ile Katolikleri birleştirmektir.²²

Osmanlı Devleti'ndeki Katolik Cezvit ve Fransisken misyonerlerin en yoğun faaliyet gösterdikleri yerler İstanbul, İzmir, Halep, Filistin, Mısır, Irak, Kıbrıs ve Orta Yunanistan idi. Bu eyaletlerdeki misyoner teşkilatları Paris, Tourraine ve Britanya'dan idare edilmekteydi. Katolik misyoner ve rahipleri Osmanlı Devleti'nde hür oldukları ve himaye edildikleri kadar dünyanın hiçbir yerinde hür değillerdi ve himaye görmüyorlardı. Bu durum onları çalışmalarını açısından çok iyi bir imkân ve zemin oluştururken Osmanlı Devleti, misyonerlerce Hıristiyan devletlerine de örnek olarak gösteriliyordu. Osmanlı Devleti'nin bir Müslüman devleti olarak tanınmasına rağmen yabancılara dolayısıyla misyonerlere sağladığı imkânlar oldukça geniştir. Bu imkânlardan yararlanan Cezvit misyoner Emile Langrad, Osmanlı Devleti'ndeki bu durumu Hıristiyan devletlerine sitem şeklinde şu şekilde izah etmektedir: "Gönül isterdi ki Katolikler Osmanlı padişahının ülkesinde olduğu gibi İngiltere ve Hollanda'da rahat ve serbest olsunlar."²³

Katolik misyonerler bütün faaliyetlerini Ermeni ve Rum topluluğu üzerine yöneltmişler ve bu çabalarında başarılı olarak büyük bir kitlenin Katolik mezhebine girmesini sağlamışlardır. Katolik propagandasının başarılı olmasında Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler ile belirli dönemlerde bizzat hamilik yapan Fransız devlet adamlarının rolü çok büyük olmuştur. Katolik tarikatlarının hemen hepsinin arkasında Fransa vardır ve bu teşkilatların faaliyetleri Fransa tarafından personel, maddi ve siyasi imkânlarla desteklenmiştir. Osmanlı Devletinde misyoner faaliyetlerine hedef olan kesim Rumlar, Ermeniler, Süryaniler, Yezidiler ve kısmen de olsa Yahudilerdir. Katolik propagandası sağlık ve sosyal hizmetlerle hem kamuflle edilmiş hem de desteklenmiştir. Fakir ve kimsesiz çocuklar, yaşlılar bu faaliyetlerin hedefi durumundadır. Çok sayıda yetimhane, fakirhane, sağlık ve bakımevleri kurmak yoluyla burada barındırılan kişiler üzerinde faaliyetlerini

²² İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "Osmanlı Tarihi", C.III,2.Kısım, Ankara 1995, S.117-118

²³ VAHAPOĞLU Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, İstanbul 1992,s.27-28

yoğunlaştırmışlardır. Değişik sebeplerle kimsesiz kalan çocuklar bu teşkilatlarca himaye ediliyor görüntüsü altında dininden veya mezhebinden uzaklaştırılmıştır.²⁴

1829 yılından itibaren Simon Roux adlı bir Fransız tarafından yönetilen özel okul École de Commerce'in İzmir'deki ilk Fransız Okulu olduğundan söz edilmektedir.²⁵

Fransa'nın Katolik Soeurs de la Charite'lerin bir kolu olan Saint-Vicent de Paul Rahibeleri, 1833 yılında fakir kız çocuklarının tahsili için İzmir'de bir kolej kurdular. Bu mektep Frenk mahallesindeydi. Önceden Bornova'da koleralılara hastane hizmeti veren bina, 1848 yılında yatılı ve gündüz eğitim veren Saint- Vicent Mektebi haline getirildi. 1861 yılında Fransız hükümeti tarafından hastane ile birlikte Fransız Hastanesi Mektebi kuruldu. İdaresi Soeurs de la Charite'lere bırakılan mektepte yarısı paralı, yarısı parasız eğitim gören 267 öğrenci mevcuttu. Hastane mektebi ile aynı tarihlerde Soeurs de la Charite'ler tarafından Buca'da yatılı ve gündüz talebe kabul eden Buca Mektebi kuruldu.

Lazaristlerden olan Katolik Piskopos Monsenyör Bonamie'nin 1837 yılında İzmir'de açtığı Lazarist Mektebi'nin diğer adı ise Propaganda Koleji'dir. Bu mektep 1845 tarihine kadar Picpus tarikatı tarafından idare edildi. Bu tarihten itibaren okul, Lazarist papazların yönetimine geçti. Erkek çocuklarına ait bu mektebe her milletten yatılı ya da gündüz öğrenci alınıyordu. Kolejin eğitim ve öğretim programı ise Fransa'daki kolejlerin ve liselerinkiyle aynıydı. Frerler tarafından 1841 yılında Saint-Jean ve Alsancak'ta Saint-Andre adında temel eğitim seviyesinde 2 mektep açıldı. Her iki mektebin müfredat programı iyi bir seviyedeydi.²⁶

3.2.2. Mustafa Kemal ve Frerler

Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam isimli eserinde Mustafa Kemal'in Manastır Askeri İdadisi'ndeki günlerinin şöyle anlatmaktadır: “ Askeri idadiler ordu merkezlerinde kurulurdu. Amaçları harp okullarına öğrenci hazırlamaktı.(...) Bu okulların hocaları da daha dikkatli seçilirlerdi. Bu hocaların içlerinde, yalnız kendi

²⁴ VAHAPOĞLU Hidayet, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, İstanbul 1992,s.30

²⁵ ŞİŞMAN Adnan, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri”, Ankara 2006, s.101

²⁶ TUTSAK Sadiye, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950*, Ankara 2002,s.50-51

dersinin programı çerçevesinde kalmayıp, biraz ordu meselelerine, biraz memleket meselelerine kayanlar daima bulunurdu. (...) İleriki harp okulu öğrencisinin kimliği ve geleceği az çok bu askeri idadilerde belirirdi. Bütün askeri idadiler arasında nispeten en hür ve memleket meselelerine karşı en çok ilgili olanı da Manastır Askeri İdadisi'ydi.

(...) Böylelikle de Mustafa Kemal için Manastır Askeri İdadisi'nde yeni bir düşünce ve görüş ufku açıldı. Bu safha; bütün fikir ve heyecan sermayesi Namık Kemal edebiyatıyla, hürriyet şehidi Mithat Paşa'nın hatırasından ibaret olan Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin, Paris ve İstanbul'da geliştiği sıralara rastlar. Fakat Ömer Naci ve Mustafa Kemal gibi geleceğin savaşçıları, Namık Kemal ve hürriyet anlayışı mesela Fransız Büyük İhtilali'nin temel ilkelerine kadar inebilmiş miydi? Bu cihet şüphelidir. Çünkü Türkçede Fransız İhtilali'ni anlatan kitaplar yoktu. Mustafa Kemal'in Fransızcası, diğer derslere göre ne de olsa zayıftı. Kaldı ki Fransızca bilse de o sırada ve Manastır'da bu tür kitapları bulması, hele bunları mektebe sokması mümkün olmasa gerekti."²⁷

Mustafa Kemal,1896 tarihinde yaz tatilini geçirmek için Selanik'e annesinin yanına gittiğinde Fransızcasını geliştirmek için Frerler Okulu'nun akşam kurslarına yazıldı. Bu tür kursları 1895 tarihinde başlatıp yaklaşık 40 yıl sürdüren Sudirektör Joseph Cordier / Frer Rodriguez- Nicholas (1855-1945), yeni öğrencisinin kaydını yaptı. Sınıf öğretmeni Michel Donarel / Frer Nizier- Hyacinthe(1866-1925) önce 1901- 1910, daha sonra 1919-1921 yılları arasında İstanbul'da da dersler vermiş olan genç bir öğretmendi.

Mustafa Kemal bu kurslara iki ya da üç ay devam edebildi. Başarısını kanıtlayan 4 Trés bien'e karşın sıralamanın altlarında yer almasının nedeni kursa katılış süresinin az olmasıdır. Frer Imbert- Stanislas, anılan her iki Freri de yakından tanımişti. Frer Rodriguez'in genç subay adayı ile ilgili anılarını şöyle aktarıyor:" Düzenli, sessiz ve kendi halinde bir gençti. Kılıcını ve kemerini portmantoya asar, hemen başını ellerinin arasına alır ve bir gün önceki dersini gözden geçirmeye başlardı. Hep suskundu." Yine Frer Imbert- Stanislas, Atatürk'ün Türk Ulusu'na seslendiği Söylev'den aktarıyor:"Fransızca adına ne biliyorsam Frerlerden öğrenmişimdir."²⁸

²⁷ Frère Ange MICHEL," Sainth Joseph'in Öyküsü (1870-1923)",İstanbul 2002, s.58

²⁸ MICHEL Frère Ange," Sainth Joseph'in Öyküsü (1870-1923)",İstanbul 2002, s.59

3.2.3.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İzmir’de Avusturya

Okulları

Avusturya Devleti’nin Katolik tarikatlarından P. Perez Mechitaristeler, 1856 yılında İzmir’de bir kolej açtılar. Kolej belli bir süre refah içinde hizmetlerini sürdürdü. Bir süre kapalı kalan bu kolejde Avusturya Devleti’nin de desteğiyle yeniden derslere başlandı. Kolejin eğitim ve öğretim seviyesi Paris ve Vienne Katolik Kolejlere ile aynı düzeydeydi. Okulda Ermenice, Türkçe ve Fransızca dilleri öğretiliyordu. Mechitariste Koleji’nde çeşitli milletlerden özellikle, Ermeni Katolik talebeler okuyordu. Mechitariste Rahiplerinin merkezleri Viyana ve Venedik’te bulunuyordu. Türkiye’de en fazla Katolik Ermeniler için şubeler açıldı. Buna dayanarak, İzmir’deki Mechitariste Koleji’nin Katolik Ermeniler için açıldığını söyleyebiliriz. Mechitariste’de okuyan Halid Ziya, köhne haliyle bile bu okuldan övgüyle bahseder: “Çalışmak ne demek olduğunu, hayatın her türlü uğraşmasına karşı hazırlıklı bulundurulmak için çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğini bu köhne fakat hala güçlü, hala işleyen İzmir şubesinde, hemen ilk gördüklerimden başlayarak anladım. Anladım ki mektep o zamana kadar gördüklerimden başka bir şeydir, bir kazan ki durmadan altında alevlendirilen ateşle durmadan bir dakika soğumadan kaynamaktadır...”²⁹

Avusturya Devleti tarafından İzmir’de 1704 yılında Franciskan Mektebi de açıldı. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İzmir’de iki Elsine Mektebi açıldı. İlk olarak Mösyö Oskar ve Ağos, Freng mahallesinde Hacı İslam sokağında hususi Elsine Mektebi tesis edilmesi için 1913 yılında ruhsat aldılar. Mektepte Almanca, İngilizce, Fransızca, Rumca ve Rusça lisanları öğretilecekti. Türkçe derslerini ise Süleyman Nazif Efendi verecekti. İkinci mektep ise Avusturya Devleti vatandaşı olan Mariatiyen İsauren tarafından 1916 yılında Fasulye Mahallesinde altı senelik temel eğitim seviyesinde lisan mektebi ruhsatı alınarak açıldı. Aynı yılda Mari İsavridas’a Karşıyaka’da Banka sokağında kız ve erkek talebeler için temel eğitim derecesinde bir mektep tesisi için ruhsat verildi. Uzun süredir eğitim veren Makitarist Mektebi, Lisan-ı Osmanî dersine gereği kadar önem vermediği için uyarılmıştır.³⁰

²⁹ TUTSAK Sadiye, ‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’, Ankara 2002, s.51

³⁰ TUTSAK Sadiye, ‘İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950’, Ankara 2002, s.246

3.2.4.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İzmir’de İtalyan Okulları

İzmir’deki İtalyan mektepleri doğrudan doğruya İtalyan Hükümeti tarafından kuruldu. İtalya’daki okullarda çalışan öğretmenler arasından seçilenler, İzmir’de açılan mekteplere tayin edildi. İzmir’deki okulların ders programları İtalya’daki ilk ve ortaöğretim programlarının aynısıydı. 1793 yılında İzmir’de açılan Saint-Polycarpe bir kilise mektebi idi. 1865 yılında kurulan İtalyan mektebinin bütün giderleri, İtalyan hükümeti tarafından karşılanıyordu. Her iki mektepte İzmir’in Blaviste semtinde bulunmaktaydı. 1870 yılında kilise tarafından Santa-Maria Mektebi açıldı. 1887 yılında İtalyan Hükümeti tarafından kurulan Meryem Ana Mektebi’nin idaresi Meryem Ana Rahiplerine bırakıldı. 1898 yılına kadar mektepte İtalyanca, Fransızca, Almanca ve Rumca dersleri de okutuluyordu. Fakat Türkçe öğretilmiyordu. İzmir İtalyan Konsolosu Şovelye Butezini’nin emriyle Ticaret Mektebi’ndeki ders programına Türkçe dersi de alındı. Türkçe muallimliğine Yahudi Hazan Efendi tayin edildi. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra İzmir’de ünlü İtalyan Ressam Mösyö Pizanni tarafından hususi Sanayi-i Nefise Mektebi kuruldu. 1918 yılında bu mektebin bir şubesi de Alsancak’ta açıldı.³¹

Osmanlı Devleti Dönemi’nde, İzmir’de açılan İtalyan mektepleri şunlardır:

1.Ecole İtalienne

Okul,1865’te inşa edildi. Okulun giderlerini İtalyan Hükümeti karşılamaktaydı. Okulda yalnızca İtalyanca öğretilmekteydi. Okulun verdiği etüt hizmetleri ücretsizdi. Okulda 1890’lı yıllarda 85 öğrenci bulunmaktaydı. Okul, İzmir’in Blaviste semtinde bulunmaktaydı.³²

2.Ecole de l’Immaculée Conception

Okul, İtalyan Hükümeti tarafından 1887 tarihinde kuruldu. Okulda yalnızca İtalyanca öğretilmekteydi. Okul yönetimi İtalyan kadınların elindeydi. Okulda 1890’lı yıllarda 85 öğrenci bulunmaktaydı.³³

³¹ TUTSAK Sadiye, “İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950”,Ankara 2002,s.246

³² ŞİŞMAN Adnan, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri”, Ankara 2006, s.353

³³ Halil ÖZEÇOĞLU, “Modernleşme Sürecinde İzmir’de İtalyanların Eğitimi” CTTAD,VII, s.5

3.Ecole de Santa Maria

Okul, 1870'te kuruldu. Okulda 1890'lı yıllarda 80 öğrenci bulunmaktaydı. Katolik misyonerler Santa Maria Kilisesi ve ona bağlı bu okulla daha fazla ilgilenmekteydi. Okul, İzmir'de Frenk Mahallesinde bulunmaktaydı.³⁴

4.Ecole Saint Polycarpe

İzmir'de kurulan en eski İtalyan okullarından biridir. Okul, 1793 tarihinde kuruldu. Okulda ilköğretim ücretsiz olduğu için 1890'lı yıllarda 85 öğrenci eğitim görmektedir. Okul, İzmir'de Frenk Mahallesinde bulunmaktaydı.19 yüzyılın sonlarına doğru Katolik misyonerler, okuldan çok Saint Polycarpe Kilisesi ile ilgilenmekteydi.³⁵

5.Ecole de San Rocco

Bu okulda ilköğretim ücretsizdi ve okulda 200 öğrenci eğitim görmektedir. Cuinet, "Ecoles Paroissiales" başlığı altında, Ecole de Santa –Maria, Ecole Saint Polycarpe ve Ecole de San Rocco'yu İtalyan okulu olarak ifade etmiştir.³⁶

6.İtalyan Kız Mektebi (Eski)

Yaklaşık olarak 1874'lerde kurulan bu okul,20. Yüzyılın başlarına kadar kiralanmış bir binada hizmet vermiştir.1890'lı yıllarda 85 öğrencisi bulunmaktaydı.³⁷

7.Ticaret Mektebi

19. yüzyılın sonlarına doğru, İzmir'de Gül Mahallesi'nde İtalyanlara ait bir Ticaret Mektebi vardı.20. yüzyıl başına ait kent rehberinde İzmir'de bir tanesi Gül Sokağı'nda diğeri Gündoğdu Mahallesi'nde olmak üzere toplam 223 öğrencisi iki İtalyan erkek okulu ile, öğrenci sayısı 80'i bulunan iki kız okulundan bahsedilmektedir. Söz konusu yılda bu okulların ismi belirtilmemiştir.³⁸

³⁴ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.353

³⁵ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.353

³⁶ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri", Ankara 2006, s.353

³⁷ ÖZEÇOĞLU Halil, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi" CTTAD,VII, s.6

³⁸ ÖZEÇOĞLU Halil, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi "CTTAD,VII, s.6

8.Capuçinler Okulu

Fransisken Tarikatı'nın bir kolu olan Capuçinler, giydikleri sivri uçlu başlıkları nedeniyle İtalyanca, "cappucino" adını aldı.³⁹20. yüzyılın başlarına ait Fransızca kaynaktan, Ecole Paraissiale de garçons des Capucins" ile ilgili olarak, okulda eğitimin İtalyanca verildiği, Capuçinlerin kilisesi ve okullarının Fransız sistemine göre hizmet verdiği belirtilmektedir. Bu durum İzmir'de Fransız ve İtalyanların aynı dini doğrultuda hareket ettiklerini göstermektedir.⁴⁰

9.İtalyan Kız Mektebi (Yeni)

İzmir'de büyük bir İtalyan kız mektebi kurulması isteğine 3 Eylül 1904 tarihli Meclis-i Vükela kararlarında rastlanmaktadır. Okulun açılmasına dair padişah izni, 30 Ekim 1904 tarihinde çıktı. Yaklaşık iki yıl gibi bir sürede inşa edilen okulun resmi törenle açılışı 7 Ekim 1906'da yapıldı. Okul, 1922 tarihinde İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşuna kadar İtalyan Koleji olarak hizmetlerine devam etti. İzmir'in kurtuluşu sırasında okulun bir bölümü yandı. Bu tarihten sonra İzmir İtalyan Kız Koleji, ülkedeki diğer okullara muadil bir ilkokul olarak eğitim vermeye başladı. Okul, daha sonraki dönemlerde "İzmir Kordon İtalyan Ay Yıldız Kız İlkokulu" adını aldı. Okul, 1944 yılında yapılan İkinci Kordon genişletme faaliyetleri sonucunda yıkıldı.⁴¹

10.İtalyan Ana ve İlkokulu

Okul, 1892'de bugünkünden farklı bir yerde rahibelerin denetiminde eğitim vermeye başladı.1 Eylül 1896'da İtalya Hayır Cemiyeti'ne devredildi.3 Ağustos 1899'da okul, İtalya'nın desteğiyle "Asilo Margherito" adı ile günümüzdeki binasında kuruldu.

Okul, kurulurken binanın bir bölümüne ek inşaat yapıldı ve eğitim yeni ilave edilen bu binada başladı.1911-1912 yılları arasında yapılan Trablusgarp Savaşı nedeniyle okul bir süre kapatıldı.1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda okul binası hastane olarak kullanıldı.

³⁹ Bülen ŞENOCAK, "Levan'ın Yıldızı İzmir",İzmir 2003,s. 247

⁴⁰ ÖZEÇOĞLU Halil, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi" CTTAD,VII, s.7

⁴¹ ÖZEÇOĞLU Halil, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi " CTTAD,VII, s.8-10-12

1 Nisan 1919'da yeniden açılan okul, 1922'de çıkan İzmir yangını nedeniyle tekrar kapatıldı.⁴²

3.2.5.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İzmir'de Amerikan Okulları

Amerika-Osmanlı İmparatorluğu ilişkileri 1676'da ticaret ile başladı.1780'lerde Amerikan sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ile beraber Türk-Amerikan ilişkileri hızlandı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Amerikan ticaret evi, 1811'de MM Woodmas ve Ofley tarafından kuruldu.1811-1820 tarihleri arasında İzmir'e 80 kadar ticaret gemisi geldi. Ticaret gemilerinin sayılarının artmasının bir diğer sebebi ise kapitülasyonların Amerikalılara sağladığı kazançtır.1820'lerde Amerikan misyonerleri ile birlikte İngiliz, Fransız ve Alman misyonerler Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeye başladı.⁴³

Misyonerler,16. yüzyıldan itibaren Hıristiyan inancını vaaz vermek ve ayinleri yönetmek yetkileriyle donatılmış olarak çevreye gönderilen insanlardı. Misyonerler kendi din ve mezheplerini farklı inançlara sahip insanlara benimsetmek amacıyla dünyanın pek çok yerine yayıldı. Misyonerler dinlerine, kültürlerine ve dillerini yaymak için çeşitli yolları denediler. Osmanlı topraklarında açılan yabancı okulların çoğu misyonerlere aittir. Osmanlı devletinde ilk açılan yabancı okullar Katolik okullarıdır. 16. Yüzyılın sonlarından itibaren Fransa himayesindeki Katolik mezhebinin çeşitli tarikatlarına mensup misyonerler, Osmanlı idaresinde bulunan Latin çocuklarına dini terbiye vermek amacıyla İstanbul'a geldiler.

Katoliklerin açtığı bu okulları Protestan okulları takip etti. 1856 ıslahat fermanı ile sağlanan vicdan hürriyeti prensibi çerçevesinde mezhep değiştirme serbestliğinden de yararlanan Protestan misyonerler eğitimi, Protestanlaştırma programının bir parçası ve aracı olarak gördüklerinden çeşitli seviyelerdeki okullarının sayılarını arttırdılar. Bu okulların en önemlileri Amerikalı misyonerler tarafından açıldı. Bu işi üstlenen en etkili ve güçlü kuruluş ise 1810 tarihinde Boston'da kurulan "American Board Of Commissioners for Foreign Missions" (Amerikan Yabancı İşleri Komisyon Üyeleri Heyeti) isimli misyoner teşkilatı idi. Amerikan heyetinin asıl kurulma amacı New England çevresinde oluşan yeni din

⁴² ÖZEÇOĞLU Halil, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi "CTTAD,VII, s.6

⁴³ Adil BEDİR, Zülfiye ORUÇ (Namık Kemal Lisesi), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı "İzmir Liselerarası Tarih Yarışması" s.15

akımlarına karşı çıkmaktı. Bu heyete göre her bölgenin kendi okulu ve kilisesi olacaktı. Amerikan heyeti her ailenin İncil okuması ve ibadet etmesi düşüncesi doğrultusunda Hıristiyanlık dinini yaymak istiyordu. Bu örgütün ilk misyonerleri Pleny Fisk ile Levi Persons, 1820 Ocağında İzmir'e gelerek ilk misyonu kurdular.⁴⁴Bu kişiler 'American Board of Commisioners for Foreign Missions'ın (ABCFM) ilk temsilcileridir. Misyonerler göreve gittikleri bölgelerdeki toplumların dinleri ve eğitim düzeyleri ile ilgili araştırmalar yaptılar. Bu insanlar aynı zamanda gittikleri bölgenin coğrafi, jeolojik, meteorolojik özellikleri ile ilgili bilgi de topladılar.⁴⁵

Bunu diğerleri takip etti ve İstanbul (1851), Trabzon (1835), Erzurum (1838), Antep (1847), Sivas (1851), Adana (1852), Merzifon (1852), Diyarbakır (1853), Kayseri (Talas-1854) ve Harput'ta (1855) misyonlar açıldı. American Board olarak anılan bu örgüt yanında Osmanlı topraklarında faaliyette bulunan ABD'nin dini kurumları arasında American Bible Society, The Near Rlief Teşkilatı ile YMCA ve YWCA kuruluşları da önemli bir yere sahipti. Fransa ve Amerika'nın yanı sıra İngiltere, Almanya ve İtalya'ya mensup misyonerlerin de kendi okullarını açtı. Bunları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusya, Avusturya-Macaristan ve İranlıların açtıkları okullar takip etti.⁴⁶

Osmanlıların Amerikalılarla ilk temasları Amerikan tüccarları ve misyonerleri aracılığıyla olmuştur. Bunu ülkeye gelen Amerikalı diplomatlar, konsoloslar ve diğerleri izlemiştir. İlk defa 1797 yılında İzmir limanında görülen Amerikan ticaret gemileri ile yoğun bir ticari trafik başladı. Osmanlı-ABD ilişkilerinde 1827 yılı önemli bir dönüm noktası oldu. Avrupa Devletlerinin Yunan isyanına destek vermeleri ve Navarin'de Osmanlı Donanması'nı yakmaları üzerine Osmanlı Devleti sıkıştığı batı karşısında hem kendine yeni bir müttefik aramak hem de yakılan donanmasını yeniden inşa edebileceği maddi desteği sağlamak amacıyla uzun zamandır kendisiyle ticari ilişki kurma çabası içinde olan ABD ile resmi temas kurmaya karar verdi. 1811 tarihinde İzmir'de açılan ve başkanlığını David Offley'in yaptığı gayri resmi Amerikan teşkilatı, 1823 tarihinde Bâbîâli tarafından Amerikan

---

⁴⁴ SEZER Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar* (1923-1938) TTK Yayınları Ankara 1999 s.7-8

⁴⁵ Adil BEDİR, Zülfiye ORUÇ (Namık Kemal Lisesi), *İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı*, "İzmir Liselerarası Tarih Yarışması"

⁴⁶ SEZER Ayten, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar* (1923-1938) TTK Yayınları Ankara 1999 s.7-8

Ticaret Odası olarak resmen kabul edildi. Bu gelişme iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilir.⁴⁷

7 Mayıs 1830 yılında Amerika ile Osmanlı Devleti arasında “Seyrisefain ve İcrayı Ticarete Dair” bir “Muahede-i Hümâyûn” imzalandı.⁴⁸ Yapılan bu ticaret antlaşmasıyla Amerika’ya en ayrıcalıklı devlet statüsü tanınarak tüm imtiyazlardan yararlanma hakkı verildi. Bunun yanında Amerikalı tüccarların, Osmanlı Devletinin müdahalesi olmadan her milletten ya da dinden simsar kullanabilmesi hakkı verildi. Bu simsarlar Ermeni ve Rum vatandaşlardı. Böylece Amerikalılarla Ermeniler zamanla öylesine yakınlaştılar ki Amerikalılar Ermenileri himayelerine almakla kalmadılar onlara vatandaşlık hakkı da verdiler. Simsarla başlayan bu beraberlik ve yakınlaşma eğitim alanında da kendini gösterdi. Misyonerlerinde desteğiyle Osmanlı Devletinde Amerikanlaşan bir Ermeni toplumu oluştu. Osmanlı Devleti üzerinde söz sahibi olup yönetimde etkin olmak amacıyla azınlıkları kullanmak isteyen her devlet gibi Amerika da Ermenileri kullanmak istedi. Bu amaçlarını gerçekleştirmek isteyen Amerika, Ermenileri her bakımdan destekledi ve korudu. Amerikan eğitim kurumları ancak misyonerlerin yardımıyla etkin oldu ve bu eğitim kurumları sayesinde Ermeniler koruma altına alınarak Amerikalılarca kullanıldı. Yunanlıların Rumları, İngilizlerin Protestanları, Fransızların Katolikleri, Rusların Ortodoksları ve Amerikalıların Ermenileri korumaları bu devletlerin kendi çıkarları için azınlıklara yaklaştıklarının bir göstergesidir.⁴⁹

Amerikan misyonerleri tarafından 1834 yılında İstanbul Beyoğlu’nda Ermeniler için bir okul açıldı. Önceleri Ermenileri Protestanlığa kazandırmak isteyen misyonerler, öyle büyük bir çaba gösterdiler ki sonuçta 1848’de Osmanlı Devleti Protestanları ayrı bir cemaat olarak resmen tanınmakla kalmadı, Ermeni milleti Gregoryan, Katolik ve Protestan olmak üzere üçe bölündü. Önceleri yalnızca dini eğitim öngören kurumlar giderek laik öğretim yapan highschool’lara (kolejlere) dönüştürüldü. Bunun yanında din eğitimine de devam edildi. Misyonerler, Islahat Fermanı’nın ilanından sonra çalışmalarını daha da hızlandırdı. 1852’de gelen Amerikalı rahip George W. Dunmore, Boston’daki merkeze verdiği raporda

---

⁴⁷ ŞİŞMAN Adnan, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri” Ankara 2006, s.27

⁴⁸ ŞİŞMAN Adnan, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri” Ankara 2006, s.27

⁴⁹ İknur POLAT HAYDAROĞLU, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar”, Ankara 1990, s.127

misyoner çalışmaları bakımında en elverişli yerin Harput Ovası olduğunu belirtmişti. 1810 yılında Boston’da kurulan Amerika’nın dışa yönelik misyonerlik örgütü “American Board of Commisioners for Foreign Missions” 1819 yılında Türkiye topraklarını programına aldı ve giderek artan bir ilgi ile misyonerlerini Osmanlı Devletine gönderdi. İşte rahip Dunmore bu görevlilerden biri idi. Onun verdiği rapor doğrultusunda 1852 yılında Harput’ta bir misyoner istasyonu kuruldu.⁵⁰ ABD’nin Osmanlı Devletine yönelik misyonerlik faaliyetlerini “American Board off Commisioners For Foreing Missions” teşkilatından başka 1868’de kurulan “Woman’s Board of Missions”, Woman’s Board of Missions of The Interior” gibi kadın dernekleri ile “American Bible Society”, “The Near East Relief” örgütü ve “Young Men’s Christian Association”, “Young Women’s Christian Association” cemiyetleri yürütmüştür.⁵¹

Amerikalılar, özellikle 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamiyesi’nin yayınlanmasından sonra okullarının faaliyetlerine devam edebilmesi için ruhsat alması yükümlülüğü gerektiği için istedikleri rahat ortamı bulamadı. Önceleri ruhsatsız ve izinsiz olarak rahatça açtıkları ve faaliyetlerini sürdürdükleri okullara ruhsat alma zorunluluğu ortaya çıkınca yaşadıkları huzursuzluğu hem ülkelerinde dile getirdiler hem de resmi kanallar aracılığıyla Osmanlı Hükümetine bildirerek bu konuda ayrıcalık talep ettiğini belirttiler. Bu konu ile ilgili 1903 tarihli Washington’dan İstanbul’daki Amerika Sefiri Leşman’a gönderilen bir telgraf örneği olan belgede: Okul konusunda Amerikalıların müşkülata düştükleri, oysa bu müesseselerin Osmanlı Padişahına sadık bir şekilde faaliyetlerini sürdürdükleri, çalışanlar arasında da bir fesada yol açacak kimsenin bulunmadığı belirtilmiş, Amerika ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkinin devamı için Amerika Başkanı tarafından gönderilen ve çekilen müşkülâtın kalkacağına inandığı belirtilen bir beyannameden de söz edilmiştir. Bu beyannamede yer alan Amerika Devleti’ne diğer devletlere tanınmış olan imtiyazların tanınmasını isteyen dileğe gelince, önce bu belgeden bir bölümü verelim: “...Reis’in (Amerika Başkanı) 1901 senesinde Fransa’ya ve olvakitten beri Rusya, Almanya ve İtalya’ya bahş buyrulan aynı teminat

⁵⁰ HAYDAROĞLU İlknur Polat, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar”, Ankara 1990, s.128

⁵¹ ŞİŞMAN Adnan, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri” Ankara 2006, s.29

ve müsaadatin Amerika tebaasına ve Amerikalıların müessesatine da teşmil buyrulmasına arzu ve intizar eylediği...”⁵²

Amerikan elçiliği tarafından 400 Amerikan müessesesine ruhsat almak için Maarif Nezareti'ne başvuru yapılmıştır. Maarif Nezareti'nin, gönderilen başvuru cetveline yerel bazı müesseselerinde dahil olabileceğini belirtilerek, bu belgeyi onaylanamayacağını elçiliğe bildirilmesi üzerine Amerikan elçiliği belirttikleri 400 müesseseden sadece 10 Amerikan okuluna ruhsat istediklerini bildirdiler. Bunun yanında 10 okul dışında ruhsat istenmiyor yalnızca onları meşrulaştırmak için ısrar ediyorlardı. Amerikalıların bu 400 müessese üzerinde fazla ısrar etmeyip sadece 10 tanesi için ruhsat istemeleri Amerika ve Türkiye arasındaki ilişkilerin bozulmaması açısından bir jest olarak kabul edilmiş gibi görülmektedir.⁵³

İzmir Uluslar Arası Koleji (International College Smyrna)

Amerikan misyonerleri, İzmir'e 1820'lerde geldi. Misyonerler, Ermeni, Rum ve diğer azınlıkları buradan idare ettiler. Okul, 1891 tarihinde kurulduğunda bir erkek okulu şeklinde düşünüldü ve 18 erkek öğrenci ile eğitim yaşantısına başladı. Okul, kurulduğunda ilk müdürlük görevini yapan kişi Mr. Agop Konstantiniyan'dır. Okulun idare ve yönetim kadroları, misyonerlerin kontrolü ve güdümünde olan Ermenilerdir. Ocak 1886'da okuldaki 5 öğretmen de Ermeni'dir. Bu tarihte okulda 45 öğrenci vardır ve bunların 6'sı yatılıdır. İzmir'de bulunan kız okulunda ise 77 öğrenci bulunmaktadır ve bunların 26'sı yatılı olarak öğrenimlerine devam etmektedir.

1877'de misyoner idare heyetince erkek okulunu yönetmek üzere, aslen İskoç soyundan gelen bir Kanadalı, Rev. James P. MC Naughton İzmir'e atandı.⁵⁴Bu iki okul yeteri kadar gelişince okula hazırlık bölümü de eklenerek yüksek okul derecesine yükseltildi. Orjinal adı”Boys School” iken yüksek okul olunca”Amarican High School for Boys” adını aldı. Bir kaç yıl sonra”Amarican Collegiate Institute” oldu ve en sonunda 1903 tarihinde “International College” yani İzmir Uluslar arası Koleji adını aldı.

---

⁵² HAYDAROĞLU İlknur Polat, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme”, Ankara 1988, s.635

⁵³ HAYDAROĞLU İlknur Polat, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme”, Ankara 1988, s.638

⁵⁴ TOZLU Necmettin, “Kültür ve Eğitim Tarihimize Yabancı Okullar”, Ankara 1991, s. 79-82

1903 Board Teşkilatı yıllık raporundan anlaşıldığı üzere geçen yıla göre öğrenci sayısı 300'e yaklaşmıştır. Aynı yıl kız okulunda 34 yatılı öğrenci bulunmaktadır. Okulda Ermeni ve Rum öğrenciler için kilise toplantıları yapılmakta ve Protestanlaştırma çalışmaları sürdürülmekteydi. Kütüphane ve bilimsel bölümler Board Teşkilatı'nın desteği ile yapıldı. Okula YMCA(Young Man's Christian Association)'nın desteği sürmektedir.29 Haziran 1904 tarihinde Amerikan Koleji mezuniyet töreni yapıldı. Programda Ermenice, Fransızca ve İngilizce etkinlikler gerçekleştirildi.⁵⁵

1903 Yılı Board İzmir İdare Kurulu Üyeleri

Başkan: Papaz Alexander Maclachlan

1.Şube

Papaz Lyman Barlett, İzmir

Papaz R.P. Asha (İngiliz din görevlisi), Buca

Sıdney La Fontaine, Bornova

R. Lee Bolton, İzmir

Richard Whittall, Bornova

C. Wakefield Lowrence, İzmir

2.Şube

Papaz James. P. Macnaughton, İzmir

Papaz L. Le Bouvier (Alman din görevlisi), İzmir

Rufus Lane (Amerikan Konsolosu), İzmir

Douglas Paterson, Bornova

Papaz Xenophon Moschou, İzmir

---

⁵⁵ Özgür YILDIZ, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.43-44

Frank Blacker, Buca

3.Şube

Papaz James Murray, İzmir

Papaz Steinwald(Alman din görevlisi), İzmir

Ezra Johnson Davee, Bornova

Papaz H. Tashjian B. A. , İzmir

S. L. Caldwell, İzmir⁵⁶

İzmir, bu dönemde Protestan Amerikan misyonierlerinin istilasına uğramıştır. Bu misyonierler okulun çalışmalarını yakından takip etmişlerdir. Osmanlı Devleti, bu okullarda sadece eğitim verilmediğini ve misyonierlik çalışmalarını yapıldığından haberdar olduğunu çeşitli belgelerle dile getirdi. Mekteplerde Müslüman talebelerin olduğunu ve bunların din değiştirdiklerinin haber alındığını bildirerek bu konuda araştırma yapılmasını gerekli olduğuna kanaat getirmiştir.

1904 tarihinde 305 öğrencisi olan okulun milliyetlere göre dağılımını şu şekildedir:⁵⁷

Rum: 210

Ermeni: 70

Diğer milletlerden: 25

Bu öğrencilerin 25'i tam yatılı, 14'ü yarı yatılı ve 256 kişi ise gündüzlü olarak öğrenimlerini sürdürmektedir. Okulun amacı yüksek Hristiyan mektebi olmaktır. Board İzmir İdare Kurulu başkanı Papaz Alexander Maclachlan'ın, 1905 tarihinde İzmir Uluslar arası Koleji için düzenlediği raporunda da net olarak belirtildiği gibi okul misyonierlik çalışmalarında bir üs konuma gelmeyi amaçlamaktadır.

---

⁵⁶ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.45

⁵⁷ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.48

1905- 1906 okul döneminde öğrenci sayısı 300 olduğunu görüyoruz. Yatılı öğrencilerin çoğu Makedonya bölgesinden gelmektedir. Misyonerler, Müslüman öğrenci sayısının artmasını memnuniyet verici olarak karşılamaktadırlar. Okulun bu dönemde tam manası ile bir uluslararası kolej niteliği kazanmaya başladığını görüyoruz. Bu duruma özellikle Yunanistan'dan gelen öğrencilerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.1906 tarihinde okul güçlü bir şekilde İzmir'de etkisini göstermeye başladı. Okula olan taleplerin artması üzerine yeni bina gereksinimi ortaya çıktı. Toplam öğrenci sayısı 334 olmakla beraber bu öğrencilerin 200'ü kolej kısmında, 134'ü ise hazırlık sınıfında bulunmaktadır. Öğrencilerin milliyetlerine göre dağılımı şu şekildedir:⁵⁸

Rum: 240

Ermeni: 60

Yahudi: 13

Müslüman: 12

Farklı Avrupa Milletlerinden: 9

Amerikan misyoner okulunda 1906 yılı içinde dini çalışmalar sürdürüldü. YMCA etkili olarak çalışmalarına devam etti. İncil dersleri yapıldı ve yatılı öğrenciler için Pazar sabahlarında kilise hizmetleri yapıldı. İnanç ve ahlakla ilgili düzenli toplantılar yapıldı. İzmir Uluslararası Koleji'nde kurumun ilerlemesi için personel etkili olarak çalışmakta ve öğretmenler bu konuda hassas davranmakta idi.

1907 tarihinde okul, 17 yıldan beri sürdürdüğü eğitim hayatında misyonerlere göre büyük ilerleme gösterdi. Öğrenci sayısı 336 olmuş,23 öğretmen (profesör öğretici) görev yapmaya başlamıştı.336 öğrenciden neredeyse %60'ı İzmir dışından gelmekteydi. Okul, iş ve profesyonel hayatta önemli bir yer edinmişti. Misyoner 1907 yılı raporuna göre: Okul, Ege Denizi, adalar, Yunanistan ve Avrupa eyaletlerini kapsayan geniş bir alana hitap etmektedir.

1908 raporları incelendiğinde İzmir'de kızlar için Yüksek Okul, Anaokulu ve Uluslararası Kolej'in faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Uluslar arası Kolej'in

---

⁵⁸ YILDIZ Özgür,"Anadolu'da Amerikan Okulları",İstanbul 2011,s.50

tüm faaliyetleri okul yöneticileri tarafından Bostan'daki merkeze aktarılmaktadır.1908 yılında da Uluslararası Kolej'e Board Teşkilatı'nın mali desteği sürmektedir.⁵⁹

1909-1910 tarihleri arasında İzmir Uluslararası Koleji'nin kayıtlı 322 öğrencisi bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 200 tanesi kolej bölümünde, 110 tanesi hazırlık bölümünde, 12 tanesi de özel öğrenci statüsünde bulunmaktadır. Bu dönmedeki öğrencilerin milliyetlerine göre dağılımı şu şekildedir:

Rum: 220

Ermeni: 50

Müslüman: 22

Yahudi: 12

Diğer Milletlerden: 18

İzmir Uluslararası Koleji ders programında genelde ticaretle ilgili dersler ağırlıktadır. Cebir, geometri dersleri zorunlu olup psikoloji ve botanik dersleri zorunlu dersler arasından çıkartılmıştır. Bunun yanında din, müzik, edebiyat ve atletizm ile ilgili sosyal organizasyonlar düzenlenmiştir. Okulda öğrencilerin futbol oynaması için bir saha mevcuttur.1910 tarihinde Okul kütüphanesinde 500 cilt kitap mevcuttur.⁶⁰

1 Temmuz 1912-30 Haziran 1913 tarihleri arasındaki 22. İzmir Uluslararası Koleji'nin raporunda Basmane'deki eski binada bulunan yeni kampüse nakledildi. Basmane'de bulunan İzmir Uluslararası Koleji binası misyonerlere dar gelmeye başlayınca şehir dışında bir yer almaya karar verildi. Arazi için Emiriye'den bir yer satın alındı ve buraya bina inşası için Amerikan Misyonerleri tarafından ruhsat istendi. Osmanlı Devleti şehir dışında olduğu için bu okul binasına ruhsat verdi ve okul arazisinin vergilendirilmesi kararını aldı. 1912 yılı içinde yeni kampüsün iyice gelişmesi nedeniyle misyonerler okulun ilkel dönemden gelişmiş döneme geçtiğini ifade ettiler. Balkan Savaşları nedeniyle okulda bulunan Rum ve Türk öğrenciler

---

⁵⁹ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.51-52

⁶⁰ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.52-54-55

arasındaki ilişki bozuldu. Misyonerler, askeri otoritelerin ve Osmanlı Hükümetinin okul çalışmaları takip etmesinden rahatsız oldular. Bu dönem içerisinde okul için diğer önemli bir gelişme ise bir Türk öğretmenin Board Teşkilatı tarafından okulda çalıştırılmasına karar verilmesidir. Okulun eski öğrencilerinden Sabri Süleyman'ın bu pozisyona getirilmesini Board Teşkilatı uygun bulmuştur.⁶¹

1914 yılı içinde İzmir Uluslararası Koleji için önemli olaylardan biri de açılış töreninin gerçekleşmesidir. 15 Ocak 1914 öğleden sonra kampüsün yeni binası için açılış töreni düzenlendi. Kampüsü Aydın Valisi General Rahmi Bey, özel misafir olarak açtı. İzmir Başpiskoposu, İzmir İngiliz Konsolosu, Amerikan Konsolosu, İstanbul Kız Koleji Başkanı Dr. Patrick, Anadolu Koleji Başkanı Dr. White ve Batı Türkiye Misyonu Misyoneri Papaz Charles Rigs'de açılışta hazır bulunmuştur. Yeni binanın açılması nedeniyle Mart 1914'te İzmir Uluslararası Koleji için kampüs hakkında bilgiler veren ve okul resimlerinin bulunduğu belgeler hazırlanmıştır. Aynı yıl içinde İzmir Uluslararası Kolejde Amerikan Kolejleri toplantısı düzenlendi. Bu konferans, Amerikan Okullarının sıkı bir işbirliği içinde olduğunun göstergesidir.⁶²

18 Eylül 1914 tarihli belgede Uluslararası Kolej'in faaliyetlerinin sürdüğü görülmektedir. Okul yönetimi ile Osmanlı Hükümeti arasında kriz yaşanmaktadır. Misyonerler hükümetin Müslüman öğrencilerin okulda eğitim almalarına izin vermeyeceğinden endişelidir. Okul öğrencilerinin sayısı 200'e düşmüştür. Misyonerler, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle okul personeli ve öğrencileri için endişe duymaktadır. Personel ve öğrencilerin sıkıntıya düştüğü durumlarda hemen Amerikan elçisini devreye sokmaktadırlar.

Birinci Dünya Savaşı sırasında da İzmir ve dış istasyonlarda Amerikan misyonerleri eğitim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Dâhiliye belgelerine bakıldığında; 1914 yılında İngiliz tebaasından İzmir'e mukim Misyoner James tarafından 327 tarihli ferman-ı âli mucibince Karahisar'da kendi arsası üzerine tesis edilmiş zükur ve inasa mahsus mektep bulunduğu ve burada bir Ermeni Protestan mektebi olduğu, muallimlerinin tebaayı Osmaniye'den olduğu ve mektebin Amerikan mektebi olduğu beyan edilmiştir.⁶³

⁶¹ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.59-60

⁶² YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.66-67

⁶³ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.70

19 Haziran 1915 tarihinde Alexander Maclachlan İzmir Uluslararası Koleji için bir rapor düzenledi. Birinci dünya Savaşının devam ettiği bu dönemdeki olumsuz koşullardan okul çalışmalarından etkilendi. Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasıyla okul binasının bir bölümü askeri amaçlar için kullanıldı. Öğrenci sayısı ise dönem ortasında 180'e düştü.1915 yılı içinde okul için bir ferman geldi ve bu fermanda yabancı kurumların Osmanlı İmparatorluğu'nun garantisinde olduğu bildirildi. Bu fermanda aynı zamanda okulun bina vergisinden muaf tutulacağı ifade edildi.

Osmanlı Devleti'nin Almanya ile birlikte savaşa girmesi nedeniyle Osmanlı Hükümeti, İzmir Uluslararası Arası Koleji'ndeki İncil ve İbadet faaliyetlerini yeniden gözden geçirme gerekliliği duydu. Bu gelişmeler doğrultusunda İzmir Valisi, İzmir Uluslararası Kolej müdürünü dini konularda uyardı. Okul idaresi de din konusundaki yaklaşımları hakkında İzmir Valisine 6 maddelik bir rapor sundu. Bu rapora göre:

- 1- Öğrencilerimiz bizi tercih etmek konusunda özgürdür.
- 2- İlanlarımızda şapel ve İncil derslerinin zorunlu olduğu vurgulanır.
- 3- Kayıtlarımızda bu kuralları tüm öğrencilerimiz gönüllü kabul eder.
- 4- Dini temel alan bir eğitim elzemdir. Dinin eğitimimizde İsa ve Hıristiyanlık öğretileri ön planda gelir.
- 5- Bu imparatorluğun tüm Amerikan kurumlarında bu prensipler idare ve kuruluşta hariç tutulamaz.
- 6- Bu kurumlarımız hükümet ve imparatorluk fermanının garantisindedir. Bu nedenle şimdi bu konularda zorlama ve yargılama yapılamaz.⁶⁴

Okul yönetiminin raporundan anlaşıldığı üzere okul özel paralı bir okuldur ve öğrenciler okulu seçmekte özgürdür. Hıristiyanlık ile ilgili derslerin verildiğini okul idaresi baştan söylemektedir. Fermanlar ile de okulda yaptıkları eğitimin garantisini aldıktan sonra “bu konuda zorlama ve yargılama istemiyoruz” şeklinde düşüncelerini açıkça ifade edebilmektedirler.

Birinci Dünya Savaşından önce öğrencilerin çoğunluğunu Rumların oluşturduğu okulda, Cumhuriyet döneminde Türk öğrencilerin sayısı artmıştır. 1923

---

⁶⁴ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.72

yılında toplam 30 öğrencinin 27'sinin Türk olduğu görülmüştür. 1927'de toplam öğrenci sayısı; 260'ı Türk olmak üzere 268'e çıkmıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra okulun öğrenci sayısı 275'e ulaşmıştır. Okul, New Yorklu hayırsever Bayan John Kennedy'nin 25.000 dolarlık bağışı ile satın alınan yeni yerinde modern bir binaya kavuşmuştur. Okul, 1924 yılına kadar çalışmalarını sürdürdü. 31 Mart 1934 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bu okullarda sıkı denetim yapması üzerine okul kapatılmıştır.⁶⁵

3.2.6.Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir'deki Alman Mektepleri

Osmanlı İmparatorluğu'nda, İzmir'de biri kız, biri erkek olmak üzere 2 okul, 1 yetimhane, 1 kabristan ve 1 arsa ile rahip ikametgâhı bulunmaktaydı.

1-Alman Kız Okulu

Bu okul, Diakonissen (Keiserswerther Diakonissen) cemaati rahiplerine ait olduğu bilinmektedir. Zühdü Paşa'nın defterinde 1894-1895 bu okulda 85 öğrencinin bulunduğu görülmektedir. Otto Kley, I. Dünya Savaşı başlarında okulda 170 kız öğrencinin okuduğunu yazmaktadır.

2- Alman Erkek Okulu

Bu okulun sadece belgelerde ismi geçmektedir. Otto Kley ve W.Blankenburg, bu okulun Alman demiryolu okulu olduğunu bildirmektedir.

3-Alman Yetimhanesi

Bu yetimhanenin yine Diakonissen cemaati rahiplerine ait olduğu belgelerde görülmektedir. Ayrıca Otto Kley, bu yetimhanede I. Dünya Savaşı öncesinde 150 öğrenci bulunduğunu belirtmektedir. Alman yetimhane okulunun kuruluşunun 18 Eylül 1893, kurucusunun ise Doktor Eiselhoff olduğuna dair bilgi mevcuttur.⁶⁶

---

⁶⁵ YILDIZ Özgür, "Anadolu'da Amerikan Okulları", İstanbul 2011, s.84

⁶⁶ ŞİŞMAN Adnan, "XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri" Ankara 2006, s.323

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE İZMİR’DE FAALİYET GÖSTEREN AZINLIK ve YABANCI OKULLAR

4.1. Cumhuriyet Döneminde İzmir’de Faaliyet Gösteren Azınlık Okulları

Yahudi Okulları

Yunan işgalinin ardından Yahudi mektepleri dışında hiçbir Rum ve Ermeni mektebi açılmamıştır. Cumhuriyet devrinde Rumların kilise ve mektep binaları Maarif Vekâleti’ne devredildi.

TABLO 4.1 1922-1923 Ders Yılında Faaliyet Gösteren Yahudi Okulları

Mektepler	Sınıfı	Dersane	Semti	Mektep Binasının Bağlı Olduğu Yer	Mektebin Ait Olduğu Yer	Mektebin Kuruluşu
Musevi Muhtelit Tali Mektebi	11	-	Karataş	Musevi Cemaatine	Vilayete	1914
Şumvel Perpinal (?) Muhtelit İptidai Mektebi	4	4	Hahambaşı	Musevi Cemaatine	-	1909
Alliance İsrâéliti Erkek Rüşdiye Mektebi	6	6	Sadullah Efendi	Musevi Cemaatine	-	1873
Musevi Muhtelit Sibyan Mektebi	3	2	Hurşidiye	Musevi Cemaatine	-	1894
Musevi Erkek Yetimhane Mektebi	6	6	Hurşidiye	Musevi Cemaatine	-	1871

Cumhuriyet devrinde Musevi mekteplerindeki Türkçe derslerine Türk muallimler tayin edildi. 1924 yılında Musevi Yetimhane Mektebi'ne bir şube sınıfı açıldı. Bu sınıfın sorumluluğu Osman Bey'e verildi. Şumuel Perpinal(?) Mektebi'nin Müdürü, Maarif Müdürü'nün direktiflerine uymadığı için kapatıldı. 1927-1928 yılında İzmir'de 2 erkek, 1 kız, 1 muhtelit olmak üzere Yahudi mektebi sayısı dörde düşmüştür.

TABLO 4.2. 1922-1923 Ders Yılında Faaliyet Gösteren Yahudi Mektepleri

MEKTEPLER	EĞİTİM SÜRESİ	ÖĞRENCİ MEVCUDU	ÖĞRETMEN MEVCUDU
Keçeciler Muhtelit Mektebi	5	408	15
Keçeciler Erkek Mektebi	5	219	8
Keçeciler Yetim Mektebi	5	422	13
Merkezde: Karataş Muhtelit Mektebi	5	286	10

Yahudi okullarının 1941 yılında İzmir'deki mevcudu üçe inmiştir. Bunlar Karataş Musevi Muhtelit, Keçeciler Musevi Yetim Erkek ve Keçeciler Musevi Mektepleridir. Bu yıllarda Türkiye'deki 7 Musevi mektebinin dördü İstanbul'da, üçü İzmir'de bulunmaktadır. İzmir'deki okulların ikisi ilkokul, birisi lise seviyesindeydi.¹

4.2. Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Faaliyet Gösteren Yabancı Okullar

4.2.1. Cumhuriyet Döneminde, İzmir'de Amerikan Okulları

4.2.1.1.İzmir Uluslararası Koleji (International College)

Okul, Amerikalı misyonerlerin İzmir'de açtığı önemli bir Kolejdir. 1891 yılında ortaöğretim seviyesinde (secondary school) bir okul olarak açıldı.² 1903 yılında yüksek okul olarak düzenlenen okulun amacı erkek çocuklara ve gençlere

¹ TUTSAK Sadiye, "İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler", Ankara 2002, s.383-384

² Süleyman BÜYÜKKARCI, "Türkiye'de Amerikan Okulları", Konya 2004, s. 303

Hıristiyanlık ilkelerine bağılı dil, sanat ve bilim eğitimi vermektir. Okulun eğitim süresi, dördü hazırlık, dördü yüksek bölüm olmak üzere sekiz yıldır.

Milli Mücadele sonrası İzmir’de bulunan Rumların çoğı Yunanistan’a göç etti. Uluslar arası kolej bu gelişme üzerine daha küçük yaştaki öğrenci gruplarına hizmet vermeye başladı. Bunların çoğı Müslüman Türk öğrencilerdi. Böylece Birinci Dünya Savaşı’ndan önce öğrencilerin çoğunluğunu Rumların oluşturduğu okulda, Türk öğrencilerin sayıları arttı. 1923 yılında toplam 30 öğrencinin 27’sinin Türk olduğu ifade edilir. 1927’de okulun toplam öğrenci sayısı 260’ı Türk olmak üzere 268’e çıkmıştır. Okul, 1923’te akşam dersleri başlatmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin politikasıyla işbirliği yaptı. Bu dersler halk eğitimini daha da hızlandıran milli programın bir bölümü olarak 1931’e kadar sürdü. Bu dönemde uluslar arası kolej dört bölümden oluşuyordu. Hazırlık kısmında, İngilizce bilen erkek öğrencilere ileri seviyede eğitim veren yüksek bölüm ile bu dili öğrenmek zorunda olanlar için iki ya da üç yıllık alt bölüm mevcuttu.

Kolej tarım ve ticaret diplomalarının yanı sıra yüksek lisans diploması da veriyordu. Kolej Çiftliği’nde pratik eğitim ve tatbikat da hala sürüyordu. Burası Yakınoğı Vakfı tarafından finanse edilen Anadolu Kırsal Hayat Enstitüsü ile bağlantılıydı. Dördüncü büyük kısım, 1929’da kurulan Türk Araştırmaları Enstitüsüydü. Uluslararası kolejde ve onun öncüsü olan eski kurumlarda 35 yıllık hizmet veren Dr. MacLachlan 1926’da müdürlükten emekli oldu. Onun yerine müdür olarak damadı Cass Arthur Reed atandı. Pamona Kolej’den ve New York’taki Union Teoloji Fakültesi’nden mezun olan Reed, Harvard Üniversitesi Eğitim Yüksek Lisans Okulu’nda doktora yapmıştı 1912’den beri neredeyse sürekli olarak Uluslararası Kolej’de bulunuyordu. Dolayısıyla kurumun imkânlarına ve problemlerine aşinaydı.

ABCFM, Uluslararası Kolej için yılda yaklaşık 20.000 dolar ayırabiliyordu. Ancak bu miktar okulun savaş sonrası ekonomik durumunu karşılamada yetersiz kalıyordu. Dr. MacLachlan daha 1919 tarihinde kolejin devredilmesi isteğinde bulunmuştu:

...Mütevelli Heyeti'nin isteği ve arzusu ABCFM'den doğrudan ya da dolaylı olarak tamamen bağımsız olmak yönündedir. Fakat bu heyetin içerisine bir ya da iki tane Board'un kapasiteli adamı dâhil edilir.³

Dr. MacLachlan, American Board'ın kolejin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kaynaklara sahip olmadığını anladığı gibi, Karar Komitesi'nin de İzmir'deki okul için para toplamaya ayıracak vakti bulunmadığını da fark etmişti. Fakat Uluslararası Kolej, Dr.Reed'in başkanlığında kendisini ABCFM'den yarı bağımsız hale getiren bir mütevelli heyetine kavuştu.⁴

Okul 1929'da Amerika'da başlayan ekonomik buhran nedeniyle mali sıkıntı yaşadı. Kolej yönetimi 1 Temmuz 1932'de öğretmen maaşlarında %25, öğretim üyelerinin maaşlarında %20, diğer okul personelinin aylıklarında da %10 kesintiye gideceğini ilan etmek zorunda kaldı. Türk Hükümeti de dünyadaki mali krizden etkilendiğinden yeni ağır vergiler koydu. Kısa süre sonra kolejin burslu öğrencilere tahsis edeceği hiçbir kaynağı kalmadı. Ödeme sırası gelmiş ders ücretlerini toplamak gittikçe zor bir hal aldı.

Diğer okullarda olduğu gibi, okulun bütçesi öğrenci ücretleri ve dış yardımlar sayesinde oluşturuluyordu. 1932 yılında 44.539 lira olan toplam gelirin 36.766 lirası öğrencilerden alınan ücretlerle sağlandı. Aynı yıl okulun giderlerinin gelirinden fazla olduğu dikkati çekmiştir. Okulun yaklaşık 44.000 lira olan gelirine karşılık 100.000 lira gideri olduğu görülmektedir. Okul harcamalarının büyük bir kısmını öğretim elemanlarına verilen maaşlar oluşturmaktadır.

Türk Hükümeti 1925 yılında Uluslararası Koleje üç şartı kabul ettikleri takdirde faaliyetlerine devam edeceğini bildirdi. Bunlardan birincisi, kurumun Türk Hukukuna uyması ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlilerinin teftişine açık olması. İkincisi, bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerinin seküler olması. Üçüncüsü ise, Türk coğrafyası, Türk dili, edebiyatı ve tarihi dersleri (sonradan yurttaşlık dersi de) bakanlığın tayin ettiği eğitimciler tarafından bütün öğrencilere Türkçe olarak verilmesi idi. Yeni düzenlemeler sonrası Kolej Hazırlık Okulundan alınan diplomalar

---

³ Frank A.STONE, "Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları", İstanbul 2011 s.351-352

⁴ STONE Frank A, "Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları", İstanbul 2011 s.353

artık genel Türk liselerinde verilen diplomalardan daha yüksek sayılmadı. İstanbul Üniversitesinde eğitimlerine devam etmeyi arzulayan Uluslararası Kolejin akademi bölümü mezunları, yalnızca Türkçe yapılan giriş imtihanları ile karşılandı.

Maarif istatistiklerinde 1932-1933 ders yılında okuldaki toplam öğrenci sayısı 196 olarak belirtilmektedir. Bu öğrencilerin 113'ü gündüzlü, diğerleri ise yatılıdır. Aynı yıl okulda 25'i erkek toplam 31 öğretmen görev yaptı. Bir öğretmene yaklaşık 6 öğrencinin düştüğü okulun müfredat programı, American Board okullarının izlediği programın benzeridir. Zira Maarif Vekâleti, Talim Terbiye Dairesi'nin aldığı kararlarla bu okulların müşterek Yönetmelik ve Müşterek Müfredat Programları'nın birlikte incelemiş ve daha sonra Vekâlet Yüksek Makamına onaylamak üzere sunmuştur. Bu inceleme sonucunda uygun bulunan programlar hemen uygulamaya konulmuştur. Bunun yanında okulda Türkçe kültür dersleri ile İngilizcenin ön plana çıktığı kabul edilebilir.⁵

1933 yılı sonbaharında meydana gelen bir hadise yabancı okullarla ilgili endişeleri arttırdı. Mehmet Timuçin adlı bir öğrenci, Uluslararası Kolej öğrencilerini 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için düzenlenen resmigeçit töreninde yürümekten vazgeçirmeye çalıştı. Onun bu boykotu amacına ulaşmadı ama Okul Müdürü Reed, Mehmet Timuçin adlı öğrencinin cezalandırılması gerektiğine inanıyordu. Çünkü onun bu eylemleri okulun geleceğini tehlikeye sokmuştu. Türk öğretmen kadrosu ise bu bu hezimetin bilfiil ceza için yeterli olduğunu düşünüyordu. Okul Müdürü Reed, Mehmet Timuçin'in okuldan uzaklaştırılmasında ısrar edince diğer öğretmenlerde bu cezayı kabul ettiler. Bu olayın görünen nedenlerinin altındaki en önemli husus kolejin yabancıların himayesinde olması ve misyonerlikle bağlantısından duyulan hoşnutsuzluktu. Uluslararası Kolej'deki pek çok Türk öğrenci Amerikalıların tavırlarından hoşlanmıyordu. Bu öğrenciler onlara Türk değerlerine duyarsızlarmış gözüyle bakıyorlardı. Okulun idaresinde ve okul politikaları hazırlanırken Amerikalıların daha büyük bir paya sahip olmaları bu rahatsızlığı arttırıyordu. Okul öğrencilerinden 42 kişi “ya Timuçin yeniden okula alınır, ya da hep birlikte okuldan ayrılırız” diye talepte bulununca olay daha da çıkmaz bir hale geldi. Öğrenciler talepleri kabul edilinceye kadar derslere girmeyi reddettiler. Öğrencilerin grevi dört gün sürdü. Yerel gazetelerde çıkan makalelerde

---

⁵ BÜYÜKKARCI Süleyman, “Türkiye’de Amerikan Okulları”, Konya 2004, s. 304

bu olayın daha da büyümesini sağladı. Sonunda Müdür Reed bu olayın çözümünü Türk yetkililerine havale etti. ⁶

İzmir Uluslararası Koleji, Türk Hükümeti'nin yabancı okullar karşısındaki kararlı tutumunun yanında 1929'da başlayan Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle maddi açıdan sıkıntıya düştü ve 31 Ağustos 1934 tarihinde kapatıldı.⁷

Cumhuriyet Dönemi'nde İzmir'de iki Amerikan Koleji vardı. Kızıllıçullu'da Amerikan Erkek Koleji ve Göztepe'de Amerikan Kız Koleji. Bu okullar Yunan işgalinin ardından 1922-1923 ders yılında eğitime başladı.1934 yılında Kızıllıçullu Amerikan Erkek Koleji kapandı. Geriye sadece Göztepe Amerikan Kız Koleji açık kaldı.⁸

4.2.1.2. İzmir Amerikan Koleji (American Collegiate Institute)

İzmir'de bulunan en eski özel eğitim kurumu ve en eski lisedir. İlk kurulduğu yıllarda sadece kız öğrencilerin öğrenim gördüğü okulda 1986 tarihinde erkek öğrencilerin de kabul edilmeye başlamasıyla karma eğitime geçilmiştir. Okulun eğitim dili İngilizcedir. İzmir Amerikan Koleji, ECIS ve CIS tarafından akredite edilmesiyle beraber öğrencilerine IB diploma programı vermektedir. İzmir Amerikan Koleji'ne ait genel bilgiler:

Okulun Sloganı: Öğrenmek için katıl, hizmet için ayrıl.(Enter to Learn, Depart to Serve)

Okulun Kuruluş Tarihi:1878

Okulun Türü: Yabancı dille öğretim yapan özel lise

Okulun Bulunduğu Yer: Göztepe, İzmir

Okulun Müdürü: Todd R.Cuddington

Okulun Eğitim Dili: İngilizce, Türkçe

---

⁶ STONE Frank A, "Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları", İstanbul 2011 s.354-355

⁷ SEZER Ayten, "Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar", Ankara 1999, s.77-78

⁸ TUTSAK Sadiye, "İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler", Ankara 2002, s.386

Okulda Öğretilen Yabancı Diller: Almanca, Fransızca ve İspanyolca

Okulun Toplam Öğrenci Sayısı: 1501

Okulda Eğitimi Verilen Alanlar:

- Türk Dili ve Edebiyatı
- Sosyal Bilimler
- İngilizce
- Matematik
- Fen
- Yabancı Diller
- Beden Eğitimi
- Sanat
- Bilgisayar

Okulun Faaliyet Gösterdiği Fiziki Binalar:

- Shepard Spor Salonu
- Parsons, Hill Fen, Bristol, Beacon, West ve Taner binaları
- Blake Kültür ve Tiyatro Merkezi
- Okul Kantini
- Greene adı verilen İdari bina
- Amfitiyatro
- Naomi Foster Kütüphane Medya Merkezi

Okul Yönetimi: Okul, biri Amerikalı diğeri Türk müdür başkanlığındaki bir kurul tarafından yönetilmektedir. Okul Müdürü Todd R. Cuddington, Türk Müdür Başyardımcısı ise Anet Gomel'dir. Okulda Lise hazırlık ve Lise 1 sınıflarından sorumlu yönetici Müdür Yardımcısı Kıvanç Peşteli, Lise 2, Lise 3 ve Lise 4. Sınıflardan sorumlu Müdür Yardımcısı ise Didem Erpulat'tır.

Okula Öğrenci Kabulü: 8 yıllık eğitime geçilmeden önce ilkokuldan sonra yapılan Özel Okullar Sınavı ile öğrenci alan kabul eden İzmir Amerikan Koleji, yeni düzenleme ile ortaokuldan sonra yapılan sınavla öğrenci kabul etmektedir.

Okuldan Mezun Olan Öğrencilerin Başarı Durumları:

İzmir Amerikan Koleji'nden mezun olan öğrenciler, yurtiçi ve yurtdışındaki üniversitelerde öğrenimlerine devam etmektedir. Okuldan mezun olan öğrencilerden Üniversiteye giriş ve yerleştirme sınavlarında dereceye girenler olduğu gibi yurtdışında Harvard University, MIT, Standford University, Caltech, Yale University, New York University, London School of Economics, London School of Arts, King College, McGill, University of Chicago, Brown University, Cornell University, Northwestern University, Babson College, Tufts University, Georgetown University, University of Sidney, Economy University of Smyrna, South Dakota Tech, UCLA ve Berklee College of Music gibi üniversitelerden kabul gören ve derece ile lisans diplomalarını alanlar da bulunmaktadır.

İzmir Amerikan Koleji, 2005 tarihinde TÜBİTAK'ın gerçekleştirdiği güneş enerjisi ile çalışan araba yarışmasına katılmış tek lisedir. Okul CIS VE ECIS tarafından akredite edilmiş Türkiye'deki ilk, İzmir'deki tek okul olma özelliğine sahiptir.

4.2.2. Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Fransız Okulları

İzmir'in Yunan işgalinden sonra 1922-1923 ders yılında Blaviste'de Fransız İptidai Mektebi ile Karşıyaka'da Dames de Sion Rüşdiye Mektebi açılmıştır. Fransız İptidai Kız Mektebi sadece gündüz, Dames de Sion Mektebi yatılı ve gündüz eğitim veriyordu. 1926 yılında Fransız Mektebi'nin sayısı dördü bulmuştur. Karşıyaka'nın Dilmaç sokağında Fransız Freres Mektebi, Karşıyaka'nın Muradiye sokağında Fransız Erkek Ferer Mektebi, Alsancak'ta bulunan Fransız Sen Jozef Mektebi ve Buca'da Mustafa Kemal sokağında Yedi Kızlar Fransız Mektebi vardı. Fransız Sörleri 1928 yılında Göztepe'de bir Fransız Mektebi açmak için teşebbüste bulundu. Hatta talebe kayıt ve kabul muamelelerine başlanmıştı. Fakat iki sene kapalı olan bir okulun nizamnamesi gereğince açılmayacağı için izin verilmedi. Ders yılı içinde Karşıyaka'daki Dames de Sion Mektebi müdür ve idarecileri, maarif idaresine karşı başıbozuk tavırlarda bulunmuştu. 1928-1929 ders yılında Maarif Eminliği'nin mektebe tayin ettiği üç Türkçe muallimin görevine keyfi olarak son verildi. Maarif Vekâleti tarafından yapılan teftişte Dames de Sion Mektebi'ndeki Sör Ome, Sör Lüsyen ve Sör Maksimilyan'ın görevlerine son verilmesi bildirildi. Bu üç kişinin vazifesine son verilmemesi üzerine Dames de Sion Mektebi, 14 Kasım 1928

tarihinde kapatıldı. Okulda yatılı okuyan 20 talebe ailelerinin yanına gönderildi. Gündüz eğitimi gören 200 kadar talebe başka okullara dağıtıldı. Karşıyaka Sen Polikard Erkek Mektebi, 1934-1935 ders yılında valiliğe gönderdiği bir yazıda okulun kapatılacağını bildirdi. Bu ders yılı içinde Kançeşme’de bulunan bir Fransız mektebi de kapanmıştır.

TABLO 4.3. Fransız Okullarının 1933-1934 Yılları Arasındaki Durumları

YILLAR	OKUL	ÖĞRETMEN	ÖĞRENCİ	MEZUN
1932-1933	5	45	372	17
1933-1934	5	33	354	12
1934-1935	5	39	271	17
1935-1936	3	22	203	14
1936-1937	3	22	214	23

Daha sonraki yıllarda İzmir’de iki Fransız Okulu kalmıştır. Bunlar, Gündoğdu’daki Fransız Hastanesi içinde bulunan Gündoğdu İlkokulu ve Alsancak Sen Jozef Erkek Ortaokulu’dur.⁹

İzmir Saint- Joseph Lisesi

17. yüzyılda ünlü Fransız din adamı Vincent de Paul tarafından kurulmuş olan Lazaristler, Bab-ı Ali’nin hemen yakınında bulunan Fransız Elçiliği’ni isteği üzerine, cemaatleri 1773 yılında kapatılan Cizvitlerin yerini aldı. Frerlerin oluşumuna bakacak olursak:1651 tarihinde Fransa’nın Reims kentinde doğan Jean Baphiste de la Salle ömrünün kırk yılını yoksul çocukların eğitimini sağlayacak parasız okulların açılması için harcadı. Bu amaçla tüm yaşamlarını çocukların parasız olarak eğitilmesine adanmış olarak bekâr erkeklerden oluşan bir topluluk kurdu. Adını kuruluş felsefesinden alan Frères des Ecoles Chrétiennes’in (Hıristiyan Okulları Kardeşleri) doğuşu bu şekilde gerçekleşti. Sonraki dönemlerde üstlendikleri görevlerdeki çeşitliliğe rağmen Ferler bu ismi özenle korudular.¹⁰

⁹ TUTSAK Sadiye, "İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler", Ankara 2002, s.384-385-386

¹⁰ MICHEL Frère Ange, "Saint-Joseph’in Öyküsü (1870-1923)", C.I, İstanbul 2002, s. 12

Frerler, bazı kaynaklara göre Cizvitlerin bir kolu olarak anılmaktaysa da bu bilgi doğru değildir. Cizvitler, her dönemde uç düşünceleri savunan bir tarikat oldu. Bu nedenle de onların düşüncelerini paylaşmayan tarikatların hedefi konumunda oldular. Yerel yetkililer tarafından kapatılmaları ya da etkisiz duruma getirilmelerine rağmen her defasında çalışmalarını yeniden sürdürmeyi başarmışlardır. Örneğin 1983’de üye sayısının azalması nedeniyle Türkiye’yi terk eden Tarikat, daha sonra yeniden Ankara’da etkinliklerini sürdürmeye başladı. Bir zamanlar Saint-Benoit Koleji’ni yer edinmiş olan İstanbul’daki Cizvitlerin yerini günümüzde Lazaristler almış bulunmaktadır.

Frerler ise Cizvitler ve Lazaristler gibi rahip veya din adamı değildir. Bir Freri kilise kürsüsünde Hristiyan Cemaati’nin ayinini yönetirken görmek söz konusu değildir. Din bilim sözcükleri ile “ Cizvitler ve Lazaristler ruhban sınıfına mensuptur. Frerler ise laikdir.” Bunun yanında dinsel tarikatların Süperyör Jeneral’leri Vatikan’da oturmazlar. Frerlerin genel merkezi 44 hektarlık küçük bir yüzölçümüne sahip olan Vatikan Devleti’ne üç kilometre uzaklıktaki Aurélia Caddesi’ndedir.¹¹

Frerler, 1841 tarihinde aldıkları çağrı üzerine Lazarist rahiplerin yönettiği İzmir’deki okula, küçük sınıfların eğitimini sağlamak için beş kişilik bir grup halinde geldi.¹² Söz konusu okul binası günümüzde Büyük Efes Oteli’nin karşısındaki Ticaret Lisesi binasıdır. İzmir’de bulunan Frerler, 1872’de uzunluğu 40 metre ve genişliği 28 metre olan bir taraftan Gül Sokağına, diğer taraftan Tiyatro Sokağına bakan bir arsa satın aldılar. Frerler, kendi okullarını eski bir binada açtılar. Gül Sokağının o dönemdeki yerini tespit etmek zordur çünkü 1922 yangınından sonra İzmir’in imarı tamamıyla değişmiştir. Ancak Frerlerin aldığı bu arsanın Cumhuriyet Meydanı ile Montrö Meydanı arasında olduğu ve Fuar kapısından denize daha yakın olduğu söylenebilir.

1878 tarihinde eğitime daha uygun yeni bir binanın inşaatına başlandı. 1880’de yapımı tamamlanan bu yeni binaya taşınıldı ve okula Saint-Joseph adı verildi. Frerlerin pedagoji alanındaki tecrübeleri bu okula müracaat eden öğrenci sayısının artmasına ve yeni okulların açılmasına neden oldu. 1897 tarihinde biri Saint-Joseph Lisesi, bir diğeri Punta’daki (Alsancak) Saint- André adında bir çıraklık

¹¹ MİCHEL Frère Ange, "Saint-Joseph'in Öyküsü (1870-1923)", C.I, İstanbul 2002, s. 14-15

¹² MİCHEL Frère Ange, "Saint-Joseph'in Öyküsü (1870-1923)", C.I, İstanbul 2002, s. 14

okulu olmak üzere İzmir’de dört Fransız okulunda 765 öğrenciye eğitim verildi.1899’da İzmir’deki Fransız okullarının sayısı 6’ya bu okullardaki öğrenci sayısı ise 827’ye ulaştı. Ancak Saint-Joseph Lisesi dışındaki diğer okullar küçük mahalle okulları ve öğrencileri parasız okutan kuruluşlardır.

1914’te Birinci Dünya Savaşı başlayınca İzmir’deki Fransız okulları kapandı.1915 tarihinde Osmanlı Hükümeti’nin emriyle Frerler Türkiye’den ayrılarak Fransa’ya döndüler. Bu dönemde Saint-Joseph Lisesi bir Türk Okulu olarak eğitim faaliyetlerine devam etti.1918’de Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile okul binaları yeniden Frerlerin hizmetine verildi ve 5 Mart 1919’da Saint-Joseph’in bazı sınıfları açıldı. Frerler bu okul dışında Göztepe, Karşıyaka, Alsancak ve Saint-Jean Katedrali’nin yanında olmak üzere dört okul daha açtılar.

22 Eylül 1922’de İzmir’de çıkan bir yangın neticesinde Saint-Joseph Lisesi tamamen kullanılamaz bir hale geldi.1922 ‘de çıkan İzmir yangını sonrası İzmir’deki Fransız okullarından sadece Punta Mahallesindeki Saint- André çıraklık okulu ile Göztepe ve Karşıyaka’daki okullar sağlam kalır. Frerler, yangın söndürülünceye kadar körfezde demirlenmiş Jean-Bart kruvazöründe kaldılar ve yangın söndürüldükten sonra tekrar karaya çıktılar. Frerler, Saint-Joseph’i Alsancak’taki Saint-André okuluna taşıdılar ve 100 öğrenci mevcudu ile ilk ve orta sınıflarını açtılar.

4.2.3. Cumhuriyet Döneminde İzmir’de İtalyan Okulları

İşgal yıllarının ardından ilk ders yılında İzmir’de İtalyan Mektebi açılmamıştır. 1924 yılında üç İtalyan mektebinin kurulmasına izin verildi. Ancak, 1926 yılında sadece Göztepe Tramvay caddesinde İtalyan Kız Mektebi ile Gündoğdu Mesudiye caddesinde İtalyan Erkek Mektebi açıktır.

TABLO 4.4. İtalyan Okullarının 1933-1934 Yılları Arasındaki Durumları

OKUL	EĞİTİM SÜRESİ	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN
Ayyıldız Kordon Muhtelit Mektebi	5	90	7
Bayraklı Muhtelit Mektebi	2	18	3
Göztepe Muhtelit Mektebi	5	69	10
Alsancak Kız Mektebi	3	65	7
Alsancak Erkek Mektebi	5	112	6

1940'lı yıllarda İzmir'de Cumhuriyet Caddesi Vasıf Çınar Bulvarı'nda Ayyıldız İtalyan Okulu ile Alsancak'ta İtalyan Okulu faaliyetlerini sürdürmektedir. Sonraki yıllarda ise sadece Alsancak İtalyan Okulu açık bulunmaktadır.¹³

Özel İtalyan Ana ve İlkokulu (Scuola Materna ed Elementare Italian a)

Okul, 3 Ağustos 1899 tarihinde "Asilo Margherito" adıyla bugünkü binasında kuruldu. Cumhuriyet Dönemi'nde 1930 tarihinde çıkarılan bir yasa ile Türk öğrencilerin yabancı okullarda eğitim görmesi yasaklandığından okul, öğrenci azlığı nedeniyle papazların denetimindeki başka bir okulla birleştirildi.

Okul, 5 Ağustos 1935 ve 30 Haziran 1945 tarihleri arasında Salesian Papazlarının yönetiminde kaldı.1945 yılının sonunda okulun yönetimi rahibelerin denetimine bırakıldı. Bu tarihten itibaren erkek öğrenciler de okulda eğitim görmeye başladı.

29 Haziran 1951'de okulun açılması ve öğretime başlaması için izin alındı. Okula 1956 yılında iki katlı ilave ek bina yapıldı. Okul için gerekli olan ders araç gereçleri İtalya'dan getirilen malzemelerle çoğaltıldı.

Okulun bulunduğu semt: Alsancak, İzmir

¹³ TUTSAK Sadiye, "İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler", Ankara 2002, s.386

Okulun Toplam Öğrenci Sayısı: Anasınıfında 65,İlkokulda 7 öğrenci bulunmaktadır.(Okulda bulunan öğrenci sayısı Nisan 2013'te Okul görevlileri ile yapılan görüşmede verilen bilgilere göre tespit edilmiştir.)

Okulun Eğitim Dili: İtalyanca, İngilizce

Okul Yönetimi: Kurum Temsilcisi: Maria Rita Neri,

Okul Müdürü: Silvia Ciucci

Okulun Türk Müdür Yardımcısı: F. Nuran Simes

Okulun Anasınıfı bölümünde Türk çocukları eğitim görürken ilkokul bölümünde sadece yabancı uyruklu çocuklar eğitim görmektedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde, kendilerine verilen imtiyazlardan yararlanan azınlıkların kurdukları okulların pek çoğu daha sonra yabancı devletlerin himayesi altına girdi. Bu okulların sayılarının artması ve Osmanlı Devleti'ne zarar verecek faaliyetler içine girmeleri nedeniyle azınlık ve yabancı devlet okullarının denetim altına alınması zorunluluğu ortaya çıktı. Bu amaçla 1869 tarihinde Maârif-i Umumiye Nizâmnâmesi hazırlandı.1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi ve 1915 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi ile de azınlık ve yabancı okulların ülkemizdeki faaliyetlerine yönelik yasal düzenlemeler yapıldı.

Milli Mücadele sonrası imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 40.ve 41.maddeleri azınlıkların eğitim kurumları ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Ülkemizde faaliyet gösteren yabancı devlet okulları ile ilgili düzenlemeler ise Konferans sırasında hazırlanan ek mektuplar doğrultusunda yapılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile azınlık ve yabancı okulların dini semboller kullanmasının önüne geçildi ve ülkemizdeki bütün okulların laik eğitim ve öğretim sistemi ile hizmet vermesi yasalaştırıldı.1925 ve1926 tarihli Genelgeler, Tapu Kanunu, Yabancı Okullar Yönergesi, 1938 Tarihli 2/542 ve 1938 Tarihli 9/660 Sayılı Genelgeler, Azınlık ve Yabancı Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında Kanun, 1961 Tarihli T.C.Anayasası, 1965 Tarihli Özel Öğretim Kurumları Kanunu,1973 Tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu, 1982 Tarihli T.C. Anayasası ve 16 Ağustos 1997'de kabul edilen ve 18 Ağustos 1997'de yürürlüğe giren 4306 sayılı ve 11 maddeden oluşan 8 Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu ve Yönetmelikler sayesinde bu okullar tam olarak denetim altına alındı.

KAYNAKLAR

1-TELİF ESERLERİ

A-KİTAPLAR

AFETİNAN A. M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım İstanbul 1971

ATATÜRK, Söylev, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.II

BİNGÖL Vasfî, Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları, Ankara 1979

BÜYÜKKARCI Süleyman, Türkiye'de Amerikan Okulları, Konya 2004

DİNÇSOY Ömer, Türk Eğitim Sistemi, Ankara 1995

HAYDAROĞLU İlknur Polat, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Ankara 1990

MICHEL Frère Ange, Sainth Joseph'in Öyküsü (1870-1923), İstanbul 2002

MUTLU N. Yücel, Lozan'da Mübadele, Ankara 2002

SEZER Ayten, Atatürk Dönemi'nde Yabancı Okullar, Ankara 1999

STONE Frank A, Sömürgeciliğin Hasat Mevsimi Anadolu'da Amerikan Misyoner Okulları, İstanbul 2011

ŞENOCAK Bülent, Levan'ın Yıldızı İzmir, İzmir 2003

ŞİŞMAN Adnan, XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri, Ankara 2006

TEZCAN Mahmut, Atatürk ve Eğitim Bilimleri, Ankara 2000

TOZLU Necmettin, Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar, Ankara 1991

TUTSAK Sadiye, İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950, Ankara 2002

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C.III,2.Kısım, Ankara 1995

VAHAPOĞLU Hidayet, Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, İstanbul 1992,s.16

YAMANER Şerafettin, Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim, İstanbul 1999

YILDIZ Özgür, Anadolu'da Amerikan Okulları, İstanbul 2011

B-MAKALELER

ABAY Ali Rıza,"1980-2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları", Eğitim Politikası, Ankara 2003, s.411-453

ALP İlker, "Misâk-ı Millî Hedeflerinin Lozan Antlaşmasına Yansıması",Genel Türk Tarihi, C.8,Ankara 2002, s. 399-420

BEDİR Adil, ORUÇ Zülfiye, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı İzmir Büyükşehir Belediyesi “Geçmiş Bilinci Gelecek Bilincidir” Konulu Liselerarası Tarih Yarışması Namık Kemal Lisesi Öğrencilerinin Çalışması

HADİMOĞLU Nimet Özbek, “Yerleşme ve Yargı Yetkisine İlişkin Sözleşmeye Ek Mektuplar”, Yaşayan Lozan, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2990,Ankara 2003

ŞEHİRLİ Atila, ' I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Eğitim 1914-1923”, Türk Eğitim Tarihi, İstanbul,2011

2-GAZETELER

Resmî Gazete, 20 Mart 2012, sayı: 28239

3-KANUNLAR ve YÖNETMELİKLER

Özel Öğretim Kurumları Kanunu,

T.C Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Temel Kanunu, Ankara 1995

Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği,2012

T. C. BAŞVEKÂLET Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü Sayı :		Dosya işaretleri 124 29
B A Ş V E K A L E T CUMHURİYET ARŞİVİ Maeirif Vekilliğine		
Gelen	Tarihi	<p>29.I.94I gün, Hususi Mektepler Md. 9-443 sayılı tezkere cevabıdır :</p> <p>Yabancı okulların kazanç vergisi hakkında mütala- leası sorulan Maliye Vekilliginden alınan tezkere su- reti ilişik olarak sunulmuştur .</p> <p style="text-align: right;">Başvekil yerine Müsteşar</p> <p style="text-align: center;">27 - 2 - 94 / 41</p>
Evrakın	Numarası	
Mücevvid		
Tesvid tarihi	27.2.94I	
Mübeyyiz		
Tebviz tarihi	27.	
Mukabele edenler		
Sadıra	Umumi	
No.	Hususi	
Merbutatı		
Sevk tarihi		
Mukayyidin imzası		

Devlet Matbaası

99- 030 10 135 970 4

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Dairesi
Müdürlüğü
Sayı : .....

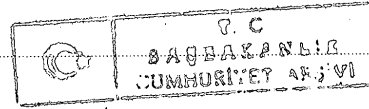
Dosya işaretleri

127

M
10863

Gelen	Tarihi	
Evrakın	Numarası	4/641
Müservid		
Tesvid tarihi		30.I.94I
Mübeyyiz		
Tebyiz tarihi		30.
Mukabele edenler		
Sadıra	Umumi	6/162
No.	Hususi	361
Merbutatı		7
Sevk tarihi		
Mukayyidin imzası		

Maliye Vekilliğine

13.7.940 gün, Varidat U.M.Ş, I.22I44-107/I7608 sayı-

11 tezkere cevabıdır :

Kazanç vergisinin üçüncü maddesinin I4 üncü fıkrasının tadili hakkında Maarif Vekilliğinden cevap alınması

tezkere suretinin ilişik olarak sunulduğunu arz ederim .

Başvekil yerine

Müsteşar

f. ca.

30-1-941
aj

Devlet Matbaası

030 10 135 970 4

3

T. C.
MÂARİF VEKİLLİĞİ
Hususi Mektepler Müdürlüğü
Sayı: 9-443

Ankara 29/ I / 1947

Özet; Yabancı okullarının
kazanç vergileri h.

Başvekillik Yüksek Makamına

Yazı İşleri Müdürlüğü ifadesiyle gelen 6/II33/3258 sayılı ve 17/VII/1940 tarihli emirleri cevabıdır :

Yabancı okullarının kazanç vergilerine dair Maliye Vekilliğinden Yüksek Makamlarına sunulup bir sureti Vekilliğimize irsal buyurulan yazı tetkik edilmiştir.

Maliye Vekilliği bu yazısında, yabancı okullarında tatbik edilen talimatnamelerle tedris programlarının Vekilliğimize bağlı resmî okullara mahsus programlarla talimatnameler mahiyetinde kabulü halinde bu okulların 2395 sayılı Kazanç Vergisi Kanununun 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrasındaki muafiyet hükümlerinden istifade edebileceklerini bildirmektedir.

Sözü geçen fıkra, muafiyet hükmünü Vekilliğimizin resmî tedris programlarıyla talimatnamelerini aynen tatbik eden hususî okullara hasr ve tahsis ettiğine, memleketimizdeki yabancı okulları, Vekilliğimizin resmî okullara mahsus talimatnameleriyle programlarını aynen tatbik etmemekte olduklarına, bilâkis bu okullardan her birinin ayrı bir program ve talimatnamesi bulunduğuna göre yukarıda arzolunan kanunî sarahat karşısında muafiyet hükmünün bu okullara teşmiline imkân görülememektedir. Esasen yabancı okullarının kazanç vergisinden muaf tutulmaları hususunda bir kanun hazırlanmasına müsaade buyurulması hakkındaki 9/1077 sayılı ve 26/III/1940 tarihli yazımız, bir yıl evelki ahval ve şeraite göre yazılmıştı. Bu gün için böyle bir teklif Vekilliğimizce de uygun görülmemektedir. Ancak yabancı okulları kazanç temin etmediklerini ileri sürmekte olduklarından bu bakımdan

030	10			135	970	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

4

Ankara, / /194

Özet;

herhangi bir müsaadede bulunmağa yüksek izinleri lâhık olduğu takdirde gereği yapılmak üzere keyfiyetin Maliye Vekilliğine tebliğine müsaade buyurulmasını rica eder, en derin saygılarımı sunarım.

N.D.

Maarif Vekili

Ta.

Gücel

*Yayımlanmış -
29-1-1941*

030	10			135	970	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

K.10
K.U. H.Y.
29/I/1941
985 D.V.

10863

29-1-1941

641

T. C. BAŞVEKÂLET Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü Sayı :		Dosya işaretleri	
		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	
Gelen	Tarihi	Maarif Vekilliğine	
Evrakın	Numarası		
Müseyvid			
Tesvid tarihi	17.7.1940		
Mübeyyiz			
Tebyiz tarihi	17.		
Mukabele edenler	6/1122		
Sadira	Umumi		
No.	Hususi		
Merbutatı	1		
Sevk tarihi	18.7.40	<p>26.3.1940 gün, Hususi Mektepler Müdürlüğü 9/1077 sayılı tezkere cevabıdır :</p> <p>Kazanç vergisi kanununun üçüncü maddesinin 14 üncü fıkrasının tadili hakkında müteleası sorulan Maliye Vekilliğinden cevaben alınan 13.7.1940 tarih, 22144-107/17603 sayılı tezkere ^{tezkere} ilişiktir .</p> <p>~~Adı geçen Vekilliğin mezkur kanunun bahsedilen maddesinin tadiline iştirak etmediğini arz ederim .~~</p> <p style="text-align: right;">Başvekil yerine</p> <p style="text-align: right;">Müsteşar</p> <p style="text-align: right;">17.7.1940</p> <p style="text-align: right;">N</p>	
Mukayyidin imzası			
			

Başvekillet Matbaası

030 10 135 970 4

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ
VARİDAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

Ankara: 13. VII. 1940

ŞUBE: I

SAYI: 22144-107

Başvekâlet Yüksek Makamına

17003

Özü: Kazanç vergisi kanununun üçüncü maddesinin 14 üncü fıkrası hakkında.

Ek:
1

Maarif Vekilliğinin ilişik olarak sunulan 26/3/1940 tarih ve 9/1077 numaralı yasasında :

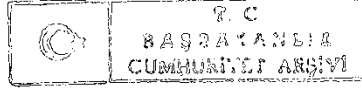
Bir çok azınlık ve ecnebi mekteplerin, 1837 numaralı bina vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 5 inci fıkrası mucibince diğer şartlar meyanında (kazanç temini gayesi) nin de mevcut olmaması sebebiyle bina vergisinden istisna edilmekte olmasına rağmen 2395 numaralı kazanç vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrasındaki (vekâletlerinin resmî tedris program ve talimatnamelerini aynen kabul etmek) şartını haiz olmadıkları için kazanç vergisine tabi tutulmakta oldukları, bu vaziyet karşısında, kazanç temin etmediği için bina vergisinden istisna edilen bir mektebin kazanç vergisine tabi tutulması gibi bir mutabakatsızlık husule geldiği beyan edilerek bu vaziyeti önlemek üzere 2395 numaralı kazanç vergisi kanununun mevzu bahis 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrasının: (hususî akıl ve firangi hastahaneleri ve verem sanatoryoları ile Maarif Vekâletinin resmî tedris programlarını aynen kabul eyleyen veyahut 1837 numaralı ve 4/temmuz/1931 tarihli bina vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 5 inci fıkrasındaki muafiyet hükümlerinden istifade eden hususî ana mektepleri, ilk ve orta okullarla lise ve meslek mektepleri) şeklinde tadili teklif olunmaktadır.

2395 numaralı kazanç vergisi kanununun birinci maddesinde muhtelif iş, teşebbüs ve meslek erbabının temin ettikleri kazançlar vergi mevzuuna alınmış ve 3 üncü maddesinin 14 üncü

030	10			135	970	6
-----	----	--	--	-----	-----	---

/.

7

fıkrasında da (... Maarif Vekâletinin resmî tedris programlarını ve talimatnamelerini aynen kabul ve tatbik eden hususî ana ilk ve orta tedrisat mektepleri ve liseler ve meslek mektepleri) bu vergiden muaf tutulmuşlardır.

Kazanç vergisi mevzuunun tayininde yapılan için (kazanç temin eden) bir iş olup olmadığına bakılması lâzımgeldiği halde bina vergisi kanununun Maarif Vekâletince temas edilen muafiyet şartı (kazanç temini gayesi bulunmamak) dan ibarettir.

Bu iki şart haddi zatında yekdiğerinden farklıdır. Filhakika her hangi bir teşebbüs muayyen bazı kârlar temin ettiği halde, bu teşebbüsün icrasındaki gaye kâr temini olmayabilir.

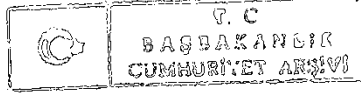
Bilfarz her hangi bir azınlık mektebinin talebesinden aldığı ücretten sene nihayetinde muayyen bir kâr hasıl olabildiği halde bu mektebin kuruluşundaki maksat, daha ziyade azınlık çocuklarının tahsil ve terbiyesinden ibaret bulunabilir. Bu itibarla bina vergisi kanunundaki muafiyet şartile kazanç vergisi mevzuunun tayininde nazarı dikkate alınması lâzımgelen şart aynı olmadığından aralarında tetabuk olup olmadığını araştırmaya mahal yoktur. Kaldı ki, mevzuları ve muafiyet şartları yekdiğerinden tamamen ayrı olan bina ve kazanç vergilerinin bir an için muafiyet şartları arasında mutabakat temini düşünülse bile bina vergisi kanunundaki (kazanç temini gayesi bulunmamak) şartının tayin ve tatbikinde tesadüf edilen bir çok müşkülât ve ihtilâflar dolayısıyla bu hükmün tadil edilip daha amelî bir şekle sokulması düşünülmekte olduğundan aynı hükmün kazanç vergisine teşmili müşkülât ve ihtilâf sahasının genişletilmesini inataç edeceği cihetle bu bakımdan muvafık bulunmamaktadır.

Kazanç vergisi kanununda, mekteplerin muafiyetine dair olan hükümlerin tatbikatta tevhit ettiği ihtilâflara ve bunun sureti halline gelince: yukarıda arzedildiği veçhile kazanç temin etmeyen yani talebesinden ücret almayıp mektep masraflarını diğer hususî varidat menabiile karşılayan mektepler esasen kazanç vergisi mevzuuna girmemektedir. İstanbuldaki (Debistanî İmniyan) mektebi buna bir misâl teşkil eder.

Talebesinden ücret almak suretile kazanç temin edenler vergi mevzuuna girdiği için bunlardan kazanç vergisi kanununun 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrası mucibince (... Maarif Vekâle-

030	10			135	970	6
-----	----	--	--	-----	-----	---

8

tinin resmî tedris program ve talimatnamelerini aynon kabul edenler) vergiden muaf tutulmakta ve diğerlerinden vergi alınmaktadır.

Hususî mekteplerden hangilerinin resmî tedris programlarını kabul ettiklerini tayin etmek Maarif Vekâletine ait sa lâhiyetler cümlesinden bulunduğundan müşarünileyh vekâletin iş'arlarına göre tatbikat yapılmaktadır.

Maarif Vekâletile bu mevzu üzerinde şimdiye kadar cereyan etmiş olan muhaberelelere nazaran hususî mekteplerden bir kısmının Maarif Vekâletinin resmî mekteplerde tatbik edilen program ve talimatnamelerini tatbik ettiği ve bir kısmının da, Maarif Vekâletinin 18/4/1938 tarih ve 2/498 numaralı yazısıyla vekâletimize bildirmiş olduğu veçhile, müşarünileyh vekâletin sıkı murakabesi altında çalıştığı müdür muavinlerinin Maarifden tayin olunduğu türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve sosyoloji derslerinin yine Maarif Vekâletince tayin edilen öğretmenler tarafından türkçe olarak tedris olunduğu anlaşılmaktadır.

Bu vaziyete göre Maarif Vekâletinin resmî tedris programlarını biri resmî mekteplerle onları kabul eden hususî mektepler için diğeri de ecnebi ve azınlık mektepleri için tatbik edilenler diye iki kısımda mütalaa etmek mümkün görülmektedir.

Halbuki kazanç vergisi kanunundaki (resmî tedris program ve talimatnameleri) kaydı Maarif Vekâletince resmî mekteplerde tatbik edilenler suretinde kabul edilmekte ve diğer ecnebi mektepler için yine müşarünileyh vekâletin tayin eylediği tedris programları resmî mahiyette telekki edilmemektedir. Bu ikincilerin de Maarif Vekâletinin tayin ettiği muallimler tarafından ve sıkı bir murakabe altında tedris olunduğuna göre resmî mahiyette kabul ve kazanç vergisi kanunundaki muafiyet şartının ona göre tatbiki halinde her hangi bir ihtilâfa mahal kalmayacağı düşünülmektedir.

Binaenaleyh kanunun tadili hakkındaki teklife vekâletimizce iştirâk edilmemekte olduğunu saygılarımla arz ederim.

İmza

Maliye Vekili

İmza

Yazı İşleri M.

16. 2. 1940

135 970 4
135 970 6596 1

030 10 135 970 4

99
1/4

9
E.

MAARİF VEKİLLİĞİ

Hususi Mektepler Müdürlüğü

Sayı: 9.1077

Ankara, 28/ III / 1940

Özet: Kazanç Vergisi Kanununun 3 üncü maddesinin 15 inci fıkrası h.

Başvekillik Yüksek Makamına

2395 No.11 ve 22/III/1934 tarihli Kazanç Vergisi Kanununun istisnalara müteallik 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrası mucibince, Vekilliğimizin resmî tedris program ve talimatnamelerini aynen tatbik eden Hususî Ana mektepleri, İlk ve Ortamekteplerle Liseler ve Meslek mektepleri Kazanç Vergisinden istisna edilmektedirler. Fazıl Kanunun bu fıkra ile tesis etmiş olduğu muafiyet, yüksek mektepler hâriç olmak üzere Vekilliğimiz tarafından açılan resmî tahsil müesseselerinin külfetini hafifletmeğe matûf hususî teşebbüsleri kolaylaştırmak gayesini istihdaf eylemektedir. Ancak, kazanç temin eden müessese ve şahıslardan alınacak vergiler için tedvin edilmiş bulunan bu kanunun tatbikatında, 1837 No.11 ve 4/VII/1931 tarihli Bina Vergisi Kanununun muafiyetlere müteallik 3 üncü maddesinin 15 inci fıkrası mucibince tesis edilen muafiyetle bir mütabakatsızlık görülmektedir; şöyle ki :

Mezkûr fıkraya tevfikan umumî maarife ait olan ^{ve} icar ve isticar edilmeyen binalar kazanç temini gayesini istihdaf etmedikleri takdirde Bina Vergisinden istisna edilmektedir. Bir çok Azınlık ve Yabancı mektepleri binaları umumî maarife âit olmak, icar ve isticar edilmemek kayıt ve şartları ile beraber kazanç temini gayesinden de uzak olmak noktasından Bina Vergisinden istisna edildikleri, yani kazanç temin etmedikleri resmî surette tesbit edilmiş oldukları halde sırf resmî tedris program ve Talimatnameleri aynen tatbik

030	10			135	970	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

10

T. C.
MAARİF VEKİLLİĞİ

Hususi Mektepler Müdürlüğü

Sayı: .....

Ankara, / /19

Özet:

etmedikleri için Kazanç Vergisine tâbi tutulmaktadır. Kazanç temin etmediği için bir vergiden istisna edilen bir müessesenin diğer bir Kanunla Kazanç Vergisi vermesi tatbikatta bir çok müşkülleri mucip olduğundan bu vaziyeti önlemek üzere, 2395 sayılı ve 22/III/1934 tarihli Kanunun istisnalara müteallik 3 üncü maddesinin 14 üncü fıkrasının "Hususi akıl ve frengi hastahaneleri ve verem sanatoryolarıyla Maarif Vekâletinin resmî tedris programlarını ve talimatnamelerini aynen kabul eyleyen veyahut 1837 numaralı ve 4/temmuz/1931 tarihli Bina Vergisi Kanununun 3 üncü maddesinin 5 inci fıkrasındaki muafiyet hükümlerinden istifade eden hususi ana mektepleri, ilk ve ortaokullarla liseler ve meslek mektepleri" şeklinde tadili için bir Kanun projesi hazırlanmasına yüksek izinlerini rica eder, en derin saygılarımı sunarım.

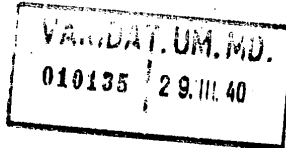
M.P. Ta.

Maalye vekilligine

28-5-1940

2

1940
2

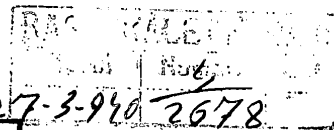
Maarif Vekili

Zücel

27-3-1940
-4. IV. 1940

M.O. Ü. M.O.
14/III/1940

avale H-T
1 Nisan 1940

030 10 135 970 4

11

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI

Özel Okullar Direktörlüğü

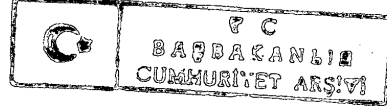
Sayı: 9-73

Ankara; 11 / I / 1938

Özet: .....

Ek:

2

Yüksek Başbakanlık Müsteşarlığına

Ekalliyet okullarının bütçelerine dair Vakıflar Umum Müdürlüğü ile İstanbul İlbaylığına yazılan tezkerelerin suretleri ilişik olarak sunulmuştur. Saygı ile arz ederim.

N.

Ta.

Kültür Bakanı

Yazı İşlerine T. Arıkan

12-I-938

Hafıza emir beşvuralıdır.

Evrakta sunuldu

14-11-38

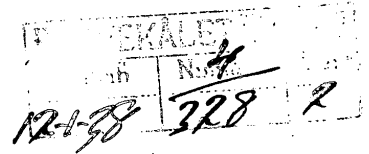
Y. Y. M.

R. Seta

K.Ü. M.O.
4/1/938

030	10			143	21	10
-----	----	--	--	-----	----	----

-3-

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI

Özel Okullar Direktörlüğü

Ankara: 4/11/1938

Özet:

Sayı: 9-13

İstanbul İlbaylığına

Kültür Direktörlüğünden yazılan 68437/1582 sayılı ve 8/11/937 tarihli tezkereye karşılıktır :

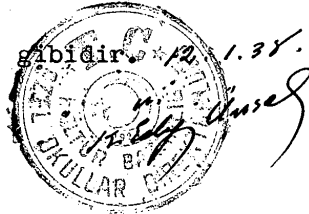
1- Ekalliyet okullarının bütçelerine dair yapılan tebligat üzerine Evkaf İdaresinde hasıl olan tereddütlere dair makamınızdan gelen ve gözden geçirilen evrak ve bu hususta Vakıflar Umum Müdürlüğüne bu defa yazılan tezkerenin sureti ilişik olarak gönderilmiştir. Yapılmak istenilen iş Vakıflar Kanununa göre Evkaf İdaresinin yapacağı işler olmayıp vakıflar varidatından ayrılan tahsisattan başka varidatı da bulunan ve kontrolü Bakanlığımıza ait olan Ekalliyet okullarının bütçelerini sağlam bir esasa bağlamaktan ibarettir. Mevcudiyet ve vazifeleri Vakıflar Kanunu hükümlerine tâbi bulunan kilise mütevellî hey'etleri bu mes'elede Bakanlığımızı ilgilendirmemektedir. Evelce yapılan tebligat dairesinde varidat ve sarfiyat bütçelerinin okul idarelerinden istenmesini rica ederim.

2- Galata Getronagan Ermeni okulu müessesine dair Galata Surp Musevoriçy Ermeni kilisesi Mütevelli Hey'eti Reisi tarafından gönderilen evrakta ilişik olarak gönderilmiştir. Evrakı Müddeiumumiliğe verilmiş olan Müessis Şahin Kayaya dair 637 sayılı ve 17/4/937 tarihli tezkere münderecatına göre hareket edilmesini ve muhakeme neticesinin bildirilmesini rica ederim.

Kültür Bakanı

S.Arıkan

Aslı gibidir. 1.38.

030	10			143	24	10
-----	----	--	--	-----	----	----

3

T. C.
Hariciye Vekâleti
Birinci Daire Um. Müdürlüğü
Şube :
U. No. 56004
H. No. 292
Lef:

Ankara 140. Mayıs 1956
Özü Robert Kolej Vakfı
İdare Heyetinin bir ricası
hakkında

E/2

Yüksek Başvekâlete

Vaşington Büyükelçiliğimizden alınan bir telgrafta, Robert Kolej Vakfı İdare Heyeti Reisi Mr.Ogden'in Büyükelçimizi ziyaretle, Kolejin faaliyetini daha semereli kılmak imkânlarını temine çalıştıklarını izah ettiği ve mektebin Türkiye - de ilim ve irfana yaptığı hizmet muvacehesinde sayın Reisi-cumhurumuz veya Başvekilimiz tarafından şu sırada Kolejin faydalarını ve maksadımıza hizmetlerini belirtmek üzere gönderilecek bir mesajın, kendilerinin bu yoldaki gayretlerini desteklemek bakımından pek müfid olacağını bildirdiği ve bunu, minnetle karşılıyacıkları bir lûtufla edebileceklerini beyanla istirhamlarının Devlet ve Hükümet Reislerimize iblâğını rica ettiği bildirilmektedir.

Bu mevzuda ayrıca bir beyanat icrası bittabî mevzuubahs olamayacaksa da minasip bir fırsatta Mr.Ogden'in ricasının kısa bir atıfla is'afı yüksek takdire bağlıdır.

Keyfiyeti arzeder, bu husustaki emirlerinin iş'arını saygılarımla rica eylerim.

Şeh. Ka. Vmd.
15 - I - 1956
OK.

Hariciye Vekili

F. Köprülü

Riyaseticumhur Umumî Kâtipliğine de yazılmıştır.

030	01			62	380	9
-----	----	--	--	----	-----	---

BASVEKÂLET EVRAKI		
Tarih	Resmî	Lef
16-5-1956	174	

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C. BAŞBAKANLIK HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ		Özeti
Yazan memur		<p>Sayın Bay Hasan Lütfi Şuşud</p> <p>Maliye Bakanlığı Husuf Kalem Müdürü</p> <p>Istanbul Amerikan Koleji Müdürü Floyd H. Black tarafından Sayın Başbakan'a gönderilen ve diğer özel okullar gibi Kolejin de enaşağı kazanç vergisi ödevi dışında tutulması hakkında Büyük Millet Meclisince alınan karardan ötürü memnunluk duygularını kapsayan 15/3/1946 tarihli yazı, Sayın Bakan'a arz edilmek üzere, ilişik olarak sunulmuştur.</p> <p>Saygılarımla</p> <p>Husuf Kalem Müdürü</p> <p><i>[Handwritten Signature]</i> 24/3</p> <p><i>[Handwritten Signature]</i> 20.3.1946</p>
Yazı tarihi	20.3.1946	
Beyaz tarihi		
Dosya No.	E: 6	
Gidiş No.	195	
Gidiş tarihi	21.3.	
Ekleri	1	
Not:		

030	01			8754716
-----	----	--	--	---------

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MALİYE BAKANLIĞI
HUSUSİ 30131
161

Ankara: 2.3.1946

Sayın

Bay Fuat Bayramoğlu

Başbakanlık Hususî Kalem Müdürü

Rum azınlığına ait Beyoğlu'nda Zağrafiyon Lisesinin kazanç vergisine tabi tutulmaması gerektiğine dair, Dr. Kukulis tarafından Sayın Başbakan'a sunulan mektup üzerine; ilgili daireden aşağıdaki malûmat alınmıştır:

" Azınlık okul ve liselerinin durumları yeniden incelenmekte olduğundan bahisle adı geçen lise hakkındaki icraî takibatın durdurulması ve haczedilmiş olan eşyaların geri verilmesinin temini İstanbul Defterdarlığına yazılmıştır. "

Saygılarımla arz ederim.

Hususî Kalem Müdürü

RA. ... *cevap verildi* !
Hüseyin

BAŞ BAKANLIK		
Hususî Kalem Defterdarlığı		
Tarih	Numara	Ek
2.3.1946	366	

T E.
MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI.

Özel Kalem Müdürlüğü

Sayı 40/31

Sayın Bay Fuat Bayramoğlu
Başbakanlık Hususi Kalem Müdürü

Ankara 11.11.1946

Özet:

70 sayı ve 26/I/1946 tarihli yazıları karşılığdır.

İstanbul'daki Zoğrafion Rum Lisesinin kazanç vergisi için Sayın Bakanımız Sayın Maliye Bakanı ile görüştüler. Teminat mektubu vermek şartı ile ve muayyen bir müddet için haczin tehiri Maliye Bakanlığından İstanbul Defterdarlığına bildirildi. Keyfiyet ayrıca ilgililere de tebliğ edilmiş bulunmaktadır.

Derin saygılarımı sunarım.

BAŞBAKANLIK		
Hususi Kalem Müdürlüğü		
Tarih	Numara	Ek
2.2.46	269	

Özel Kalem Müdürü

T. Uludağ

İ. Hakkı Uludağ

030	01			87	547/16
-----	----	--	--	----	--------

3

MEVCEKİ HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C. BAŞBAKANLIK HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ		Özeti
Yazan memur	K. T.	<p><i>Makam</i></p> <p>Sayın Bay Ömer Lütfi Şuşud Maliye Bakanlığı Hususî Kalem Müdürü</p> <p>Sayın Bay Hakkı Uludağ Millî Eğitim Bakanlığı Hususî Kalem Müdürü</p> <p>Kurucusu bulunduğu Rum azınlığına ait Beyoğlunda Zagrafyon Lisesinin kazanç vergi sine tabi tutulmaması gerektiğine dair, Dr. Kukulis tarafından Sayın Başbakana gönderilen sureti 23.1.1946 günlü telyazısı/, Sayın Bakana arzedilmek üzere, ilişik olarak sunulmuştur.</p> <p>Maliye ve Millî Eğitim Bakanlıkları Hususî Kalem Müdürlüğüne yazılmıştır.</p> <p>Saygılarımla</p> <p>Hususî Kalem Müdürü</p> <p><i>25.1.1946</i></p>
Yazı tarihi	25.1.1946	
Beyaz tarihi		
Dosya No.	E:6	
Gidiş No.	70	
Gidiş tarihi	26.	
Ekleri	1	
Not:		

030	01			87	527/16
-----	----	--	--	----	--------

4

Geldiği yer	Beyoglu
Gönderildiği tarih	23.1.1946
Geldiği tarih	23.1.1946
Teşhis mahreç No.	628-2095

Kurucusu bulunduğum Rum azlığının Mal Zagrafiyon Lisesi kazanç için kurulmuş olmadığı meydandadır. Buna rağmen Kazanç Vergisi tarh edilmekte devamlı dün Maliye Şubesi tarafından haciz konulmuş okulun sandığı boş bulunmuş olduğundan memurlar bir kanape iki koltukla bir masa kaldırıp şubeye gönderdiler. Böylece Maliye yüz lira kadar tahsil edecektir. Fakat bu muamele üçyüz öğrencinin kalplerine ne gibi tesirler bırakmıştır. Buna benzer muameleler başka okullarda dahi olmuştur. Geçenlerde yapmış olduğunuz beyanattan cesaretle alarak bu halleri sizlere bildirir derin saygılarımı sunarım.

Zografyon Lisesi Kurucusu
Dr. Kukulis

Maliye ve Milli Eğitim Bakanlığı
arşivi

BASIMLIK		
Eğitim Bakanlığı		
Tarih	Numara	Ek
	158	

030	01			87547/16
-----	----	--	--	----------

5

ÖZGEÇMİŞ

- 1974 Eskişehir ili Çifteler İlçesi Kadıkuyu Köyünde doğdu.
- 1985 Eskişehir ili Seyitgazi İlçesi Yapıldak Köyü İlkokulu'ndan mezun oldu.
- 1988 Eskişehir ili Cumhuriyet Lisesi'nde yatılı öğrenci olarak Ortaokulu tamamladı.
- 1992 Ankara GATA Sağlık Meslek Lisesi'nden mezun oldu.
- 1999 Eskişehir Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümünden mezun oldu.
- 1999 Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden Pedagojik Formasyonunu aldı.
- 2010 Kars Gazi Ahmet Muhtar Paşa Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde Tarih öğretmeni olarak göreve başladı.
- 2011 Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans sınavını kazandı.
- 2013 Halen İzmir'de Nevvar Salih İşgören Eğitim Fakültesi Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.